

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 7 жніўня 1987 г. № 32 (3390) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

Анкета «ЛіМа»:

«Кастрычнік
і перабудова»

2—3

Да 70-годдзя
«Звяды»

4

Вершы
Н. ЗАГОРСКАЙ,
Я. МІКЛАШЭЎСКАГА,
дэбют
Л. СІЛЬНОВАЙ,
апавяданні
А. МАСАРЭНКІ

4, 8—9

Ліст
у рэдакцыю

11

Якім быць
гістарычнаму
цэнтру?

12

Замежныя нататкі
Б. САЧАНКІ

13—15

Перад жнівом.

На здымку—лепшыя механі-
затары Любаншчыны Анатоль
Каладзько і Мікалай Кашляк.

Фота А. КЛЯШЧУКА.

Указ

Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР

Аб узнагароджанні тав. Янкі БРЫЛЯ [Брыля І. А.] ордэнам Дружбы народаў

За заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і ў сувязі з сямі-дзесяцігоддзем з дня нараджэння узнагародзіць пісьменніка Янку Брыля (Брыля Івана Антонавіча) ордэнам Дружбы народаў.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР А. ГРАМЫКА.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Т. МЕНТЭШАШВІЛІ.

Масква, Крэмль.
3 жніўня 1987 г.

МЫ РОДАМ З КАСТРЫЧНІКА

«У жалезных батальёнах рэвалюцыі» — адна з кніг, выпушчаных нядаўна выдавецтвам «Беларусь». У зборнік, складзены Э. Карніловічам і Э. Забродскім, увайшлі ўспаміны ўраджэнцаў Беларусі — антыўных удзельнікаў Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Яны пісаліся аўтарамі ў розныя гады, змяшчаліся на старонках такіх выданняў, як «Правда», «Красная летопись», «Пролетарская революция», «Молодая гвардия» і іншых. Апублікаваны ў храналагічнай паслядоўнасці, мемуары ўзнаўляюць яркія моманты барацьбы за Савецкую ўладу ў Пецярбурзе, Маскве, іншых гарадах і раёнах былой царскай Расіі. Са старонкаў кнігі паўстаюць і непаўторныя вобразы і аўтары.

Адзін з іх — рабочы рэвалюцыянер, паэт і публіцыст Іван Казлоўскі, які вядомы тансама пад літаратурным псеўданімам Батрак. Выхадзец з беднай сялянскай сям'і вёскі Малое Гольцава цяперашняга Талачнскага раёна, ён з 1911 года працуе ў Пецярбурзе, друкуецца на старонках «Правды», разам з іншымі рэвалюцыянерамі арганізоўвае падпольную друкарню і выдае нелегальную бальшавіцкую газету «Пролетарий», якую высока ацэньваў У. І. Ленін. Запіскі І. Казлоўскага «Падполле і катарга» — свайго роду рэпартаж з пярэдняга краю рэвалюцыянай барацьбы.

Цікавыя і ўспаміны тых, хто штурмаваў Зімы. Свае мемуары Канстанцін Ерамею, публіцыст, адзін з кіраўнікоў Кастрычніцкага ўзброенага паўстання ў Пецярбурзе, саратнік У. І. Леніна, так і назваў «Эпізоды Кастрычніцкіх дзён». У атрадзе рабочых і маракоў, якіх 25 кастрычніка 1917 года бралі прытулак Часовага ўрада, быў і камандор Васіль Купрэвіч, ураджэнец вёскі Клёнкі цяперашняга Смалевіцкага раёна, а пазней вядомы савецкі вучоны біёлаг, прэзідэнт Акадэміі навук БССР. Яго ўспаміны «На «Самсоне» ў тыя дні» (упершыню былі змешчаны ў часопісе «Полымя» ў 1967 годзе) — расказ пра службу на мінамасцы Балтыйскага флоту «Самсон», які перайшоў на бок рэвалюцыі. Ахоўваў Смольны, неаднаразова сустракаўся і гутарыў з У. І. Леніным пучлаўскі рабочы (нарадзіўся ў вёсцы Калінаўка цяперашняга Дубровенскага раёна) Максім Мухтар-Ландарскі. Асобныя эпізоды гэтых сустрачкі ўзнаўляюцца ва ўспамінах «Баявая дружина Чырвонай гвардыі Пучлаўскага завода».

Пра тое, як усталявалася Савецкая ўлада ў Маскве, прыгадваюць Аляксандр Пірэнка, Барыс Волін, Сямён Рыгоскі, Пётр Смідовіч.

Стратэгія паскарэння

Выдавецтва ЦК КПСС «Правда» працягвае выпуск зборніка «Паскарэнне», у якім разглядаюцца актуальныя праблемы сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны на шляху перабудовы, прапагандаецца вопыт працоўных калектываў, якія ўспэўна працуюць у новых умовах. Толькі што пачыўся свет чарговы, чацвёрты выпуск зборніка, змест якога склалі матэрыялы, якія ў апошні час змяшчаліся ў цэнтральным перыядычным друку, у тым ліку ў «Правде», «Известиях», «Літаратурнай газете».

Што змянілася ў стылі работы апарату Гомяльскага абнома Кампартыі Беларусі пасля красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС і XXVII з'езда партыі, як узвасаецца яна з канкрэтнымі задачамі дня? На гэтыя і іншыя пытанні, звязаныя з перабудовай, адказваюць удзельнікі «круглага стала», праведзенага нараспаўднёвым «Правды» А. Сімуравым і А. Уліцкім. Рэпартажам з яго кнігі адрываецца.

С. Ваганаў і М. Шчарбачэнка ў артыкуле «Людзей менш — справы больш» знаёмляць з шырокавядомым у краіне беларускім эксперымантам, які дазваляе скараціць 12 тысяч чалавек — каля 10 працэнтаў ад агульнай колькасці занятых на Беларускай чыгунцы і сёння ўзяты на ўзбраенне яшчэ дзесяці чыгункамі.

«Тэмпы і новая якасць росту» — пасяджэнне «Дзелавага клуба «Правды». У ім поруч з іншымі прымае ўдзел начальнік фінансавага аддзела Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР Л. Караткевіч.

Друкуецца шэраг іншых матэрыялаў, у якіх раскрываецца стратэгія паскарэння, аналізуецца перадача вопыт перабудовы ў калектывах рознага рангу, гаворыцца аб актывізацыі чалавечага фантара.

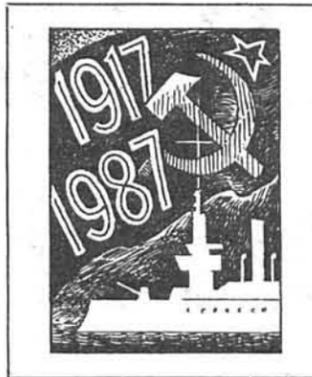
ДУМКА ЧЫТАЧА

РАЗБ'ЯРЭМСЯ САМІ...

У цікавых дзённіках нататках пра Сяргея Сцяпанавіча Дзяргала, надрукаваных нядаўна на старонках «ЛіМа», Янка Сіпакоў прыводзіць вызначаны пазта, якія прымушаюць задумвацца. Маю на ўвазе, у прыватнасці, яго горныя словы аб тым, што ў нас... няма інтэлігенцыі. Пазт перабольшвае, вядома, завастрае, але, віраць, нейкая доля праўды ў яго прызнанні ёсць. І вось думаю: у чым справа? У чым прычыны таго, што многім з нас, людзям як быццам інтэлігентнай професіі — настаўніку, журналісту, культасветработніку, інжынеру, — чамусьці не хапае гэтай самай інтэлігентнасці? У залішнім практыцызме? У мяшанні «капусты з гарохам», які ўзорчы чого прывёў народны пісьменнік Янка Брыль у надрукаванай нядаўна мініяцюры «Двойчы па два»? У неахайным стаўленні да роднай культуры, да гістарычнай спадчыны свайго народа?

Пытанні шмат, яны сёння дыскутуюцца ў друку. На многія з іх няпроста даць адказ. Патрэбны мудрасць, усёбаковы падыход. Але нам не патрэбны, я думаю, падназі розных радыёгаласоў з Захаду, розных замежных «беларусазнаўцаў». Ім трэба было б ведаць, што мы, беларусы, тут, дома, лепш разбярэмся, што патрэбна нашаму народу. Няхай яны там, на Захадзе, корпаюцца ў сваіх дапагонных выдумках накшталт «спадароў» ды «коўзалаў», а мы тут у слабе будзем карыстацца сучаснай беларускай літаратурнай мовай, будзем клапаціцца аб тым, каб яна надалей развілася і ўзбагачалася сумесна з іншымі братнімі, перш за ўсё рускай мовай.

В. ХІЛІМОНАУ,
ветэран вайны і працы.
г. п. Мір.

ПЕРАЕМНАСЦЬ рэвалюцыяных ленинскіх традыцый я бачу і ў суладзі слова і справы. Пераемнасць — гэта і захаванне традыцый, іх развіццё. У прыватнасці, традыцыі павагі да творчасці і тых, каго ўжо няма ся-

АНКЕТА «ЛіМа»

На чэрвеньскім (1987 г.) Пленуме ЦК КПСС было падкрэслена, што перабудова, якая разгарнулася ў краіне, — прамы працяг справы Кастрычніка, паслядоўнае ажыццяўленне ідэалаў, накрэсленых на сцягу нашай рэвалюцыі, 70-годдзе якой мы будзем адзначаць сёлета.

Рэдакцыя «ЛіМа» звярнулася да шэрагу дзяляч літаратуры і мастацтва рэспублікі з просьбай адказаць на наступныя пытанні:

1. У чым Вы асабіста бачыце пераемнасць рэвалюцыяных традыцый, практычную сувязь перабудовы з ідэаламі Кастрычніка?
2. Як Вы ўяўляеце значэнне чалавечага фантара, чалавечай асобы ў працэсе перабудовы? Роль мастака ў рэвалюцыяным абнаўленні, якое адбываецца ў грамадстве?

Сёння мы друкуем адказ на пытанні анкеты народнага артыста СССР кампазітара Яўгена Глебава.

не намерваемся пазбаўляцца? Традыцыйная няўвага да нашай працы з боку музыказнаўцаў-тэарэтыкаў і крытыкаў: няма аглядаў, няма фундаментальных работ пра творчасць беларускіх кампазітараў. І не дзіўна, што традыцыйным робіцца непачыва-паблажлівае

што працэс карэннай лямкі ідзе зараз паўсюдна. Уражанне такое, што ёсць нямаля прыхільнікаў «умеранай перабудовы», якія імкнуцца з мінімальнымі намаганнямі і з мінімальнымі выдаткамі нешта перарабіць, перайначыць. Што ж, такі шлях магчымы. Не ведаю, ці правільны, ці плённы ён? Час пакажа. Пакуль жа відавочна, што далёка не ўсе ўсур'ёз усп-

Яўген ГЛЕБАУ

Нашы агульныя боль і надзея

род нас, і тых, хто побач, старэйшых па ўзросце і пачаткоўцаў. Традыцыі творчых накірункаў і іх сучаснага развіцця. Традыцыі сяброўства, зычлівасці, супрацоўніцтва. Ці можна сказаць, што такія традыцыі ў нас ёсць? Ёсць. Ды, на жаль, даводзіцца гаварыць і пра «традыцыі» забыцця, нівеліроўкі дасягненняў і няўдач, падвядзення індыўідуальных творчых набыткаў пад адзіную сярэдняю рысу... Не называць добрае добрым, а дрэннае дрэнным — гэта шкодзіць мастаку, не стымулюе паўнацэнную творчую працу. Хіба не сталі традыцыйнымі ў нас кланы, групы, ад якіх мы, здаецца, і

стаўленне да нашай працы, да нашай професіі, да нашага саюза.

У пераадоленні такіх «традыцый» я і бачу сэнс перабудовы ў нашым творчым саюзе.

ПЕРАБУДОВА. Калі слова гэтае ўспрымаеш у літаральным сэнсе, яно азначае «зламаць, каб пабудаваць нанова».

Перабудова — цяжэй, чым проста пачынаць будаўніцтва новага. Перабудова ідзе не на пустым месцы, і яна часта вымагае рашучага адмаўлення, ачышчэння ад таго старога, што замінае жыватворнаму працэсу прагрэсіўных перамен у нашым грамадстве сёння. На жаль, не магу сказаць,

рынялі рэвалюцыяны па свайй сутнасці курс партыі на перабудову. Адчуваецца і глухое, і дэманстрацыйнае супраціўленне гэтай курсу, прыкрытае нярэдка правільнымі словамі і ўяўнымі справамі.

Не магу не сказаць пра тое, як ідзе гэты працэс у нас, у Саюзе кампазітараў Беларусі. Калі па шчырасці, пакуль не змянілася нічога. Усё ціха. І гэта, відаць, дае падставу чалавеку старонняму думаць, што ў нас усё ў парадку, што праблем няма, што ўсё пабудавана як належыць і перамен не вымагае. Між тым, праблем у Саюзе кампазітараў шмат, і калі іх не вырашаць, дык іх колькасць рост вось-вось ператво-

ВОБРАЗ РЭВАЛЮЦЫІ, ВОБРАЗ ЛЕНІНА

«Кастрычнік і вобразы герояў рэвалюцыі ў сучаснай беларускай мастацкай і дакументальнай літаратуры» — тэма, якой было прысвечана пасяджэнне «круглага стала» ў Доме літаратара, арганізаванае СП БССР сумесна з Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. З дакладамі па пытаннях развіцця рэвалюцыянай тэматыкі ў беларускай літаратуры выступілі навуковыя супрацоўнікі інстытута У. Гніламедаў, Л. Савік, С. Лаўшук.

У сваім выступленні У. Гніламедаў у асноўным засяродзіўся на гісторыі развіцця тэмы рэвалюцыі і вобраза рэвалюцыянера ў мастацкай літаратуры. Адзначыў асаблівасці адлюстравання рэвалюцыянай тэматыкі ў творах першага паслярэвалюцыянага дзесяцігоддзя і ў пазнейшы час.

Л. Савік сваю ўвагу сканцэнтравала на здабытках і праліках у адлюстраванні ленинскай тэмы ў беларускай літаратуры. Адзначыла, што на сучасным этапе настойлівасць пошукаў беларускіх прэзіякаў у далейшай інтэрпрэтацыі ленинскай тэмы асабліва прыкметна ў творах І. Шамякіна.

Аб праблемах і цяжкасцях адлюстравання вобраза У. І. Леніна ў драматургіі гаварыў С. Лаўшук. Заглыбіўшыся ў гісторыю развіцця беларускай драматургіі, даследчык прасачыў, як з цягам часу паступова змяняўся падыход да вобраза рэвалюцыянера і тэмы рэвалюцыі ў творах беларускіх драматургаў.

— Мы ўсё больш гаворым пра тое: што было зроблена папярэднікамі, а што зрабілі самі? — падкрэсліў І. Шамякін. — Далёка не заўсёды гісторыя рэвалюцыі адлюстравалася правільна. Памыліліся гісторыкі, а за імі і мы — пісьменнікі. Зараз адкрываецца вялікі магчымасці для таго, каб нарэшце напісаць кнігу пра нараджэнне нашай рэспублікі. Гісторыя ў гэты час была драматычнай, неабходна многае адкрыць нанова і многае перагледзець.

— Так, гэта праўда, — сказаў У. Якутаў, — пісьменнік, які піша пра гісторыю, сутыкаецца з цяжкасцямі як аб'ектыўнага, так і суб'ектыўнага плана. Лёгка пісаць, як Ленін быў у Шушанскім, як даваў падарункі дзецям. А як пісаць пра Лени-

на-палітыка і стратэга, калі нават сёння, хоць мы і вітаем дэмакратызацыю грамадскага жыцця, многія па-ранейшаму мысляць дагматычна. Трэба шчыра прызнаць, што вялікі творцаў на гістарычную тэму ў беларускай літаратуры няма. Ёсць У. Караткевіч і У. Арлоў, але ж усё гэта романтизм. Думаецца, што сягоння на ўсё трэба паглядзець з новага пункту гледжання. Пераглядзець, у першую чаргу, нашы адносіны да рэальных гістарычных асоб, вырашыць пытанне аб рэабілітацыі З. Жылуновіча (Цішкі Гартнага).

— Гісторыю трэба пісаць нанова, але не трэба забываць і пра тое, што ўжо зроблена папярэднікамі, — зазначыла Л. Кобец-Філімонава.

— Так, трэба думаецца, перачытаць творы першых паслярэвалюцыяных гадоў, бо сёння зусім па-іншаму пачынаеш разумець многія моманты з таго ж «Адшчапенца» Я. Коласа, іншых твораў таго часу, — падтрымаў гэтую думку М. Мушыньскі. — Варта, напэўна, вярнуцца нам і да тэатральнай дыскусіі. Адна калі параўноўваеш дакументальныя матэрыялы тае пары і нашу мастацкую літаратуру — бачыш, як многа трэба зрабіць. Для ўсіх тут вялікае поле дзейнасці. У тым ліку і для Інстытута літаратуры. Мне здаецца, што няправільна шукаць ленинскую тэматыку ў творчасці пісьменніка толькі там, дзе прысутнічае вобраз У. І. Леніна. Важней прасачыць, які ўплыў гэтая тэматыка аказвае ў цэлым на яго далейшую творчасць. На жаль,

рыцца ў якасны (недабраякасны). Ужо не кажу пра маральны аспект, пра адказнасць нашага, старэйшага пакалення перад маладымі калегамі. Яны прымаюць ад нас у спадчыну не толькі музыку, яе накірункі, прафесію ў цэлым і адносіны і яе, але і цяжар клопатаў, „праблем, якія нам па тых ці іншых прычынах вырашыць не давядзецца і якія мы міжволі перакідаем на плечы наступных пакаленняў.

Тут і праблема памяшкання як месца «прапіскі» і дзейнасці нашай арганізацыі. Дасюль на працягу больш чым дзесяці гадоў саюз займае месца на першым паверсе жылога дома, прызначанае для магазіна садавіны і гародніны (!), і мы спраўна плацім арэндную плату Беларадароднінагандлю.

Тут і праблема апаратуры, якая была б «да твару» нашаму прафесійнаму саюзу, — апаратуры гукаўзнаўляльнай і для напіравання нот. Тое, што маем сёння, ніякім сучасным якасным крытэрыям не адпавядае.

У саюзе няма нават бібліятэкі, дзе ў належным стане захоўваліся б ноты і пласцінкі нашых кампазітараў, калег з братніх саюзных рэспублік і з-за мяжы, падараных імі ў час візітаў да нас. Дарэчы, пра візіты. Сорамна бывае і прыра, — але мы вымушаны прымаць сцей у памяшканні, па сваёй удзельна маляпрыдатным для сустрэч з музыкантамі, калі, апроч таго, на ўсіх членаў СК БССР і на гэтай праста не хапае крэслаў, бо зала разлічана на 50 месцаў, а членаў саюза ў паўтара разы больш...

«Хранічная» праблема — заплычанасць кампазітарам па рэпертуарнай калегіі Міністэрства культуры БССР па стварэнне новых работ. Растврамачу. Гадавая сума на «набыццё» музыкі засталася амаль тая ж, што і ў 40-ыя гады. Тады ж кампазітараў было менш чым дваццаць, цяпер саюз вырас у чатыры разы, да таго ж, у 1983 годзе урад павысіў памер ставак ганарару за напісанне музычных твораў... а грошай рэперткому не давалі. І таму кожны новы фінансавы год Міністэрства культуры пачынае з таго, што аддае леташнія даўгі за творы, «набытыя» ў папярэднім годзе. Ва ўсіх саюзных рэспубліках гэтакіе пытанне ўжо ўладжана, у нас — толькі абмяркуюваецца.

І, мабыць, самае галоўнае пытанне для тых, хто піша музыку, — прапаганда нашай творчасці вынаўцамі і крытыкамі, музыкантамі. Тут справы далёка не на вышыні. Але ўдасканаленне прапаганды музычнай творчасці залежыць не адно толькі ад Саюза кампазітараў, так што мы спадзяемся ў гэтым на дапамогу кампетэнтных органаў і ўстановаў.

Прынятая пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў

СССР «Аб паляпшэнні ўмоў дзейнасці творчых саюзаў» стымулюе вырашэнне многіх нашых праблем. Нядаўня сурэчка работнікаў мастацтва ў ЦК Кампартыі Беларусі абнавілі: таварыш Я. Я. Сакалоў уважліва ўспрыняў нашы клопаты, мы адчулі, што будучы дапамога і падтрымка ў вырашэнні надзённых праблем.

АПОШНІМ ЧАСАМ у нас з'явіліся творы, вартыя паказу на самай адказнай сцэне. З'явіліся імёны У. Дамарацкага, В. Войціка, У. Кандрусевіча, В. Раічыка, Л. Зяўлеўнага, У. Будніка, В. Іванова, В. Кузняцова, А. Ращынскага, У. Солтана і, нарэшце, В. Помазава, якога заўчасна не стала сярод нас. Гэта — цяперашняе маладос, ды далёка не юнае пакаленне, якое прымае ад нас творчую эстафету. Людзі яны па-творчы дапытлівыя, вельмі розныя, і гэта цудоўна. Радуе, што кожны імкнецца вызначыць свой накірунак і стыль.

Між іншым, глыбока памыляюцца тыя, хто лічыць, быццам у нашым саюзе што ні кампазітар, то «носьбіт буйной формы», а песні няма. Есць, ёсць і песня, і яна пракладае дарогу да слухача. Іншая справа, што да нядаўняга часу ў рэспубліцы не было калектыву, які выконваў бы новыя песні беларускіх кампазітараў непасрэдна з эстрады, у канцэртах (доўгія гады прэм'еры песень рыхтаваў аркестр Дзяржтэлерадыё БССР пад кіраўніцтвам Б. Райскага, які рабіў запісы музыкі ўсіх беларускіх кампазітараў, аднак вельмі рэдка меў магчымасць яе выканання ў адкрытым канцэрте). Сябра Дзяржаўнага эстрадна-сімфанічнага аркестра БССР створаны — і ў гэтым заслуга Міністэрства культуры, і Саюза кампазітараў, і энтузіяста сваёй справы, галоўнага дырыжора новага калектыву М. Фінберга.

Сёння ёсць надзея на адраджэнне шырмаўскай капэлы пад кіраўніцтвам Л. Яфімавай, і гэта вырашыць многія пытанні, звязаныя з развіццём харавога мастацтва ў Беларусі.

Нас ёсць каму выконваць, у нас ёсць што выконваць. І — не магу не падкрэсліць, — прычым галаснасці, абвешчаны ў нашай краіне, мае самае непасрэднае дачыненне да працы кампазітара. Музыка без публічнага выканання — нонсенс. Яе трэба слухаць, яе трэба пачуць, пра яе трэба і сказаць. Вось калі ўсё гэта ажыццявіцца ў належнай меры, тады можна будзе лічыць, што галаснасць прыйшла і да нас. Пакуль жа цяга да яе сярод

нас, музыкантаў, вялікая, а самай галаснасці... не чуваць.

У сувязі з гэтым лічу сваім абавязкам звярнуць увагу на адносіны, што склаліся ў беларускіх кампазітараў з Дзяржаўным тэатрам оперы і балета БССР. У ліку іншых тэатраў краіны ён уключаны ва ўсесаюзны эксперымент. Эксперымент гэты для музычнага мастацтва рэспублікі, на маю думку, можа мець негатыўныя вынікі. Што маю на ўвазе? Стварэцтва ўстойлівае ўражанне, што з рэпертуару тэатра неўзабаве знікнуць оперы і балеты беларускіх кампазітараў, напісаныя паводле твораў Я. Коласа, Я. Купалы, У. Караткевіча, В. Быкава. Не маюць ніякай надзеі ўбачыць святло рампы на мінскай сцэне новыя творы беларускіх кампазітараў, хаця некаторыя з гэтых твораў пастаўлены ў іншых тэатрах краіны і за мяжой. Я ўжо не кажу пра тое, што ў рэпертуары Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР доўгі час не з'яўляюцца творы кампазітараў братніх саюзных рэспублік. Асабліва гэта бачна сёння, калі краіна рыхтуецца да вялікага ўсёнароднага свята — 70-годдзя Кастрычніка. Драматызм становіцца ў тэатры ўзмацняецца тым, што ў складзе яго новага мастацкага савета цяпер няма кампазітараў, якія доўгі час і плёна супрацоўнічалі з музычнай сцэнай. Тым жа членам Саюза кампазітараў, што ўваходзяць у мастацкі савет сёння, дасюль не выказалі трывогу ні пра рэпертуарную палітыку тэатра, ні пра адносіны яго з СК БССР, ні пра няясныя, у сувязі з такім становішчам, перспектывы развіцця жанраў оперы і балета ў рэспубліцы.

Хочацца верыць, што вастрыню праблемы зразумеюць неўзабаве кіраўнікі культуры рэспублікі і што пазіцыя іх у адносінах да тэатра будзе актыўнай і мудрай. Бо ўжо на сённяшні дзень з рэпертуару тэатра зняты «Новая зямля» і «Курган», і наўрад ці пажывуць яшчэ на сцэне «Сівая легенда», «Альпійская балада», «Ціль Уленшпігеля»: яны ж настолькі рэдка з'яўляюцца на афішы, што неўзабаве проста страціць творчы ўзровень і патэнцыял.

А калі паглядзець на сённяшні опера-балетны рэпертуар з пазіцыі спадчыннасці традыцый нацыянальнай музычнай культуры? Думаю, у ім выяўляецца адна з тых заганаў традыцый забывання, ад якіх трэба рашуча пазбаўляцца.

ЗНАЧЭННЕ АСОБЫ праўляецца толькі тады, калі асоба ёсць. Асоба — гэта заўсёды нязручны, няздатны «ўпісання

ў рамкі», чалавек. Думаю, сутнасць асобы заключаецца ў тым, што яна як нішто прагнавіруе далей за іншых і хутэй за іншых. Нярэдка тое, што прапануе яна зараз, недаспадобы — не, не грамадству, а таму, хто хораша і ўтульна сябе зараз адчувае і не хоча мяняць зручнае крэсла на клопаты, якія нясе з сабою асоба. Вядома, не трэба прыпадабняць пасаду і асобу. На пасаду пасады можна каго заўгодна. Але вось тады, калі пасада і асоба дапаўняюць адно другое, сумяшчаюцца, — вось тады атрымліваецца лідэр. Аўтарытэты кіраўніка.

Асоба мастака... Мастак творчасцю і толькі творчасцю ва ўсе часы вызначае сваю ролю ў грамадстве. Але, як мне думаецца, бываюць перыяды, калі мастак абавязаны не толькі ствараць, а і проста, адкрыта выказаць свае адносіны да наваколлага жыцця. Цяпер — такі час.

Усякі мастак па сутнасці свайго рэвалюцыянер. Чым ён адрозніваецца ад немастака, скажам, ад бюракрата? Бюрократ імкнецца захаваць усё, як ёсць, не таму, што дбае пра парадак у грамадстве, а таму, што наяўны парадак задавальняе асабіста яго. Для яго выгодна прывычныя рамкі, няма патрэбы іх рухаць ці разбураць. Мастаку ж, наадварот, у звыклых рамках робіцца нязручна, ён іх разбурае ці, ва ўсіх ім разе, імкнецца разбураць. І яшчэ. Бюракраты мяняюцца, а мастак застаюцца.

Спакон веку сапраўдная каштоўнасць мастака для грамадства правяраецца часам і праўляецца часцей за ўсё не пры яго жыцці. Ды мастак імкнецца да прызнання вынікаў яго працы пры жыцці, гэта яго неад'емнае права. Радасць ад твораў, добрыя, высакародныя думкі, эмоцыі, якія ўнушае ягоная праца людзям, — гэта і радасць мастака. Дастаеўскі прапагандаваў лічыць народ да адзінкі. Адзінка — гэта і ёсць, напэўна, тое, што сёння называюць чалавечым фактарам. Гэта — чалавек; і калі яму, чалавеку, добра, і ён ведае, што ягонаму суседу добра, і суседу суседа таксама — значыць, добра народу, а не толькі асобным яго прадстаўнікам.

Пра некампэтэннасць асоб-

ных кіраўнікоў культуры гаварыў на апошнім кампазітарскім з'ездзе Р. Шадрын. Гэта — хвароба паўсюдная. Мой погляд на яе, калі так можна сказаць, двухбаковы. Першае: усё ведаюць толькі ўсе. Таму чалавек, які кіруе культурай, ведаць усё, натуральна, не можна. Але ці трэба гэта? Сутнасць у тым хто вакол яго. Ці хваляць у ягоных дарадках па тых ці іншых пытаннях. Вось тут пажадана, каб дарадцы былі адзначаны «знакам якасці», а не знакам дагодлівасці. Другое: кіраўнік лічыць, што ён ведае усё. І навязвае спецыялістам сваю аматарскую ці дылетанцкую пазіцыю. Гэта спараджае гуштаўчыну, валонтарызм, застой, аддале ад ісціны. Таюму кіраўніку выгадна рабіць усё, каб склалася ўражанне, што ў культуры усё спакойна, усё задаволены, пытанніў няма. Вось я і думаю: калі ты не ўпэўнены, што ў час сустрэчы з кіраўніцтвам цябе зразумеюць, — гэта не страшна. Страшна, калі ты загады ўпэўнены, што цябе не зразумеюць.

ПРЫЕМНА АДЗНАЧЫЦЬ, што апошнім часам мастацкая інтэлігенцыя нашай краіны рэальна адчувае разуменне і падтрымку з боку кіраўнікоў Камуністычнай партыі і дзяржавы, прычым не фармальную, а менавіта непасрэдную: асабістыя кантакты з М. С. Гарбачовым, Я. К. Лігачовым, А. М. Якаўлевым... І ў нашай рэспубліцы пачатак такім кантактам таксама пакладзены. Бюро ЦК КПБ нядаўна правяло сустрэчы з прадстаўнікамі ўсіх атрадаў мастацкай інтэлігенцыі Беларусі. Пажадана, каб такія сустрэчы сталі рэгулярнымі. Нас не трэба пазбягаць, нас трэба разумець. Мы розныя, гэта так. Мы нязручныя — таксама праўда. Але нам неабходны як непасрэдныя слухачы нашай музыкі, так і тыя, хто яе ацэньвае. І так было б цудоўна, каб апошніх можна было бачыць у канцэртных залах, сярод нашых слухачоў! Надзея на тое, што ў хуткім часе рухне глухая сцяна адчужанасці паміж намі, ужо ёсць.

СЕННЯШНІ ДРУК цікавы, чытальны. І пра што б ні пісалі найбольш шануюны мастакі — я абавульняю гэтым паняццем усіх лепшых прадстаўнікоў усіх відаў стваральнай дзейнасці, усіх носьбітаў думак і спадзяванняў народа, — ёсць у іх радках роднаснае. А значыць, ва ўсіх нас боля за агульныя нашы хваробы, і, як заўсёды, нягоды ў нас адны і надзея ў нас — адзіная.

трэба прызнаць, у нас яшчэ мала добрых твораў на лінгвістычную тэматыку. Бо не столькі адлюстраванне рэвалюцыйных падзей, колькі адлюстраванне іх вынікаў мае значэнне ў мастацкім творы.

Пра месца твораў на гісторыка-рэвалюцыйную тэматыку ў нашым сённяшнім жыцці, а таксама пра зычкі творчых узаемаадносін гаварыў М. Няхай.

— Наша пазіцыя заўсёды чуйна слухала Рэвалюцыю, на ўсіх этапах свайго развіцця стэралася выхоўваць у чалавеку высокаразвітае пачуццё грамадзяніна, — сказаў С. Законнікаў. — Пераацэннае да дасягнення на гэтым шляху цяжка. І ўсё ж мне хацелася б падзяліцца сваёй заклапочанасцю тым, як успрымаюцца творы гісторыка-рэвалюцыйнай тэматыкі нашым чытачом, асабліва моладдзю сёння. І не толькі творы літаратуры, а і сама гістарычная далеч таго, што было. Ля вытокаў нараджэння нашай рэспублікі стаялі выдатныя бальшавікі, вядомыя палкаводцы, героі грамадзянскай вайны. Іх імёны носіць сёння вуліцы, школы, гаспадаркі, прамысловыя прадпрыемствы Беларусі. Можна сказаць, што памяць пра іх жыве. Але ці часта нашы дзеці вядуць гаворку аб гераічным мінулым, ці даходзяць да іх душы тыя ідэі, якімі жылі слаўныя барацьбіты за нашу будучыню? Адказаць на гэтыя пытанні станоўча — не магу. Мне здаецца, што гераічнае мінулае часта маладымі людзьмі ўспрымаецца толькі як рэвалюцыйнае раментавае, як да-

лёка ад сённяшняга жыцця, сучасных праблем. Такому ўспрымання нярэдка садзейнічае літаратура, адлюструючы многія складаныя падзеі гісторыі ў ружовым святле, парадна-заштампавана, без паказу драматычнай барацьбы і ў сямім жыцці, і ў душы асобнага чалавека. Абыякавасць, паспешлівасць у вырашэнні надзвычай сур'ёзных, важных і дарагіх усім нам тэм наносілі шкоду, адштурхоўвалі чытача.

Зніжэнне цікавасці да спадчыны свайго народа спарадыла варварскія адносіны да помнікаў гісторыі, культуры. Вось чаму так абвострана і неабякава сустракаем мы кожны новы праўдзівы твор на рэвалюцыйную, гераічную тэматыку. Галоўнае — не згубіць новае пакаленне. Нам трэба дамагчыся, каб моладзь атрымлівала належную гістарычную адукацыю. Трэба новыя падручнікі па гісторыі, з падручнікаў па літаратуры неабходна зняць слабыя творы. Гаварылася, што ў нас як след не паказана нараджэнне рэспублікі, але хіба іншыя этапы развіцця нашага грамадства асветлены так, як належыць? — закончыў сваё выступленне С. Законнікаў.

— Мне здаецца, што мы павінны больш пісаць пра нашых землякоў, якія рабілі рэвалюцыю. Аляксей Гурло, Ілья Гурскі, Сіланціў Гусеў, Вера Слуцкая — хіба індывідуальныя лёсы іх не нясуць вялікі змацянальна-выхавальны зарад для маладога пакалення? — зазначыў Я. Садоўскі.

— Сёння нашы гісторыкі абмяркоўваюць вельмі важнае

пытанне: ці сапраўды яны знаходзяцца пад «каўпаком Абэцэдэрскага», — сказаў Э. Ялугін. — Яны абражаны і пакрыўджаны, лічаць гэты папрок несправядлівым. Тут нашы гісторыкі адрозніваюцца ад рускіх, якія прызнаюць свае памылкі. Вось факт. Толькі што адбылося перазахаванне праху Мікалая Мікалаевіча Улашчыка, і, як гэта ні дзіўна, ніводзін з гісторыкаў там не прысутнічаў. Ніхто з іх не захацеў прыйсці на развітанне з чалавекам, які паказаў, як трэба працаваць і паводзіць сябе сапраўднаму гісторыку.

У гісторыі няма фактаў добрых ці дрэнных. Яны былі. І іх трэба ведаць, як гаварыў Ленін. Каб лінгвістычная ідэя развілася, трэба гаварыць праўду і пра гісторыю. Давайце параўноўваць тое, што ёсць, што ўжо зроблена, з тым, што трэба зрабіць. Мы гаворым пра раман І. Шамякіна «Петраград — Брэст». Добра, што такі раман у нас ёсць, але, на жаль, у творы не перададзена складанасць гістарычнай сітуацыі таго часу ў дачыненні да беларускага народа.

Думаецца, што неабходна адстойваць права пісьменніка на сваю думку, сваю мастацкую канцэпцыю той альбо іншай гістарычнай падзеі. Хай яна будзе спрэчнай. Але на тое ён пісьменнік, каб мець уласную думку, — падкрэсліў Э. Ялугін.

— Тэма рэвалюцыі, вобраз рэвалюцыянера ў літаратуры — тэма невычарпальная, — зазначыў, падводзячы вынікі гаворкі, першы сакратар праў-

лення СП БССР Н. Гілевіч. — Рэвалюцыя не скончылася ў кастрычніку 1917 года, яна працягваецца, і сёння гэты працяг — у ажыццяўленні тых ідэалаў, якія яна ставіла перад сабой. Невыпадкова ўсё, што было рэвалюцыйнага і перадавага ў краіне, сэрцам адгукнулася на гістарычныя рашэнні XXVII з'езда КПСС. Але, здаецца, да актыўнай практычнай дзейнасці хутчэй прыступілі праціўнікі перабудовы, чым яе прыхільнікі.

Наша сённяшняя гаворка пераканала яшчэ раз, працягваў Н. Гілевіч, што ёсць у нас многа праблем, якія патрабуюць свайго вырашэння. Праўда, чалавек большае скіраванасць у праблемы нашай сучаснасці. За дзесяцігоддзі мы прызываліся да шаблоннага поглядаў на гісторыка-рэвалюцыйную тэматыку. І нават сёння яшчэ іх цэлкам не адрывалі. Вобраз Леніна, напрыклад, непараўнальна больш складаны і шматгранны, чым нам уяўляецца. І ўжо час паглядзець на Леніна і саму ідэю лінгвізму з пункту гледжання сённяшняга дня. Але для таго, каб пісаць праўду пра рэвалюцыю, пра ўсё, што адбывалася з намі на працягу 70-ці год, трэба дасягнуць якасна новага погляду на гісторыю. Мы ў вялікім даўгу перад тымі, хто рабіў рэвалюцыю. Многа яшчэ герояў, сумленных людзей, сапраўдных змагароў за рэвалюцыю, імёнаў якіх народ не ведае. Што мы ведаем, дзе нашы кніжкі пра А. Бурбіса, С. Булата, В. Шаранговіча, Я. Адамовіча? Гэта людзі з незвычайнымі і трагічнымі лёсамі, і

можна раскажаць пра іх так, каб у нашай моладзі развіваліся бязвер'е і скептыцызм у дачыненні да мінулага, да ідэалаў Кастрычніка.

Антыгістарызм, непавага да фактаў, дагматычная падпарадкаванасць схеме, неаб'ектыўнасць, — усё гэта яшчэ ўплывае на падыход да ацэнкі многіх гістарычных фактаў і з'яў.

Псеўданавука зрабіла гісторыю — адну з цікавейшых гуманітарных навук — акадэмічнаю, сухою швачкай, у дадатак яшчэ са шматлікімі скажэннямі. Ці ж гэта не значыцца? Так, гісторыю трэба тлумачыць, але не трэба яе перайначваць. Што гэта за гісторыя Беларусі, якая тамоў якой мы выдалі, дзе ўся яна, ад пачатку да паловы XIX стагоддзя, змяшчаецца ў адзін том, а адрэзак у 100 гадоў займае чатыры?

Гісторыя і сучаснасць узаемазвязаны, сказаў прамоўца. Я цэлкам пагаджаюся з Э. Ялугіным, што пісьменнік мае права на сваю канцэпцыю, сваю інтэрпрэтацыю гістарычных падзей. Галоўнае, каб гэтая канцэпцыя адпавядала камуністычнай маралі, духу часу, працавала на рэвалюцыю. У нашым літаратурным жыцці нам трэба вярнуцца да некаторых момантаў нашай літаратурнай гісторыі: слаўтай тэатральнай дыскусіі, партыйнага пастаноў па асобных творах. Без пераацэнкі гэтых падзей мы да праўды не дойдзем. Сама ідэя нашага грамадскага жыцця вырастае з праўды. Мы не павінны яе баяцца.

Наш кар.

Ніна ЗАГОРСКАЯ

Вясна

Не б'юць у бубны,
Не грымаць фанфары —
А сёння свята,
Свята на зямлі... —
Жаўроначак з жураўкаю
У пары
Вясну на вольных крылах
Узнялі.
Як веснавеюць поле, луг
І рэчка,
Як маладзеюць пушчы
І лясы!
Усё — нявечна, і усё —
навечна! —
Цвіценне, лікаванне, галасы.

Разрываю
Свет нязнання.
Вопыт —
Лепшы дабрадзеі
Мне — не славы,
Не прызнання.
Мне —
Пражыць
Дзеля людзей.

Разрываю
Ноч сумненняў,
Здрады
Чэпкае сіло.
Да слязы,
Да азэрэння,
Да пакутнага імгнення
Прасціраючы крыло.

А. Л. з-пад Прыпяці
Няўжо ўвесь свет
тады аглух,
калі рванула
чорным гнезам
і раскалоліся наскрозь
людскай Вера,
поле,
неба?!

Няўжо аслеп
ад страху свет,
калі наўсторч —
зямля і рэкі, —
як наша чорная Бяда
на ўвесь Сусвет
лунала рэхам?
Няўжо навек
вясновы цвет
апаў пад Брагінам
аціхла?!

Ды голас Мамы на той цвет:
«Не бойся, дзетка,
пройдзе ліха!»
Спялю надзеі на кастры,
ён — неадольна! — дагарае.
Малю: «Касцёр! Гары, гары!»
А ён паціху
памірае.

А ён паціху памірае...
А ён паціху памірае...

Ды усхадзіліся вятры.
Скразняк —
ад краю, і да краю.
Жыццё, як факел, дагарае?!

«Нароўля.. Хойнікі...
І Брагін...», —
няўжо ён трызніць?
Памірае?!

Каб цвіла ты краскаю
вясновай,
Каб цвіла ты кветкай верасовай,
Каб цвіла ты кіпенем калінным
Між вярстой ажынайнай ды
пальнай! —
Чыстая і крохкая рамонка,
Жаль мой светлы,
Шчырая старонка!

Калі сцяжынай заповітнай

Ішлі спатканнем да разлукі
Праз лес асветлены,
прыветны —
Мне прысягалі вашы рукі.

Калі ў вачах — зялёных
сонцах —
Крыляла вечнасць вышыні, —
Я верыла, што на бясконцасць
Далоні вашы з дабрыві...

Стаю на беразе растання.
Няма ні жалю. Ні адхлання.

І доўга ў лесе блудзіць сонца,
І цяжка надыходзяць дні.
І пушка дзікая бяссонна
Кагосьці кліча ў вышыні.

З табою раніцай
І поўднем.
Ідзе гадоў сонцаварот...
Я не прашу цябе:
«Успомні...»
Світае сцэжка ля варот.
Збяру ў прыпол тугія промні —
Па аднаму пушчу: прымай!
Я не прашу цябе:
«Успомні».

І не малю: «Не забывай...»

Нашто ты носіш у вачах
такую адзічэную збалеласць?!
Не помсці мне за нейкі міг,
за даўні міг,
за ціхі ўздых,
за тую даўнюю адлегласць,
за шчыры боль, за горкі жаль
душы, што рвалася да зорак...
Мятлушкаю шуміць мяжа
і чорным топалем — узгорак.

Гартаеш кнігу майго лёсу:
што удалося, не ўдалося...
Над маёй воляй, над труднай
доляй
рознагалоса вятры галосцяць!
А ці бывае кніга лёсу —
старонкі явы і балады?

Як гнецца да зямлі калоссе,
калі над ім лютуе град!
Боль недарэмна сэрца мучыць.
І джалаць памяці чмялі.
Жыву, Вяслэка светла лучыць
Зару і полымя зямлі.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

27 ЛІПЕНЯ (9 жніўня)
1917 года выйшаў у свет
першы нумар «Звязды»,
органа Мінскага камітэта
РСДРП (б). Выданне «Звяз-
ды» супала з наступленнем рэ-
акцыі і контррэвалюцыі супраць
палітычных свабод, заваяваных
працоўнымі ў ходзе Лю-
таўскай буржуазна-дэмакраты-
чнай рэвалюцыі. «У адказны
час рускай рэвалюцыі, — пісала
«Звязда» ў перадавым артыкуле,
апублікаваным у першым
нумары, — выходзіць наша га-
зета. Рухаючыя сілы рэвалю-
цыі прыйшлі ў сутыкненне
з грамадскімі пластамі, якія яе
затрымліваюць, рэвалюцыйная
дэмакратыя ўдарылася аб хва-
лі контррэвалюцыйнай буржуа-
зіі... Але рэвалюцыя прадаўжа-
ецца, і яна павінна развівацца». Артыкул заклікаў усіх працоў-
ных падтрымліваць «Звязду»,
каб яна свяціла ярка і несупы-
на.

Аб велізарным значэнні га-
зеты ў справе збірання парты-
іных сіл Беларусі напярэ-
дні Кастрычніка ўспамінаў
адзін з арганізатараў і першых
рэдактараў «Звязды» А. Ф.
Мяснікоў. «Гісторыя «Звяз-
ды», — пісаў ён, — гэта гіста-
рыя нашай партыі ў Заходняй
вобласці і на Заходнім фрон-
це... «Звязда» ўзышла 27 ліп-
ня і рассыпалася па Мінску,
краі і фронту ў 3 тысячы
промняў. Роля «Звязды»
ў справе збірання нашай парты-
і была агромністая. Да таго
маленькай наша група са
з'яўленнем «Звязды» на працягу
жніўня вырасла ў вялікую
цэнтральную палітычную арга-
нізацыю цэлага краю. На
агульным фоне расійскай рэ-
валюцыі і нашага партыйнага
будаўніцтва «Звязда» была
тым фокусам, адкуль ішлі ва
ўсе бакі як на фронт, так і ў
правінцыю (маючы на ўвазе
цэнтрам вобласці гор. Мінск)
промні палітычнага выхавання
і грамадскага пераўтварэння
буйных салдацкіх, батрацкіх і
рабочых элементаў Заходняга
краю».

На старонках «Звязды» рэгу-
лярна публікаваліся артыкулы і
матэрыялы, якія выкрывалі
буржуазны Часовы ўрад, пры-
хільнаму меншавікоў і эсэраў,
інфармавалі чытачоў аб важ-
нейшых падзеях партыйнага
жыцця ў Мінску, на Заходнім
фронце. У 4—5 нумарах газеты
за 3—4 жніўня пад загалоўкам
«Адыз тав. Н. Леніна» быў на-
друкаваны артыкул У. І. Лені-
на, апублікаваны 26—27 ліпеня
1917 года ў газеце «Рабочій і
Солдат». Дзякуючы «Звяздзе»
рабочыя і сяляне Беларусі, сал-
даты Заходняга фронту знаёмі-
ліся з матэрыяламі VI з'езда
РСДРП(б), які праходзіў паўле-
гальна ў Петраградзе 26 ліпеня
— 3 жніўня 1917 года. У 14-ым
нумары газеты за 19 жніўня
друкаваўся выпушчаны ад імя

з'езда Маніфест да ўсіх пра-
цоўных, да ўсіх рабочых, сал-
дат і сялян Расіі з заклікам на-
запашваць сілы і пад сцягам
большавіцкай партыі рыхта-
вацца да рашучай бітвы з бур-
жуазіяй.

Газета не магла не звярнуць
на сябе увагу ўлад. Так, у тэ-
леграме галоўнакамандуючага
Заходняга фронту ген. Балуева
ваеннаму камісару 9 жніўня
1917 года ўказвалася, што ар-
тыкулы, якія публікуюцца на
старонках газеты, рэзна асуд-
жаюць палітыку ўрада, выказ-
ваюць недавер да яго, патра-
буюць перадачы ўсёй улады ў
рукі Саветаў. «3 прычыны ўка-
занага, — канстатаваў генерал, —

пралетарыят, рэвалюцыйных
салдат і сялян згуртавацца
вакол партыі большавікоў для
маючых адбыцца бітваў з
цёмнымі сіламі контррэвалю-
цыі.

«Бурвестник», як і «Звязда»,
як і «Молот», разносіў палым-
ныя словы У. І. Леніна па За-
ходнім фронце і вобласці.
У трэцім яго нумары за 11
кастрычніка былі перадрукаваны
раздзелы з работы Леніна
«Крызіс напеў», у 8-м нумары
(17 кастрычніка) — раздзелы

Рабоча-Сялянскага савецкага
ўрада Беларусі, які абвясціў
1 студзеня 1919 года ўтварэн-
не Беларускай Савецкай Са-
цыялістычнай Рэспублікі. Па-
сля Першага рэспубліканскага
з'езда Саветаў рабочых, сялян-
скіх і чырвонаармейскіх дэпу-
татаў, які адбыўся 2—3 люта-
га 1919 года, у газеце быў
апублікаваны Асноўны Закон
Рэспублікі, прыняты з'ездам.

Першы юбілей Вялікага Ка-
стрычніка, юбілей утварэння
БССР і стварэння Кампартыі
рэспублікі шырока асвятляліся

мітага земляка, кіраўніка экс-
педыцыі на «Чалоскіне» пра-
фесара О. Ю. Шміта, які
вяртаўся на радзіму ў пачатку
чэрвеня 1934 года. 4 чэрвеня
1934 года «Звязда» апубліка-
вала прывітанне ўрада рэспуб-
лікі кіраўніку экспедыцыі; га-
зета падрабязна інфармавала
сваіх чытачоў аб сардэчным
прыёме, аказаным яму рабочы-
мі, сялянамі, вучонымі, чырво-
наармейцамі.

У гады Вялікай Айчыннай
вайны «Звязда» заняла сваё
месца ў шарэзе байцоў. 18
мая 1942 года ў акупіраваным
Мінску выйшаў у свет першы
нумар «Звязды», органа Мін-
скага падпольнага гаркома
партыі. Якія пачуцці радасці,
надзеі выклікала газета ў мін-
чан і які страх — у ворага!
Агенты паліцыі і СД высачылі
рэдактара «Звязды», таленаві-
тага журналіста і патрыёта,
члена Мінскага падпольнага
гаркома партыі У. С. Амеля-
нюка і па-бандыцку, стрэлам у
спіну забілі яго. Але газета
прадаўжала выходзіць, словам
змагаючыся з ворагам. Нездар-
ма «бомбай па фашыстах» на-
зывалі яе савецкія людзі. Га-
зета-падпольшчыца, газета-парты-
ызанка, «Звязда» па праву
была ўзнагароджана ў 1965 го-
дзе ордэнам Айчыннай вайны
І ступені.

А калі вайна адышла на За-
хад, «Звязда» стала ў рады
байцоў арміі працы, якія з
руйнаў і попелу ўзімалі разбу-
раныя нямецка-фашысцкімі за-
хопнікамі гарады і сёлы рэспу-
блікі, узводзілі новыя пра-
мысловыя гіганты Савецкай Бе-
ларусі.

За вялікія працоўныя заслугі
і ў сувязі з 50-годдзем у 1967
годзе газета была ўзнагарод-
жана ордэнам Працоўнага
Чырвонага Сцяга.

Слаўны 70-гадовы шлях проі-
дзены «Звяздой». Не суб'ектыў-
ным хранікёрам, летапісцам, а
палымным агітатарам, прапа-
гандыстам, арганізатарам вы-
ступала і прадаўжае выступаць
газета. Мінучы гады, і хто ве-
дае, магчыма, нашы нашчадкі
будуць узірацца ў сённяшнія
нумары «Звязды», якія адлю-
строўваюць сапраўды рэвалю-
цыйны пераўтварэнні, што ад-
бываюцца ў краіне, з такім жа
трапяткім хваляваннем, з якім
мы глядзім на «Звязду» 1917
года, што ашчадна захоўваецца
ў Партыйным архіве Інсты-
тута гісторыі партыі пры ЦК
КПБ. Так падтрымліваецца
жывая сувязь часоў, сувязь,
якая захоўвае і перадае па-
мяць народа з пакалення ў па-
каленне.

М. ШУМЕЙКА,
кандыдат гістарычных навук.

Жывая сувязь часоў

Да 70-годдзя «Звязды»

кадайнічаю аб аддачы распа-
раджэння аб закрыцці газеты
«Звязда». «Газета вядзе сістэ-
матычную агітацыю, накіраваную
на манчэтковы падрыў
бяздольнасці арміі, заклікаючы
салдат да барацьбы за мір»,
— пісаў Балуев у паўторным
кадайніцтве аб закрыцці «Звяз-
ды» 22 жніўня.

Занепакоены паслядоўнай рэ-
валюцыйнай лініяй, якую няў-
хільна праводзіла «Звязда», Ча-
совы ўрад 24 жніўня 1917 года
на семнаццатым нумары за-
крыў газету і канфіскаваў дру-
карню. Аднак, як і «Правда»,
што неаднаразова закрывалася і
зноў і зноў выходзіла пад іншымі
назвамі, ужо 15 верасня 1917
года, у дзень выходзіць і Паўночна-
Заходняй абласной кан-
ферэнцыі РСДРП(б), газета
«Звязда» выйшла пад назвай
«Молот», ужо як орган Паўночна-
Заходняга абласнога бюро
РСДРП(б) і з 7-га нумара — орган
Паўночна-Заходняга абласнога
камітэта РСДРП(б).
І зноў рэпрэсіі, зноў закрыц-
це, цяпер ужо на васемнаццатым
нумары, які выйшаў 6 ка-
стрычніка 1917 года. «Учора,
— пісала 8 кастрычніка газета
«Соціал-демократ», орган Ма-
сноўскага камітэта партыі баль-
шавікоў, — закрыта Керанскім у
Мінску наша газета «Молот» за
«шнодны» напрамак. Нядаўна
там жа закрыта наша «Звязда»
і таксама была рэвізавана
друкарня. Гэты «Молот» разбу-
раў тонка сплечены красамоў-
ны абман керанскіх і моцную
яшчэ ўладу капіталу, а гэты
«Молот» быў «шноднага на-
прамку» для буржуазіі, а такса-
ма і для партыі эсэраў, чле-
нам якой дагэтуль з'яўляецца
Керанскі».

Але ў той жа дзень, калі
«Соціал-демократ» пісаў аб
праследаваннях «Звязды»
і «Молота», рабочыя Мінска,
салдаты Заходняга фронту чы-
талі рэдакцыйны артыкул га-
зеты «Бурвестник», які заклікаў

работы «Пагражаючая ката-
строфа і як з ёй змагацца»,
у 13 — 16-м (22, 24, 25, 26 ка-
стрычніка) — «Пісьмо да та-
варышаў».

Апублікаваная ў 15-м нумары
газеты заметка «Ад рэдак-
цыі» падкрэслівала аднасць вы-
дання, нягледзячы на яго роз-
ныя назвы. «3 сённяшняга нумары
«Бурвестніка», — адзна-
чалася ў ёй, — яго нумарычю
будзем весці двойную: «Бур-
вестніка» і ў дужках увогуле
нашага органа, пачынаючы
з першых дзён яго існавання,
з нумара 1-га «Звязды»».

27 кастрычніка 1917 года
«Бурвестник» змясціў на пер-
шай сваёй старонцы «Загад
№1 да насельніцтва гор. Мін-
ска і наваколяў», які паведа-
міў аб пераходзе ўсёй улады
ў Мінску ў рукі Савета рабочых
і салдацкіх дэпутатаў.

І лістапада 1917 года газета
выйшла пад сваёй ранейшай
назвай «Звязда». Звяртаючыся
да чытачоў, яна пісала: «Сёння
мы вяртаемся да сваёй старой
першапачатковай назвы, да на-
шай «Звязды». З яе мы пачалі
сваю цяжкую работу ў Заход-
нім краі і на фронце і з ёй раз-
зам у гэты адказны дні пой-
дзем да поўнай перамогі...»

«Звязда» публікавала на
сваіх старонках важнейшыя
дакументы, якія адлюстроўва-
юць галоўныя падзеі ў гіста-
рыі беларускага народа. Так,
3 студзеня 1919 года яна паз-
наёміла шырокія масы рабочых
і сялян з Маніфестам Часовага

«Звяздой». Перад намі нумар
газеты, прысвечаны святкаван-
ню 5-й гадавіны Кастрычнічнай
рэвалюцыі. У ім «Звязда» рас-
казала аб ваенным парадзе
войск Мінскага гарнізона, якім
камандаваў Я. Ф. Фабрыцыус,
аб урачыстых пасаджэннях,
сходах працоўных горада, пры-
свечаных юбілею Кастрычніка,
адкрыцці помніка К. Марксу,
перайменаванні вуліц Мінска.
«У адмену ўсіх раней выдазе-
ных пастаноў, — інфармавала
газета чытачоў, — гарвыканком
пастанавіў перайменаваць на-
ступныя вуліцы: Губернатар-
скую — у Ленінскую, Багадзель-
ную — у Камсамольскую, За-
хар'еўскую — у Савецкую, Ільін-
скую — у Ульянаўскую, Койда-
наўскую — у Рэвалюцыйную,
Крашчынскую — у Кастрычніч-
ную, Нова-Раманаўскую — у Рэспу-
бліканскую, Петрапаўлаўскую
— у вул. Энгельса, Паліцэйскую
— у Пралетарскую, Скобелеў-
скую — у Чырвонаармейскую,
Юр'еўскую — у Камуністычную,
Саборную плошчу — у плошчу
Свабоды».

Газета адлюстроўвала пра-
цоўны пафас першых пяціго-
дак. Яе ўвага была звернута на
будаўніцтва такіх буйных
прадпрыемстваў, як БелДРЭС,
«Гомсельмаш», Бабруйскі дрэва-
апрацоўчы камбінат і іншыя.
Велізарную арганізатарскую
работу вяла газета сярод ся-
лянскіх мас. 11 жніўня 1929
года яна апублікавала паста-
нову ЦК КП(б)Б аб правя-
дзенні Дня калектывізацыі ў
БССР, прызначанага на 28
жніўня. «Звязда» рэгулярна
асвятляла хату калектывізацыі
ў рэспубліцы, прапагандавала і
падтрымлівала сацыялістычныя
пераўтварэнні ў вёсцы.

Захопена сустрэкалі пра-
цоўныя Беларусі сваёго знака-

АЛЕСЬ
АДАМОВИЧХАТЫНСКАЯ
— ПОВЕСТИ
КАРАТЕЛИ

А. АДАМОВИЧ. Хатынская аповець. Карнікі. На рускай мове. Л., «Художественная литература», Ленінградскае аддзяленне, 1986.

Перавыдадзены два вядомыя творы Алесь Адамовіч — «Хатынская аповець» і «Карнікі», у якіх пісьменнік па-свойму асэнсоўвае трагічны падзеі Вялікай Айчыннай вайны, паказвае мужнасць савецкага народа ў барацьбе з фашызмам. Прадмову «Сілай любові і нянавісці» напісаў Васіль Быкаў.

Д. БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА. Даўняе сонца. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

У кнігу «Даўняе сонца» увайшлі лепшыя творы Дануты Бічэль-Загнетавай. Тэматычны дыяпазон іх шырокі. Аўтар звяртаецца да мінулага свайго народа, у тым ліку да падзей Вялікай Айчыннай вайны, піша пра дружбу народаў, нявала працуючы радкую прывітанне прыгажосці роднага Прыпяцця, апяваючы каханні. Для твораў Д. Бічэль-Загнетавай характэрны задушаўнасць інтанацыі, блізкасць да фальклорных матываў.

М. БАСКІН. Гайшыньскія гісторыі. Апаўдзінні. Г. ЛАНЕЎСКІ. Паданні роднага краю. Апаўдзінні. Мінск, «Юнацтва», 1986.

«Здаўна на Магілёўшчыне расказваюць гісторыі пра Гайшынь і гайшынцаў. Вясялы гэта гісторыі, вясёлы народ гайшыньцы: і з сябе пасмяюцца, і суседа не абыдучь, жартам зацяляць. Бо як кажуць гайшыньцы: «Жарты у Гайшыне на агародзе растуць, разам з бульбай гайшыньцы іх ядуць», — так пачынае невялічкую прадмову да зборніка апаўдзінняў «Гайшыньскія гісторыі» Марат Баскін. Творы гэтыя — мастацкі пераказ сюжэтаў пра гайшынцаў. Малады аўтар піша дасціпна, раскрываючы душу людзей, аптымістаў і жыццялюбаву.

Пад адной вокладкай з «Гайшыньскімі гісторыямі» М. Баскіна змешчаны апаўдзінні Г. Ланеўскага, аб'яднаныя агульнай назвай «Паданні роднага народа». «Купала», «Рагнеда і Уладзімір», «Гара Лыса» — пасабныя з гэтых старонак, што вяртаюць чытача да падзей славян і менш далёкай даўніны.

Архімед гаварыў: дайце мне пункт па-за зямлёй, і я зрушу зямлю з вострава. Зберажы нас божа ад такой думкі!

В. К. Кюхельбекер.

Не збярог... З зямлі зямлю разгайдалі («да чаго ж дапытлівыя дзеткі!») — у будучыню глядзець страшна. Дык што ж, ёй—спіну, а велічмаму спакою бяз'ядзернага стагоддзя — твар? Але і адтуль, з залатаноснай нашай літаратуры, узні-

востраве ў неіснуючым свеце В. Сянкоўскага памерлі двое: ён і яна... У неіснуючым (?) свеце, на апошнім жывым кавалачку зямлі нарадзіліся двое: Ён і Яна з «Апошняй пастаралі» Алесь Адамовіч...

Аповесць яшчэ не была надрукавана, а сумненне ўжо было пасеяна. У дыялогу з А. Адамовічам на старонках «Літаратурнай газеты» (1986, № 40) Н. Іванова гаварыла, што яна не зусім разумее, што гэта за

потым...

Вельмі многае ў гэтай літаратуры іначай, па-новаму. Вайна там — смерць, забойства, калі страляюць не ў воіна, не ў салдата, а ў чалавека, безабароннага. Проста ў чалавека. Яго забіваюць, яго катуюць, і ўсё гэта пазбаўлена хлуслівага раўнапраўя ў знішчэнні (маўляў, мы вас, але і вы — нас. Што зробіш! Ад веку ідзе: ратная справа...) Тут ужо ніякімі «законамі»

галовымі пацукамі, бязвокімі павукамі і павуціннем-кіслём (не дай бог пакаштаваць!), з чарапахамі і крабамі, падобнымі на павукоў; з агіднымі, як грыбная сырасць, кветкамі, чый брыдкі пах дапякае толькі Ёй, а Ён яго не адчувае, аднак... старанна адмываецца. Дзіўны свет дыктуе героям аповесці паводзіны, «нават, калі яны супярэчаць здравому розуму. Розум гэты, калі здравым быў? Калі і свет быў зусім іншым!», вымушае даказваць сабе ўласнае існаванне, бо ў магчымасць яго цяжка паверыць і Яму, і Ёй. Але каб паверыць у добрае (існуем!), трэба пераканацца ў дрэнным, у тым, што па-сапраўднаму ёсць і гэтыя пацукі, і гэтыя брыдкія кветкі, і павукі, інакш: «Няўжо ты дагэтуй не зразумеў: нас жа няма, няма, няма!»

Найвялікшая памылка — па інерцыі звыклай свядомасці шукаць здаровы сэнс у такім! А як такое адлюстроўваць, калі яно «не такое»? «Не такое», таму што яно — не нармальнае, не чалавечае, таму што «такое пачуццё часам, што астравок наш і не на Зямлі зусім». А мы патрабуем упарадкаванасці ў адлюстраванні. Чаго?!

«Час... па крузе пабег», — растлумачыць пазней Яму і Ёй новы пастаялец апошняга каўчэга жыцця. Усё супала, спалучылася: рытуальная чысціня бярозкі, паганская малітва ў гонар Даждзёбога, «целам якога (дажджавым чарвяком, «першай дружалюбнай істотай» на востраве.— І. А.) кормімся». Я—бог, я—чарвяк, і пакланенне богу — пакланенне чарвяку... Стоп-стоп! Але гэта ўжо нядаўняе, нам блізкае: калі маральны чалавек убацьчыць чарвяка на бруку, то дапаможа яму схавання ад сонца, перанясе ў траву; калі ўбачыць у лужыне казюрку, то не забудзе кінуць ёй для вырашчвання лістка ці саломінку. І пры гэтым не спалохаецца, што яго абсягнуць за сентыментальнасць, бо «такі лёс любові іспіны, якая заўсёды з'яўляецца прадметам кніжна да таго, пакуль яе прызнаюць». (Альбер Швейцэр). Спачатку смяяліся, цяпер моляцца. Не, яны моляцца, а мы яшчэ смяемся і саромеемся дабрый.

Аднак, далей, угору па вертыкалі. Ад пары, прарадзіцель (калі іх толькі двое ў Сушце) — да ўзнікнення сямі, пазнання сораму (з прыходам Трэцяга). Угору, угору! Ужо і Яму «час чывілізавацца». Падумаў, пачаў і... знайшоў пісталет. Угору, угору, але куды? Іхні пачатак — наш канец, іхні канец (у радыяцыі) — наш пачатак, таксама ў радыяцыі, пад афрыканскім сонцам (з афрыканскай «радыяцыі-мутацыі... пайшоў першачалавек»). Круг замкнуўся, бы папка, дзе жыццё само сябе вычэрпвае, нібыта рухаецца ў шпенглераву прастору «ідэальнай даўжыні жыцця ў тысячу год для кожнай культуры», запаяваючы яе да апошняга годзіка. Як пераадолець ракавіну прызначнасць, пашырыць рамкі быцця, узбагаціцца тым, што дае нам час, і стартваць у будучыню, у жыццё? Нібы нам на навуку — прарочыя ўрыўкі са старажытных паданняў і першых раманнаў, напэўна, таксама ў свой час не пачутыя. Вырываецца з «запредельнага» свету пытанне: «Якіх геніяў прырода і лёс насустрач табе высылалі, якіх праваднікоў, якія Словы, Кнігі, Галасы, якія Светачы ты трымаў у руках — і ўсё не на карысць. Нішто не дапамагло, скончылася воль чым. Дык чаму ж, чаму, які праклён над намі вісеў? Ці сапраўды — Каінава пячатка?» Але замест адказу — контрпытанне аб нейкай маральнай нявыверанасці ў гэтым сюжэце пра забойства жыцця на

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Месца, якое ёсць...

Аргументы антыутопіі

Алесь Адамовіч. Апошняя пастараль. «Новый мир», 1987, № 3.

маецца насустрач бязліваму, у бяспамяцтве, позірку да жаху знаёмае, спазнанне Хірасімай: «...хвалі яркага святла зняпацку залілі наш зрок асляпляльным бляскам. Мы ўсе кінуліся на зямлю і доўга не адважваліся расплюшчыць вочы, баючыся быць апрамененымі... Дыханне збрылася цяжкім; усе твары закрыліся смаротнай бледнасцю. У многіх галава пачала кружыцца: яны валіліся на зямлю і ў жудасных сутаргах, з паносам і рвотаю, каналі». А потым ідзе тое, да чаго і самі мы дадумаліся нядаўна: «Люты вецер з... дажджом і завірухаю раскідаў... нашы прытулкі і нас саміх... Мора пакрылася... ледзінамі... Навокал утвараюцца ледзяныя горы... Сюжэта ўзмацняецца...»

У 1833 годзе В. Сянкоўскі, аўтар вышэйпрыведзеных радкоў і адной з першых у свеце антыутопіі, яшчэ мог дазволіць сабе расказваць аб сусветнай катастрофе з хітраватэй усмешкай. Адкрыта фантастычнай была яе прычына (падзенне каметы), а экстравагантная канцоўка аповесці «Вучонае падарожжа на Мядзведжы Востраў», у якой угадвалася пародыя на модныя навуковыя плыні, здымала камень з душы і настройвала на вясёлы манер: два славуцы вучоныя мужы старанна вывучаюць гісторыю загінуўшага чалавецтва, расшыфроўваюць па навейшых метадыках старажытныя іерогліфы — запіскі мёртвага чалавека пра вялікі патоп, якія на справе аказваюцца... звычайнымі геалагічнымі ўтварэннямі. Няма іерогліфаў, няма гісторыі, няма і гібелі. Смешна, праўда? Але чаму сумныя твары? Камета, казка, жарт, літаратурная містыфікацыя ў духу барона Брамбуса — і сум? Ці сябе ўбачылі ў «дапатоных» людзях, сабе ж не давяраючы? І ў аўтара ёсць радкі пра набліжэнне каметы, дзе, бадай, трывога праз смех: а раптам з'явіцца не камета — штосьці, але сапраўднае, і зноў стане «прадметам страху толькі для забабоннай чэрні», у той час як «людзі прыстойныя» будуць забавляцца гэтым «чымсьці», нібы «дзеці, што ганяюць у паветры прыгожую мыльную бурбалку?» Прыстойнымі, як вядома, жадаюць быць усе, асабліва сёння. Аднак не, бываюць жа дзівакі! Вунь адзін сапсаваў на іўнай прадастуднасцю настрой цырымоннай кампаніі, досыць пахваліваў яе і замест чаканнага «Здарава, работы!» — наце «Апошнюю пастараль...»

На адзінным пасярод патопу

жанр, «паслядзерная пастараль». Няўпэўненасць, скепсіс выдавалі адносіны да «пастаралі» як да літаратурнага іншалапацця. І вось аповець апублікавана, прачытана, і высветлілася, што яна — з нашай планеты, што за ёй — багатая традыцыя «традыцыйнай» літаратуры (даруйце таўталогію), і несур'езна разглядаць «Апошнюю пастараль» быццам плод прабірачнай фантазіі. Усё значна прасцей і адказней. Гэты твор з'яўляецца якраз тады, калі культура, літаратура гуманізму востра адчуваецца патрэбнасцю, кажучы словамі С. Залыгіна з трыбуны пісьменніцкага з'езда, «ісці ад чалавека да чалавецтва», бо чалавецтва ў колькасці пяці мільярдаў «такое рэальнае, як і асобны чалавек, паколькі ўсё яно без выключэння становіцца героем яшчэ ненапісанага рамана аб вайне і міры». У «Апошняй пастаралі» дзейнічаюць не мільярды, а тры (і то не адрозніваюцца): Ён, наш капітан-падводнік, Яна і Трэці, цемнаскуры амерыканскі астранаўт, голец, але па сутнасці ў творы паўстае глабальная чалавечая мадэль — мадэль памылка, прадуртасці і, нарэшце, пагібелі. Агульнае ў адзінкавым — прыныць «Апошняй пастаралі». «Я» героя — гэта «мы», людзі, якія за ўсё ў адказе. Яна — судзіла і пракурор. Усежанчына і Усекаханне, Баціцэліева Венера, «апошняя кропелька на апошняй галіны». Яе прыгажосць — гэта прыгажосць усіх жанчын свету. Яе словы — гэта словы ўсіх закаханых на Зямлі. Можна сказаць, што ў апавесці А. Адамовіча рэальна дзейнічае чалавецтва ў асобе трох сваіх паўнамоцных прадстаўнікоў. Іхні «незразумела як існуючы» востраў-планета з анаўскім сцягам над шалашом. Яны — і дзяржавы, і расы, і полі, і блокі. Канечне, незвычайна, але не без роду і племені. Ёсць і тое, і другое.

Дастаткова звярнуцца да нашай «ваеннай» літаратуры, каб пераканацца, што ў «Апошняй пастаралі» паслядоўна рэалізуецца і развіваецца тая ідэя агульначалавечай пакуты на вайне, якая вызначала антываенны пафас дакументальных кніг А. Адамовіча, Д. Граніна, Я. Брыля, У. Калесніка, С. Алексіевіч, рабіла іх значнай з'явай не толькі савецкай літаратуры. Альбо проза В. Быкава: «Слотным ветраным днём позній восені на другім годзе вайны атрадных разведчык Бураў ехаў на станцыю Масцішча, каб застрэліць свайго знаёмца Сушчэню» («У тумане»). Чалавек едзе забіць чалавека, знаёмца, а падазрэнне, «святая адплата» — усё гэта потым,

вайны не прыкрыешся (прыгадайце аповець К. Вераб'ева «Гэта мы, госпадзі!»). Нікія яны не законы, а «беззаконнасць» тут, зараз, пацвярджае беззаконнасць вайны наогул, яе бесчалавечнасць.

Безабароннасць жыцця і абсурднасць былога «вы — нас, але і мы вас» — хіба не ў гэтым звышзадача «Апошняй пастаралі»? «...мы людзі ваенныя. А недабітыя таму, што яшчэ не выканалі загад», — гаворыць амерыканец-астранаўт. Правільна гаворыць, па Клаўзевічу, але для атамнага стагоддзя, дзе крылатае «вайна як працяг палітыкі» гучыць ужо так: смерць ёсць працяг жыцця іншым спосабам (словы Р. Х. Шахназарава). І будзе гучаць, пакуль будуць (цытуем «Апошнюю пастараль») «рэчы, далей за якія палітыкі пайсці не могуць менавіта таму, што яны палітыкі».

Калі чытаеш «Апошнюю пастараль», міжволі параўноўваеш свае адчуванні з тымі, якія выклікаў фільм «На наступны дзень», хаця гэтыя творы вельмі моцна адрозніваюцца: А. Адамовіч цікавіць філасофія трагедыі, аўтары фільма арыентаваны на непасрэдна на эффект амаль дакументальна ўвасобленага на экране механізма атамнага знішчэння. Але ёсць і нешта агульнае, галоўнае. Ёсць, як нам здаецца, новая, шмат у чым нязвычайная канцэпцыя ворага. Злучаныя Штаты і Савецкі Саюз у фільме і кнізе хутчэй не праціўнікі, а ўдзельнікі трагедыі (галоўнаму герою «Апошняй пастаралі» нават няёмка за агляд скафандра гося: «быццам абшукаў» мундзір ворага». Якая цяпер варажасць...). Вораг — бомба. Супраць яе, супраць хімер ілжывай прыныповасці, за якія прыйдзеца плаціць жыццём чалавечага роду, накіраваны гэтыя творы. А. Адамовіч апісвае тое, што здарылася пасля; менш — тое, што адбывалася раней ці адначасова дзесьці адбываецца, канвульсіруе ударамі «адплата» на трыпу Зямлі (маленькія раздзелы з каманд-заклікаў, вар'яцтва бойні, ідыёцкіх жартаў ваяк, асуджаных на самазабойчае выкананне прывіднага абавязку). Свет, у якім жывуць героі аповесці, — асаблівы свет, свет наадварот. Яго нам вывернулі — і чытач разгубіўся, а разам з ім і крытыкі. Вось ужо аднаму паважанаму крытыку спатрэбіліся ў героях «змяняная натура, жывая стыхія пачуццяў». А ці жывыя яны наогул, у гэтым свеце з апакаліптычнымі трох-

АМАЛЬ адначасна выйшла з друку дзве новыя кнігі з краязнаўчай серыі «Па родным краі», выпуск якой распачало пазалетаць выдавецтва «Польмя» і якая, дзякуючы кнігам Г. Кахановскага «Повязь часоў», А. Грыцкевіча «Старажытны горад на Случы», К. Шышыгінай «Музы Нясвіжа», набыла папулярнасць. Гутарка ідзе аб «Гальшанах» і аб выданні «Цвітуць над Прыпяццю сады», якая прысвечана Мазыру.

Яксная розніца двух названых выданняў аб'ектыўна абумоўлена тым, што аўтар «Гальшан» Э. Корзун выступае даследчыкам, праца якога абавязкова на шматлікіх крыніцах (у спісе выкарыстаных крыніц больш за сто назваў). Аўтары ж кнігі пра Мазыр А. Бароўскі, Ю. Герасіменка, як сведчыць напісаны імі тэкст, — журналісты, якія абагульнілі тое-сёе з невялікага кола агульнадаступных выданняў. Варта адзначыць, што «Гальшаны» аздоблены багатым ілюстрацыйным матэрыялам (фотаздымкі вядомых людзей, старажытныя малюнкi і партрэты, здымкі архітэктурных і культурных помнікаў), кніга ж пра Мазыр не мае ніводнай ілюстрацыі, калі не лічыць некалькіх «мастацкіх» заставак, якія з лёгкасцю стасуюцца да любога выдання пра які хочаш горад рэспублікі. «Гальшаны» — гэта, па сутнасці, навуковае даследаванне, «Квітнеюць над Прыпяццю сады» — зборнік павярхоўных замалёвак, зробленых маладасведчанымі ў краязнаўстве людзьмі.

Э. Корзун падрабязна апавядае пра гісторыю аднаго з самых старажытных паселішчаў Беларусі. Знаёмства пачынаецца з легендарнага матэрыялу пра заснаванне Гальшан, звестак, пададзеных «Хронікай Быхаўца». Аўтар даводзіць гісторыю князёў Гальшанскіх і змяніўшых іх у Гальшанах Сапег, пералічвае шэраг наступных

уладальнікаў гальшанскіх маёнткаў, якія з'явіліся пасля праведзенай у 1650 годзе экзэкуцыі (падзела маёмасці паміж крэдытарамі). Чытач даведзецца, што і кім за шматвяковую гісторыю Гальшан было тут пабудавана, што і кім было знішчана, атрымае ўяўленне пра тапаграфію Гальшан, мясцовую гаспадарку, пра архітэктурную замка, касцёла і манастыра, пра паперню, якая існавала ў Гальшанах з канца XVI стагоддзя. Прыводзяцца вытрымкі з унікальных дакументаў

датары плацілі работніку па 8—10 рублёў серабром у год, давалі пры гэтым адзенне і харчаванне. Падзеішчыкі за дзень зараблялі: касец — 20 капеек, жнія на жыццё — 15 капеек, араітай — 30 капеек». Звесткі па эканамічнай гісторыі не часта сустракаюцца і ў нашых гістарычных працах. Наогул, мы цяміа ўяўляем сабе тагачасныя эканамічныя паказальнікі, і таму можна лічыць за вартасць кнігі, што аўтар пазнаёміў чытача з гальшанскімі кірмашамі, прамысла-

творчасць пісьменніка Язэпа Германовіча (Вінцука Адважанага) і журналіста А. Сцефановіча, знаёміць з дзейнасцю падпольшчыкаў — камуністаў, кружкаў Грамады, клуба «Змаганне», Таварыства беларускай школы. Насычаны фактамі і прозвішчамі раздзелы, прысвечаныя партызанскай барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, вызваленню Гальшан войскамі Чырвонай Арміі, пасляваеннаму сацыялістычнаму будаўніцтву, справам сённяшняга дня.

кіх фактаў зацягнула туманам няведанне аўтарамі рэальнай мазырскай гісторыі. Не прыходзіць дзівіцца, што старонка тэксту пра Мазыр у Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі насычана фактычным матэрыялам болей, чым чатыры аркушы «Квітнеюць над Прыпяццю сады...» Па праўдзе кажучы, робіцца не па сабе, калі бачыш на першай старонцы кнігі, як ад чатырох стагоддзяў пачатковай гісторыі Мазыра аўтары адкараскаліся дзюма абзацамі тэксту. Ды і такога, трэба заўважыць, тэксту, у якім блытаніна спалучаецца з малапісьменнасцю. Вось, у якасці ўзору, маленькі ўрывац «Краязнаўчага» апісання: «У XIV стагоддзі Мазыр увайшоў у склад Вялікага княства Літоўскага, у 1569 годзе — у склад Мінскага ваяводства. Горад рос, уздымаўся жылыя дамы, майстэрні рамеснікаў (рамеснікі складалі большасць гарадскога насельніцтва), збудоваліся ўмацаванні. Акрамя працоўнага люду, у Мазыры жылі святыя, манахі, у замку — ваяводы, намеснікі, узброеныя слугі». На такім узроўні падаецца і ўвесь далейшы матэрыял. Пра мазырскую мінуўшчыну XII стагоддзя — два словы, пра Кіеўскае ваяводства, пра падставы адміністрацыйнай рэформы, мазырскіх намеснікаў, напад на крымскіх татар, удзел мазыран у паходах, тапаграфію горада, герб, тагачасную культуру, гістарычны фон, вытворчасць кафлі, шкла, керамікі — аніводнага слова. Аўтары прайшлі, як кажучы, «галопам па Еўропам», робячы прыпынкі на падзеях, пазначаных энцыклапедычнымі артыкуламі: паўстанне 1615 года, паўстанне 1649 года. Да гэтых «палотнаў» дадзена па абзацу пра вядомага утапіста Юзэфа Яленскага, кіраўніка паўстанцаў Мазыршчыны ў 1863 годзе Антона Яленскага і пра суд над мазырскімі памешчыкамі-казнакрадамі. Уявіць сабе

ЧЫТАЕМ І ПАРАЎНОЎВАЕМ

Э. Корзун. Гальшаны. Мінск, 1987. На рускай мове.

А. Бароўскі, Ю. Герасіменка. Квітнеюць над Прыпяццю сады. Мінск, 1987. На рускай мове.

пра феадальны ўціск, шырокія звесткі пра рабунак Гальшан шведамі, а праз стагоддзе — войскамі Напалеона. Немалую ўвагу ўдзяліў аўтар і суседнім з Гальшанамі вёскам. Цікава даведзецца, што ў старажытнай вёсцы Біюцішкі нарадзіўся вядомы ідэолаг Рэфармацыі і філосаф Андрэй Волан. Дарэчы сказаць, у Біюцішках ён і пахаваны. Паблізу Гальшан, даведваемся мы, нарадзіўся і правёў юнацкія гады вядомы паэт, сябра Адама Міцкевіча і Яна Чачота, Эдвард Адынец.

Упершыню ў нашай папулярнай літаратуры асвятляюцца рэальні і абставіны гаспадарчага жыцця беларускага мястэчка. Вось, напрыклад, як выглядалі заробкі прыгонных сялян і чынш напярэдадні рэформы 1861 года: «Многія сяляне павета плацілі параўнаўча-вялікі чынш грашамі — ад трох да чатырох рублёў серабром у год. Каб уявіць гэтую суму, можна прывесці той факт, што конь каштаваў 25 рублёў, аран-

мі мясцовага жыхарства «чырвонымі гандлямі» і г. д.

Емісты па фактах раздзел, прысвечаны паўстанню 1863 г., Э. Корзун называе знойдзеныя ў архівах прозвішчы мясцовых інсургентаў, апавядае пра пачатковае атрадаў К. Ясевича, Г. Чаховіча, С. Мінейку. Апошні пасля падаўлення паўстання царскімі войскамі эміграваў у Грэцыю, дзе стаў вядомым археолагам. Сучасны грамадскі дзеяч Грэцыі А. Пападрану — ягоны ўнук.

Шырока паказаны аўтарам удзел гальшанцаў у рэвалюцыйным руху, грамадзянскай вайне. Зацікавіць чытача біяграфія ўраджэнца Гальшан К. К. Стрыеўскага, бальшавіка, які ў кастрычніку 1917 года ўзначальваў рух захопу Цэнтральнай тэлефоннай станцыі ў Петраградзе. Потым К. Стрыеўскі быў членам ЦК УКП(б) і ЦВК СССР.

Апісвае Э. Корзун эканоміку гальшанскай гміны часоў беларускай акупацыі, згадвае

Здавалася б, мінулае Мазыра, горада не менш старажытнага, чым Гальшаны, давала падставы стварыць змястоўны гістарычны нарыс. Здавалася б, што такая мэта павінна была стаць і справай гонару для аўтараў — упершыню паказаць чытачу шырокую панараму мазырскай мінуўшчыны і сучаснасці. Але, на жаль, той магчымасці, якую дало выдавецтва, аўтары А. Бароўскі і Ю. Герасіменка не скарыталі. Ужо сама «палкая» назва кнігі — «Квітнеюць над Прыпяццю сады» — сведчыць пра неакрэсленасць зместу і жанру выдання, бо сады квітнеюць і над Нёманам, Ясельдай, Дзвіной, Амазонкай. Маючы малыя веды па гісторыі Беларусі ўвогуле і адрыўчастыя звесткі з мазырскай старажытнасці, аўтары скіраваліся на выратавальны шлях белетрызацыі тых некалькіх тэзісаў, якія змяшчае артыкул «Мазыр» у Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. «Мастацкая» апрацоўка нешматлі-

МЕСЦА, ЯКОЕ ЁСЦЬ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Зямлі, нейкім перакосе ў гэтай страшнай гульні фантазіі, пэўнай няўзгодненасці з мараллю і філасофіяй самога жывога чалавека. Ды гэта мы ўжо чулі, не толькі ў крытыцы, але і ў колах, так сказаць, дэмакратычных, чытацкіх, пра аповесць «Карнікі». Чулі, што кніга шкодная, характары ў ёй матэматычна распрацаваныя, што творца як чалавек падохе, што пасля працытанна не верыш самому сабе. А з другога боку — супрацьлеглае: «Трэба моцна верыць у добры пачатак чалавека, каб расказаць чытачу і такое...» («Вобраз», 86). Прайшоў час, і трывала ўсталявалася гэтае, другое. Але часу ўсё менш і менш, хтосьці павінен рызыкнуць і стаць першым, хтосьці павінен ўголас, гучна расказаць і пра «многаадсекавага чалавека». Пра кожнага з нас.

Размова аб так званым «многаадсекавым чалавеку» ўяўляецца сэнсавым цэнтрам «Апошняй пастаралі». Прынамсі, пасля яе многае працягнецца. У кожным чалавеку, усё памянае падводнік, расказ-ідэю свайго памочніка, адэсіта, размяшчаюцца тры каманды, па адной у адсеку. Усе каманды маюць свае мэты, свой курс. Адсек нумар адзін — «песні і танцы», вясёлае сытае жыццё; адсек нумар два —

«дзеталюбцы», а трэці адсек — нехта. Чалавек-ідэя, які «даўно і назаўсёды выбраў: не субота для чалавека, а чалавек для суботы!» Гэты трэці, «ідэолаг», людзей на ногі ставіць і пра шчасце «любых другіх чалавечых грамадстваў» неапісана як чалавечых» клопаціцца. Другая справа, «наколькі тое ці іншае грамадства сапраўднае дзеля агульнага шчасця». Але што тут атрымаецца — «не адразу ўгадаеш: храм братэрства ці піраміда, помнік да нябёсаў на славу «арганізатар работ». Будавалі храм — атрымлівалася піраміда, бо вуліца Варлама не можа весці да храма, але яна існуе ў свеце і, значыць, кудысьці ўсё-такі вядзе. Са смуроду хатынскіх пажарышчаў — за жалезныя дзверы на востраве: «Толькі з жалезнымі палкамі — тыя, здаецца, не мяняліся. Шнырылі, як пацукі, па цёмных кутках, адшуквалі ўчарашніх, чужых і наотул лішніх», праломвалі ім чараны, дабівалі, каб яны не дыхалі, не забіралі паветра, якога не хапала, амаль не было.

Пастаянная барацьба трох каманд і ёсць гісторыя чалавека на Зямлі... «Цяпер зразумела, чаму ніяк не маглі ўжыцца. Калі ў сабе нямакага міру, які ж — з іншымі?» — скажа Яна і зробіць адкрыццё, якое ўжо было зроблена. У Льва Талстога: «Задача чалавека ў гэтым жыцці адмовіцца ад усяго супярэчлівага ў

самім сабе», інакш ён «знішчае сябе, як знішчае сябе ўсялякая супярэчнасць». Праз многа гадоў гэтую думку падхапіў і абараніў Ф. Абрамаў, непахісны паўночны затворнік: «...аднымі сацыяльнымі сродкамі немагчыма абнавіць жыццё, дасягнуць жаданых вынікаў».

Патрэбен адначасова другі спосаб. Гэта самавыхаванне, будаўніцтва сваёй душы... самаправерка сваіх жаданняў вышэйшым судом, які дадзены чалавеку, — судом уласнага сумлення».

Так, чалавек — гэта цэлы свет, але і да свету трэба ставіцца, як да чалавека. Проста «не рабі другому, чаго не хацеў бы самому сабе». Але гэтую падказку можна пацвердзіць толькі з чацвёртага адсека пад назвай «Свістаць Усіх Наверх!», па-навуковаму — інстынкт самазахавання асобіны, а пра яго нават забыліся напачатку. Былі тры адсекі, які тры зямляніны на востраве. А чацвёрты адсек — гэта, відаць, ужо не героі. Інстынкт самазахавання ім і не хапіла. У рэшце рэшт аказваецца, што яны і ёсць... яны, а няма — інстынкт (не памыліўся Вялікі Драматург: з трыма персанажамі наглядней). Надта дужы «ідэолаг», і ягоныя героі «паміраюць прыгожа, размаўляюць доўга», не ў прыклад баязліву-інстынкт.

Паспрабуеце даць яму «дэфіцытны статус інстынкт самазахавання роду чалавечы», якім (інстынктам самазахавання роду) матуля прырода надзяляла ўсё жывое, акрамя чалавека. Крышчакку недаглядзеці — і вось вам, пацалункі з варажым бокам. Абрадаваліся гэтым! І радасць нейкая біблейская: «І вось увесь горад выйшаў насустрач Ісусу» (у эпіграфі) — «і ўступіла мне гэтую радасць — абіяцца з чалавекам. Дадумаліся: Чала-

век-Бог. Містыцызм. А гэта пра «рэдка і нехарактэрныя выпадкі ўзаемазніжэння ўнутры віду, які ўвасабляе сваю відавую мудрасць у паводзінах сваіх істот» — біялагізм, няважна, што вычытана не ў «ненармальнай» «Апошняй пастаралі», а ў «нармальнай» «Кар'еры». Ну, а гэта здольны быў напісаць толькі Леў Талстой: «Так — натуральна радавацца кожнаму чалавеку пры выглядзе другога; натуральна, убачыўшы швейцара, які адчыніў дзверы, так быць радым яму, што цалаваць яго руку». Непраціўленцу даравальна.

Камандзіру трэцяга адсека не дакажаш, што леваму воку патрэбна правае, а праваму — левае. Па загаду такіх, як ён, пяцьсот тысяч войнаў Хабара і Каско з фантастычнай аповесці В. Сянюкоўскага будуць абараняць «крывёю і жыццём славалюбства сваіх правадыроў, ганарыстасць сваіх суграмадзян і недацікальнасць невялікага кавалка зямлі, непатрэбнага іхнім правадырам, суграмадзянам і ім самім», пакуль агромністая камета не вырашыць усе спрэчкі і не папльнуць па моры трупы-бярвенны абедзвюх рацяў разам з «высакамымі словам, складзеным напярэдадні бітвы для рэспальвання храбрасці войнаў».

Аднак хваляванні ў трэцім адсеку дарэмныя. «Калі ворат не пакараецца, яго знішчаюць», — гэта яшчэ не забыта. А калі ён, апраменены астрапаўт, Каін-імпатэнт, украў каханне і ператварыў Яе з Усежанчыны ва Усемедзю, забойцу не народжаных ёю дзяцей, і іх каханне — змова супраць жыцця, дык як з ім быць? «Свету быццам бы і не засталося, але сусветныя праблемы, як гэта ні дзіўна, застаюцца». Сіндром гістарычнай праваты жывучы, і «гуляць у шашкі з самім сабой» —

не на гэта адказваць: «...ці заўсёды частка менш за цэлае? І ці заўсёды меншым можна ахвяраваць?.. Не націснучы, калі другія ўжо націснулі? Не помсціць усяму жывому на Зямлі толькі за тое, што хтосьці і дзесьці не здолеў дамовіцца?» І ўжо падстаўлены грудзі пад кулю на дуэлі (сумленна і прыгожа, як у героі «ідэолага»), і выбраннік лёсу — Трэці — цэліць у палову чалавечства, а Ён хоча крыкнуць: Яна (каханая імі жанчына. — І. А.) шукае нас! Нас, нас шукаюць!», ды чамусьці не можа, бо на дзвярах чацвёртага адсека нехта падрыхтаваўся намяляваць: «Баязлівец!». І зноў: «Усе правыя — вінаватыя!.. Усе вінаватыя — правыя!»..

Невыпадкова сказана ў старажытных пісьменах: таму, хто захаце пакараць Каіна, адпомсціцца ў сем разоў... Быў стрэл да стрэлу, і ён трапіў у жыццё. Апошняя на Зямлі жанчына памрае бездапаможнай, пачварнай Старой...

Хопіць. Ці быў хлопчак? Вядома, што утопія ў перакладзе з грэчаскай — «месца, якога няма». Антыутопія сутнасці паняцця не змяняе. Аднак пра пастараль А. Адамовіча гэтак не скажаш, ды і сам жанр пастаралі — не толькі забава каханна на флоры прыроды. Ну, куды гэтаму жанру без галантных дыспутаў «пастушкоў»? Але каб ацаніць «галантнасць» і «вытанчанасць», трэба нешта разумець. І разумем, бачым у самых рэальных абрысах: «— Каму цяпер патрэбныя вашы сацыяльныя эксперыменты?.. — А вашы правы на выезд — каму? — Ды ў каго б вы хлеб купілі? — А каб не было па суседству сацыялізму, дзяліліся б з вамі вашы багацеі? А ўжо трэці свет!.. — Вашы бюракраты... — Вашы лепшыя?»

Гэта зразумела, але месца, само месца — такое? Сапраў-

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ПААСОБНЫЯ з артыкулаў, якія ўвайшлі ў кнігу публіцыстыкі Васіля Быкава «Колокола Хатыні» — яе выдана выдавецтва «Правда», — перад гэтым змяшчаліся ў зборніку «Праўда адзінай», які пабачыў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 1984 годзе. Аднак нямаў ў ёй і публікацый, што вядомы чытачу толькі па заключнаму тому Збору твораў пісьменніка, выдадзеным «Молодой гвардией». Такім чынам, ёсць падстава гаварыць аб арыгінальным выданні, асабліва, калі ўлічыць, што ў параўнанні з кнігай «Праўда адзінай» «Званы Хатыні» — старонкі быкаўскай публіцыстыкі, якія зместам сваім у асноўным закранаюць дзве важныя тэмы сучаснасці — тэму мінулай вайны і тэму барацьбы за мір. Калі ж шырэй — месца пісьменніка ў сучасным свеце, дзе на парадак дня пастаўлена пытанне: быць ці не быць у далейшым самому чалавецтву.

Для разумення Быкава-публіцыста, адметнасці яго почерку, творчай індывідуальнасці шмат дае прадмова Ігара Штокмана «Вечная сіла праўды», напісаная як свайго роду міні-партрэт пісьменніка. Гаворачы пра месца і ролю Быкава ў літаратуры, І. Штокман значнасьць яго публіцыстыкі вытлумачвае значнасьцю быкаўскай прозы, бачачы — і не без падстаў на тое — у ёй сьвярдженне тых паняццяў і крытэрыяў, якія ў артыкулах знаходзяць далейшы працяг.

Імкненне да праўды для Быкава — імкненне да высокай ідэалаў добра і справядлівасці і адначасова асуджэнне подласці, няшчырасці, здрадніцтва. Тое, чым напоўнены яго апавесці, у прыватнасці «Кар'ер» (дарэчы, І. Штокман знаходзіць месца, каб сказаць ухвальнае слова і пра гэты, адзін з самых апошніх твораў пісьменніка, так што застаецца толькі парадавацца аператыўнасці і дасведчанасці крытыка) скразной ніццо праходзіць і праз нарысы, артыкулы. Больш таго, у

паасобных з іх стылістычна прысутнічаюць элементы быкаўскай прозы: настолькі ўражліва падаюцца малюнкі ваеннага побыту і такая «аголеная», але неабходная ўсім нам праўда вайны. Як скажам, у нарысе «Пад Кіраваградам». Чытаеш і быццам старонкі аповесці перагортваеш: «Яны расстрэльвалі

гаворачы аб п'янім асэнсаванні пісьменніцай Святланай Алексіевіч і кінарэжысёрам Віктарам Дашуком тэмы вайны ў фільме «У вайны не жаночае аблічча» («Тое, што стала жыццём і лёсам»).
Перад усім — «Слова пра настаўніка», у якім паўстае прывабны вобраз Аляксандра

мінецца, а праўда застаецца. А. Твардоўскага.

Гаворачы сёння аб перабудове, суадносячы пэўныя аспекты яе з літаратурнай творчасцю і шырэй — мастакоўскай дзейнасцю ўвогуле, ці не зашмат мы ставім у заслугу некаторым пісьменнікам тое, што яны, маўляў, «перабудаваліся». Кніга В. Быкава гаворыць, што яе аўтару перабудова не трэба было. У артыкулах, напісаных яшчэ колькі гадоў назад, размова ідзе пра тую праблему, да якіх літаратура паступова паварочваецца сёння.

Чытаем, напрыклад, артыкул «Галоўны жанр літаратуры» (1982): «...усё больш схіляецца да адзіна разумнай магчымасці рэалістычнага мастацтва: паказаць чалавеку чалавека такім, якім ён ёсць, і хай ён вырашае сам, якім яму быць. Хай ён сам і выбірае свой лёс, альтэрнатыўнасць якога ў наш час вызначаецца гранічна проста: жыць або памерці». Крыху раней («Усё, што мы можам», 1981) пра гэта было сказана так: «Мы можам тое, што мы ўмеем: пісаць. Усе мы жывём у свой час, і ці бліжэй ён, ці далей — для нас іншага няма. І мы павінны выканаць наша, як бы казалі ў даўніну, «боскае ўказанне» — пакінуць пасля сябе сведчанне аб гэтым часе... Галоўнае, я думаю, мы павінны рабіць сваю справу сумленна і як мага лепш. Без спешкі. Без лісліваці і хітрасці. Без жадання патрафіць у што б там ні было. Мы павінны памятаць, чым заканычаліся самыя вытанчаныя спробы на гэты конт».

Сапраўды ўжо: «Усё мінецца, а праўда застаецца». Гэтай праўдай — самога жыцця, літаратуры — і напоўнена новая кніга Васіля Быкава, якую ўспрымаеш і як споведзь слыннага майстра слова, і як запрашэнне да дыялогу аб важнейшых маральных і ідэа-эстэтычных каштоўнасцях часу.

А. ВІШНЕЎСКІ.

«...ПРАВДА ЗАСТАНЕЦЦА»

нас, метадычна, акуратна пасылаючы па снараду ў кожнага байца, і праз чвэрць гадзіны замест нашага ланцуга на снезе чарнеў рад крывавых разрываў з раскіданымі вакол камякамі мёрзлай зямлі...»

Васіль Быкаў таксама піша пра творчасць пісьменнікаў, светаадчуванне якіх блізка яму, хто, як і ён сам, у творчасці сваёй пастаянна знаходзіцца на рубяжы, дзе вядзецца, няхай і не заўсёды бачны, бой за праўду, справядлівасць: Юрыя Бондарова («На рубяжах добра і любові»), Грыгорыя Бакланава («Вернасць памяці»), Алеся Адамовіча («Сілай любові і нянавісці») і іншых. Ён звяртаецца і да твораў тых, хто займаецца іншымі галінамі мастакоўскай дзейнасці, прыкмятаючы адметнасць почерку народнага мастака СССР Міхаіла Савіцкага («Палотны, апаленыя вайной»), адзначаючы «незвычайнасць талента, неспакойнасць духу, поўнага боляў і пакут нашага веку» кінарэжысёра Ларысы Шапіцкі («Памяці мастака»),

Трыфанавіча Твардоўскага, паэта і чалавека, што аказаў вялікі ўплыў на творчы і грамадзянскі лёс Быкава.

Піша пра Твардоўскага Быкаў і ў артыкуле «Усё мінецца, а праўда застаецца...», прыгадваючы надзвычай цяжкі момант у сваім жыцці, калі «град безапеліцыйных крытычных прыгавораў не пакідаў сумнення ў поўным краху, пачуццё сорама і абражанага самалюбства выклікала жаданне пайсці ў сябе, замкнуцца, адасобіцца ад людзей — перажыць няўдачу цяжкім і моўчкі». «І вось у такіх хвілінах горкаснай тугі, — працягвае Быкаў, — якраз наперадні майскіх святаў, прыйшоў з Масквы невялікі канверт з рэдакцыйным грыфам звонку і віншавальнай паштоўкай знутры — звычайнае рэдакцыйнае пасланне аўтару перад святам, некалькі надрукаваных на машынным радкоў з выказаннем прывітання, ніжэй якіх характэрным вуглаватым почаркам было напісана: «Усё

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

САПРАВДЫ ДЗІЮНА

Мы ўжо прызвычаліся да таго, што ў наш час, калі запанавала галоснасць, крытыка вядзецца адкрыта і аргументавана. Прама называюцца прозвішчы, указваюцца працы, якія выклікаюць пярэчанне.

Вось чаму я з вялікім неурэзуненнем працягаў наступнае месца з артыкула Алеся Бажко «Даводзіцца толькі здзіўляцца», апублікаванага ў ліпені г.г. у многіх беларускіх газетах, у тым ліку і абласных: «Ці трэба гаварыць, што любая часопісная або газетная публікацыя аб нібыта бяскрыўднай патрыятычнай асветніцкай дзейнасці гэтага духавенства, як правіла, заўсёды спрытна выкарыстоўваецца ў якасці прыкрыцця ад выкрывальніцкай крытыкі дасведчаных савецкіх і прагрэсіўных замежных гісторыкаў і публіцыстаў.

Мне непасрэдна вядома, што нават рассакрэчаныя Джонам Лофтусам амерыканскія дакументы, звязаныя з крывавай дзейнасцю белбурнацаў і іх духавенства, калі не зусім, дык амаль цалкам былі прыглушаны далёкімі ад гістарычнай праўды дарожнымі нататкамі пра беларусаў за Ла-Маншам аднаго нямомнага мінскага вучонага даследчыка і падарожніка». Хаця — наперакор прышчэпам галоснасці — прозвішча таго «вучонага» аўтарам артыкула і не названа, здагадацца, у чый агарод тут здэклівы камень, усім вельмі лёгка, бо толькі я ў свой час, пасля на-

вуковай камандзіроўкі ў Англію, пісаў «пра беларусаў за Ла-Маншам» (артыкул у «Голасе Радзімы» так і называўся: «За Ла-Маншам, сярод беларусаў»).

Але ж у той даўняй публікацыі 1984 года пра кніжку Лофтуса не сказана... ні слова! Ні слова пра яе няма таксама ў маім «Оксфардскім тыдні» («Літаратура і мастацтва», 1983) і «Англііскім дзёніку», які друкаваўся ў «Полымі» ў 1985 годзе.

Дык адкуль жа тады ўспылі такія гучныя абвінавачванні?

Ды з рукапісу таго ж «Англііскага дзёніка». Алеся Бажко рэзэнзаваў яго па просьбе «Полымя», даў рэзка адмоўную яму ацэнку. І калі «Англііскі дзёнік» усё ж пабачыў свет, у ім не аказалася і мясціны пра кніжку Лофтуса. Дзеля высвятлення ісціны дазволу прывесці яе тут: «Трэба, урэшце, прыгадаць яшчэ адно выданне, хаця гаворка ў ім ідзе не пра слаўныя, а пра бясслаўныя справы беларусаў. Я маю на ўвазе кніжку амерыканскага юрыста Джона Лофтуса «Сакрэт «Беларусі», толькі што выдана ў ЗША. Расказваецца ў ёй пра беларускіх нацыяналістаў, якія ў часы фашысцкай акупацыі арганізавалі вайсковую адзінку «Беларусь», а цяпер знайшлі прытулак у ЗША. Наколькі я ведаў з нью-йоркскага «Беларуса», Лофтус прама абвінавачваў Дзярждэпартамент і Міні-

стэрства абароны ў тым, што яны прыгрэлі злачынцаў, прыкрываючы іх ад адказнасці. «Беларусь», вядома, лічыць кніжку паклёпам, заклікае збіраць сродкі, каб судзіцца з аўтарам. Але ж чорнае не назавеш белым. Сапраўды існавала такая вайсковая частка і сапраўды некаторыя яе ваікі схаваліся ў Амерыцы...»

Сёння я бачыў гэтую кніжку ў сценах бібліятэкі, хацеў пачытаць, каб ва ўсім разабрацца самаму. Але мяне далікатна так адгаварылі: маўляў, аўтар карыстаўся сенсацыйнымі звесткамі, многія перабольшылі, таму не варта губляць на такую кніжку час. Падумалася: відаць, не жадаюць, каб я вынес смецце з эмігранцкай хаты.

Дык дзе ж тут «прыглушэнне» «рассакрэчаных Джонам Лофтусам амерыканскіх дакументаў»?

А цяпер два пытанні Алеся Бажко. Першае: ці сумленна крытыкаваць кагосьці, няхай і не называючы прозвішча, за тое, што ім не было апублікавана? Другое: навошта спатрэбілася А. Бажко выдаваць белое за чорнае, прыдаваць неапублікаванаму адваротны сэнс? Адносіны да кнігі Лофтуса ў мяне адназначныя — станоўчыя. Што і відаць з прыведзенай вытрымкі, якая ёсць не толькі ў мяне, але і ў рэдакцыйным архіве «Полымя».

А. МАЛЬДЗІС,
доктар філалагічных навук,
лаўрэат Дзяржаўнай
прэміі БССР.

АД РЕДАКЦЫІ. Адначасова з адказам А. Мальдзіса рэдакцыя атрымала наступны ліст з Мазыра. «Прачытаў у газете «Знамя юности» за 23 ліпеня артыкул пісьменніка А. Бажко пад інтрыгуючым загаловам «Даводзіцца толькі здзіўляцца», — піша І. Сірэнькова, урач мазырскай дзіцячай паліклінікі № 1. — Калі верыць аўтару, дык здзіўляцца як быццам ёсць чаму. Толькі, праўда, я не ўсё зразумеў і хацеў б сёе-тое ўдакладніць. Пісьменнік ільяміць ворагаў нашага ладу і паведамляе, што адзін з іх нейкі Луцкевіч «вылез напакан» у «Ліме» ў якасці «вучонага з Вільнюса». Хацелася б спытацца, як гэта «вылез напакан»? Калі і як вы яго паказвалі? Фотаздымак яго давалі? Артыкул або нарыс быў пра яго, ці што? Другое пытанне: пра які Вільнюс гаворыць А. Бажко — пра стары, дарэвалюцыйны, ці пра наш, савецкі? Калі пра наш, то як Луцкевіч там аказаўся і што ён там робіць? Прашу адказаць». Мусім даць тлумачэнне. Тым больш, што прыблізна таго ж зместу водгук прыслаў і наш мінскі чытач археолаг І. Сінчук, што падобныя пытанні адрасуе нам чытач газеты «Советская Белоруссия» (номер за 31 ліпеня). Ні артыкула, ні нарыса, ні фотаздымка штотыднёвік, вядома справа, Л. Луцкевічу не прывяслаў. Не друкаваў ён і ніякага яго выказвання. Адкуль сыр-бор? У свой час, а дакладней у чэрвені 1985 года газета паведамляла пра свята паззі ў Рукіцёўшчыне, прысвечанае Багдановічу, і ў ліку тых, хто выступаў на свяце, назвала і Л. Луцкевіча. Быў пералік, была канстатацыя, і больш нічога. Такі факт. Стары, больш чым двухгадовай даўнасці. Але з нейкай мэтай выцягнуты ў падтасаваным выглядзе на святло. З якой? Чаму чытачам не ўсё зразумела ў артыкуле А. Бажко? Чаму ён тут не ўсё гаворыць, недагаворвае? У тым ліку і адносна таго факта, як і адкуль прыязджаў у Рукіцёўшчыну Л. Луцкевіч? Разам з чытачамі мы былі б удзячныя А. Бажко, каб ён у сваім выступленні менш «здзіўляўся» і больш гаварыў па сутнасці. У гэтым было б больш сэнсу, чым вышукванне «крыміналу» ў тым альбо іншым літаратурным выданні. Бо, як днём нагадала нам «Правда» ў артыкуле «Культура дыскусій», «Наклеіванне ярлыкоў, ды яшчэ з палітычнай афарбоўкай» — не лепшы спосаб у змаганні за ісціну, за нашыя ідэалы і каштоўнасці.

агульны малюнак мазырскай даўніны, яе асаблівасці, зацікавіцца горадам па кнізе немагчыма. Не думаю, што аўтары зрабілі гэта наўмысна. Паддзены імі спіс выкарыстанай літаратуры даказвае, што яны не ведалі дзе шукаць патрэбныя звесткі. Усе грунтоўныя даследаванні па гісторыі Беларусі засталіся па-за межамі іхняй увагі.

Больш пашанцавала падзеям нашага стагоддзя, паколькі тут матэрыял распрацаваны даследчыкамі, і багатыя фонды мае мазырскае музей, але і тут карысная інфармацыя патане ў моры агульных слоў, пейзажных замалёвак, працоўных характарыстык. Уражанне такое, што апошнія раздзелы складзены з колішніх газетных публікацый. Да таго ж немагчыма зразумець, чаму ў кнізе няма здымкаў хоць бы такіх вядомых людзей, як В. Харужая, І. Дудакоў, К. Марціновіч, мазырскае партызан, разбуранага ў вайну і адроджанага горада. Капчаецца кніга радкамі пра мары мазыран: «Цяперашнім жыхарам жорда хочацца ўбачыць адбудаваны Каралеўскі замак, марач яны аб музеі гісторыі Палесся, шырокім пешаходным мосце праз Прыпяць, аб новых басейнах, стадыёнах, спорткомплексах і нават пра метро».

Узніслаць агульных слоў, уласціва, як апошнім, так і большасці іншых старонак кнігі, толькі падкрэслівае недахоп канкрэтыкі, кампетэнтнасці ў адлюстраванні гістарычнага мінулага Мазыра. Даведзіцца пра мінуўшчыну горада «Квітнеючыя сады...», на жал, чытачу не дапамогуць. Пра гэта можна толькі пашкадаваць.

Будзем спадзявацца, што ў наступных выданнях серыя возьме за эталон лепшыя свае здабыткі, сярод якіх знаходзіцца, на нашу думку, «Галышаны» Э. Корзуна.

К. МАТУСЕВІЧ.

ды, за краем свету гэтае месца не адшукаць. Там яго няма, бо яно побач, у нас саміх — пераступі нябачную мяжу.

У артыкуле «Маяк над бурай» («Правда», 1987, 2 красавіка) М. Патапаў прызнаўся: «І тут пытанне: ці пройме напісанае чытача, ці адчуе ён гэтае самае «звыш»? Скажу пра сябе: не праняло».

Тэатр — мастацтва ўмоўнае, а аўтар «Апошняй пастаралі» быццам знарок падкрэслівае: «Усё ў руцэ Вялікага Драматырга — і сцэна, і акцёры, і рэжысура». Альбо класічнае: «Значыць, зброя ўсё-такі стрэльца, калі зноў з'явілася на сцэне». Але ўмоўнасць не бязмежная і тэатральнасць маскіруе не гульню: «Скошаны пахучы лужок перад музеем: «Цікава, колькі тут мілірэнтгенаў?»... Дзяўчынка нясе дзве бутэлькі малака: «Хто, хто даў ёй гэтыя гранаты?»

Чародка шумных дзетак-школьнікаў убегла ў вагон метро, і аб чым падумалася? Аб шчытападобных жалозках, аб маленькай печані, аб тых жа рэнтгенах, мілібэрах, дзіцячых клеткі іх уцягваюць, як губка... Хто ведае гэта, таго «пройме».

Фінал. «Святло патухла, апусцелі і сцэна, і глядзельная зала». На святло, на святло!.. «Выдумалі нейкую там радыяцыю!» Вось яно, поруч. Жыве, існуе: раса да каленаў, холад у мокрым яловым лесе, зоркі, былінкі і тысячы, тысячы людзей! Спыніся, імгненне!..

«Спыніся, імгненне!» — паўтараю, крычу на другім годзе новай эры (па чарнобыльскаму летаблічэнню), а палескія сосны адпяваюць апошнюю пастараль...

Іван АФАНАСЬЕВ,
г. Гомель.

Яўген МІКЛАШЭУСКІ

У канцы мая 1985 года ў Таджыкістане праводзіліся Дні савецкай літаратуры, прысвечаныя 40-годдзю Вялікай Перамогі. Мінула амаль два гады, але ўражанне ад гэтага свята не растала белай хмурыннай на пшчотным блакіце паўднёвага неба. Мяне зачаравалі сваім суровым і разам з тым непаўторным характарам краяўды таджыкскай зямлі і незвычайна ўразлівай сваёй спрадвечнай гасціннасцю, працавітасцю і старажытнаўсходняй — сапраўды народнай — культурай людзей гэтага чароўнага краю.

АУТАР.

Хвалебнае слова

фісташкам

Гор блакітных сілуэты—
Дня спякотнага прыкметы.
Паміжгор'і—як саваны,
Што да дня ў смуге схаваны.
Кветак колеры жывыя—
Як узоры лугавыя
Сяміколерных вясёлкаў...
Сцежка ў горах—не прасёлкаў.

Клімат цёпла-субтрапічны
Тым, хто з поўначы, нязвычны.
Як у Прынямонні клёны,
Дрэў паўднёвых парасоны
Зелянеюць так, нібыта
Засвяціўшы самавіта
Красавіцкай, яркай кронай,
На гары гараць замгленай.
У пейзаж уклад іх —важкі.
Дрэвы гэтыя—фісташкі.

На зыходзе свежасць мая.
Зеляніна выгарае,
І ў спякотнае надвор'е
Блякнуць схілы перадгор'я.
Саланчак, пясчанік, гліна...
І сапраўднай зелянінай
Краявід журботна мілы —
Лугавін міжгорных схілы—
У перыяд гэты цяжкі
Упрыгожваюць фісташкі.

У гарах Таджыкістана
Зеляніна жоўкне рана.
Што—на сонцы выгарае,

Што—без ліўня вымірае.
Рэкі гор бурляць у пене,
А на дне—адно каменне.
У паводкі—дзень кароткі:
Хуткаплынныя паводкі.
Плачуць рэчышчы сухія:
«Дзе ты, сіняя стыхія?
У блакіце, у хмурынцы?
Парнай цішы ці вятрынцы?»

Ад усходу да заходу
Сонца—тут спякота Усходу.
Тут і ў туі, і ў чынары
Пра адно—пра дожджык мары!
І, не просячы залевы
(Найвільготнейшыя дрэвы!),
У перыяд гэты цяжкі
Зелянеюць тут фісташкі.

У сезон гарачых ветраў
З глыбіні падземных нетраў—
З гліны, вапны і камення
Цягне вільгаць іх карэнне.
Там, дзе рэдкі гасць залева,
Найвільготнейшае дрэва
Зеленае ў суш і ў спёку,
Позірк пясчачы здалёку.

Гэта дрэва (дрэва ўцехі!)
Спеліць між лісця арэхі,
А з камля струменіць смолы,
Калі схілі ад спёкі голы,
І дае вандроўным засень,
Як чынара альбо ясень,
Калі шлях ім выпаў цяжкі...
Беражы, алах, фісташкі!

Жывёла Усходу

Саваны міжгорнага схілу
З пабляклай і рэдкай травой,
З травой, ад спёкі і пылу
Міжгорнай дарогі—сівай.

І траўку паскубаюць гэту
Асёл і двухгорбы вярблюд—
Рэлікты жывёльнага свету,
Адвеку звычайныя тут.

Нязвычны, але сімпатычны
Злінялы ад часу ішак.
Ён зараз—экзот романтичны,
А быў жа—эмір або шах.

Нашчадак гарачага Усходу,
Яшчэ з пракаветных часоў
Працягвае ў свеце пароду
Славутых калісці аслоў.

І праўда, па ўласнай ахвоце—
Мінуўшычыны нашай паслы—
Жыць могуць у вечнай спякоце
Вярблюды адно ды аслы.

Да голасу нашага часу
Прыслухаўся слушна вярблюд:
Ён плюнуў на беднасць папасу—
Жыве прыпяваючы тут.

Не просіць вады з небасхілу,
Не б'ецца аб горы ілбом...
Цярпліваць, трывушчасць і сілу
Набыў ён уласным гарбом.

Таджыкскі танец

За багатым таджыкскім сталом
Мы напіткі халодныя п'ём.
Нож з відэльцам замерлі ў руках,
Толькі сэрца трапеча лістком.
Закалыхвае музыка слых,
І, ахоплены марай, як сном,
Я люблюся танцам дзяўчат,
Іх спякотным, як дзень, характаром.

Я ад чараў дзязючых пастаў
Хвалявацца даю перастаў.
Дык чаму я адрокса зусім
Ад паўднёвых напіткаў і страў?
Кожны позірк іскрыстых вачэй
Промнем сонца мне ў сэрца запаў.
Доўгіх кос, чорных кос вадаспад
Не астудзіць сардэчны запал.

У дзяўчат на галовах вянкі,
Што ўпрыгожваць іх будуць вякі,
Як дасюль упрыгожвалі іх...
Гэты колер—блакітны такі,
Ну а той, што пунсовы, як мак,
Нібы водбліск зары, трапяткі.
Колер стужак і ўбораў дзяўчат—
Ад лугоў, ад садоў, ад ракі.

Рухам рук можна мары скаваць
І найлепшыя словы сказаць.
Рухам рук можна вочы адкрыць,
Калі нехта іх будзе хаваць,
У каханні прызнацца сваім
І трывогу душы перадаць.
Танец рухаў і пластыка рук
Болей скажучь, як словы, відаць.

Танец рук—толькі рухі адны!
Колькі сэрцу гавораць яны!
Колькі выказаць могуць надзей!
Як пшчотным напевам струны,
Як напеўнаю музыкай слоў
У паданні сівай даўніны—
Закалышучь, разбудзюць на міг
І навеюць салодкія сны.

Рухі рук... Колькі грацыі ў іх,
Колькі ўсплэскаў крыніц веснавых
Ад благанняў, надзей да журбы!
Ці мільгне ў гэтых рухах жывых
Непрыстойнасці грубы намік?
Гэта—подых вятроў лугавых,
Захаплення, ўцехі парыў—
Беззваротна загублены міг...

Танец рук... Я напоўнены ім.
Мяне ў круг запрашаюць, між тым.
І кажу я найлепшай з дзяўчат:
«Можа, скажаш, як стаць маладым?
І зраблюся асілкам тады
І зраблю гэты свет я другім...»
Танец рухаў, паставы і рук
Мае ўладу над сэрцам маім.

Не, я больш не сяджу за сталом.
Мае мары наліты святлом.
Танец рук я спасцігнуць хачу!
Стал грыміць ад яго крышталём,
І з блакітнага неба штормаз
Асыпаюць нас промні агнём...
Танец рук да таджыкскай зямлі
Прывязуў мяне горным вузлом.

Людміла СІЛЬНОВА

Людміла Сільнова нарадзілася ў Маладзечне. Скончыла філалагічны факультэт БДУ імя У. І. Леніна.

Працавала на Маладзечанскай фабрыцы мастацкіх вырабаў, лабаранткай у БДУ імя У. І. Леніна, чарчэжніцай у СКТБ, настаўніцай, выхавальніцай у дзіцячым садзе. Зараз працуе ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна.

Друкавалася ў маладзечанскай раённай газеце «Святло камунізму», у «Чырвонай змене».

У ДАРОЗЕ

Коціць лясной выбоістай насыпанкай стары, расхлябаны аўтобус, ляскоча, здаецца, усім сваім жалезным начиннем. Матор, нібы прыціснуты дрэвам мядзведзь, то натужна стогне, то буркатліва вуркоча і чмыхае.

Да вёскі, канечнага пункту маршруту, заставалася недзе кіламетраў з пяць, калі раптам фельчар Гужкоў з'ехаў з сядзення на падлогу, стаў суртава курчыцца і дрыгаць нагамі. Твар яго зрабіўся шэрым, зрэшкі вачэй закаціліся пад лоб...

Сярод пасажыраў падняўся галас, таўхатня. Вадзіцель тут жа спыніў аўтобус. І ўсе хлынулі вонкі. Чуліся галасы:

— Набраўся во, размарыла ў духаце — і выдурае...

— Ай-яй, гэтак счарнеў — роўна махнытка...

— Няхай яна недажджэ, гарэлка... Труціць людзей, нішчыць.

За спінамі пасажыраў стаіў падлетак — сын фельчара Віталік. Аўтобусы на сельскіх дарогах цяпер не ў навіну, і той-сёй з вяскоўцаў часам упраўляўся на дні двойчы пабываць у раёне. Асабліва ставала такіх шустракоў сярод дзяцей — заманулася марожаным паласавацца, гайда ў горад. Віталік знарок сеў як найдалей ад бацькі: баяўся, што ўбачыць і надзрэвушы, бо замест таго, каб рабіць урокі, махнуў немаведама куды.

Стаў ён непаварушна, Віталік, аж пакулі нехта з пасажыраў не сказаў: — Гужкоў памірае... Гэта ў яго корчы перадсмяротныя.

Віталік рашуча кінуўся да бацькі, стаў тармасіць:

— Тата, не памірай... Тата!

Нечакана фельчар змяк — і ўжо не дрыгаўся, аціх. Віталік пахмурна, падзіцячы засяроджана ўзіраўся ў зямлісты бацькаў твар і маўчаў.

Вадзіцель падступіўся, прысеў на кунішкі, доўга мацаў запясець фельчаравай рукі, нарэшце ціха сказаў падлетку:

— Ідзі-тка да людзей... Ідзі. — Павярнуўся і голасна крыкнуў да пасажыраў, якія тоўпіліся ля працыненых дзверцаў: — Хлапца забярыце!

Віталік увесь гэты час не зводзіў з бацькі вачэй, трывожыўся, а тут нечага заспакоена гупнуў з аўтобуса, усё роўна як і не ўчынілася ніякай бяды, збочыў з насыпанкі і сеў на мурог.

Пасажыры зноў усчалі гаману:

— Цвярозы ж быў — чалавек: гляне скаціне ў вочы — і ўжо ведае, што ў яе баліць...

— Божа-божа, гэта не ён, а мы самі вінаватыя: як зойдзе да каго, ды адразу — хоп! — чарку ў рукі... Не ўмеў адмаўляцца — і во, такая смертанька...

— Вы!.. Змоўкніце, тата не памёр! — Віталік ускочыў, як спуджаны зайц, і матануў у бок вёскі.

Еўдакія Лутава, суседка Гужковых, была таксама ўпаўнёна, што Віталікаў бацька жывы. Яна выказалася:

— Я колькі помню, і чамадор гэты

Бабуліна ўцеха—унукі.

Фотаэцюд А. ШАВЛЮКА.

Маладэчанка

Маладэчанка,
Праходзячы міма
У паліто малінавым,
Міргнула мне весела і адчайна.

Шапка,
Круглая, колеру апельсінавага,
Налезла на вочы яе,
Сінія-сінія...

Эх, маладухі
З Маладэчнай..
Ва ўсёй Беларусі
Вы — самыя маладзейшыя!

Слухаю народную

песню

Ці было-балавала — ці будзе,
Загудзе, задрывіць, набяжыць?..
Я — у садзе, дзе ўсё ў ружы-руце

І ручай ціхавонкі бяжыць.

О смуглявая бронзавасць скуры
І кашулі адважнай бель!
Як два знакі адной лігатуры —
Упіўся ў кветку, гайдаецца чмель.

І дзяцюк, малады, срэбравокі,
З чарацінкай у белых зубах,
Мне абсушаў вільготныя шчокі
Палкім позіркам, зырккім, як мак.

З хлопцам-месяцам хмаркай прайдуся
Па высокаму долу нябёс
Над усёю маёй Беларуссю
І растуць у цемры без слёз.

Малочнае маленства

Малочнае маленства.
І маладая маці.
Маліны водар ў сэнцах.
І млявы пах дзіцяці.

У шкарлупіне зыбкі
Зачесна немаўляці.

А свет глухі і зыбкі...
І маладая маці.

Забавы, слёзы, згуба —
Наперадзе ў дзіцяці.
А сёння — млоць і любасць.
І маладая маці.

О беларуская мова,
Мальва барвовая!..
Жоўтыя лілеі латыні,
Адарваныя, патанулі
У часу нястрымнае плыні.

Дзіця

Пішу —
Пра што хачу.

Чым уладаю,
Пра тое й складаю.

Уверх нагамі перавярнуся
І па высокаму долу нябёс прайдуся!

Станцю беларускую полечку
У танцавальную гадзіну — на сонцы!

І адзавуся

На празрыстае імя «Ма-ру-ся!..»—

Пунсовае, як вышываныя аздобы ў
Беларусі.

Філасофскі матыў

Кінутае ў люльку прэсторы,
Ускормленае малаком часу,
Хто ты, дзіце?
— Жыццё.

Каханне, ты — з галовак дзьмухаўцовых,
Празрыстых, пухкіх, лёгкіх, як уздых!
А фу-у-у! — і агаліўся сэнс жыццёвы...

Вясляр

(старажытны матыў)

На бронзавым целе — сарочка паганскае
Белі,
А вочы — два возеры, поўныя казачнай
Сіні;
Вяслюе вясляр невясковы, гайдае арэлі
Каханні і смерці — у хвалях адвечнае
Плыні...

заўсёды, калі нацудліцца так во ў
дым, дык і памірае... Апушчэлле, а
не чалавек. — І да вадзіцеля: — Не
стой — вязі яго хутчэй: жонка дох-
тарыца, яна не дасць памерці.
— Сядай, цётка, — выбуркнуўся
вадзіцель, — пакажаш хату.
— Насупраць магазіна хата, —
Лутава замахаўла рукамі. — Не пае-
ду, не... Мы й пехам дойдзем. Праўда,
бабы?

турбуе... Чуў, як вы па радыё закліка-
лі рабочых саўгаса, каб аплочвалі свое-
часова камунальныя паслугі...
— Прабачце, не разумею вас... Па-
вашаму, я не павінна выступаць?
— Чаму ж — выступаць... Але
саўгасны радыёвузел не працуе ўжо
другі тыдзень. Як гэта разумець?
— Дык а пры чым тут паштовае
аддзяленне?.. Я толькі магу занесці
ваш сігнал у журнал...

Тое, што нашы касманаўты нібыта
наладзілі сувязь з караблём іншаплане-
цеян, канечне ж, жарт-розыгрыш,
прыдуманым інжынерам па тэхніцы
бяспекі Іванам Стасюком, актыўным
аўтарам мясцовай газеты, на апошняй
старонцы якой амаль як не ў кожным
суботнім нумары можна сустрэць яго
хлесткі фельетон. Чалавек бічуе ма-
цёрых прахадзімцаў, гультаёў, дэма-
гогаў і казнакрадаў — змагаецца за
здоровы працоўны дух у калектыве і,
здавалася б, хвала і гонар яму. Аднак
не схавайся за псеўданім, не закрый
мікрафон тэлефоннай трубка хусцін-
кай, як гэта даялося толькі што ра-
біць пры размове з Кулагінай і Гапоў-
скім, не здолеў бы Іван Стасюк спа-
койна жыць і працаваць сумесна з ты-
мі, чые заганы так паслядоўна і рашу-
ча выкрывае. Дакладней, яго даўно б
ужо скруцілі ў бараноў рог усемагут-
ныя героі ўласных фельетонаў.

«БЯМБЯРДЗІ»

Ангіна сцінае горла, душыць так,
што ўжо няма як трываць. Голас пра-
паў, галава проста скіпаецца ад болю.
А тут яшчэ ў Паўліны Сайковай, су-
седкі, з «воўчай» шчакою адзінокай
жанчыны — баль з грымлівай музы-
кай і скокамі... Але ж і паднялі дзу-
гатню яе госці, разышліся ўсё роўна
як дзе ў вясковай хаце. Калі б не зас-
туда і не трэба было трымацца пас-
цельнага рэжыму, сышоў бы куды з
дому — абы не чуць гэты невыносна-
засценны вэрхал.

К вечару, праўда, гулянка пайшла
на спад. Наўзабаве і музыка сціхла,
і бязладная гамана сунялася. І ўжо ў
кватэры Сайковай засталася яна і ён.
Так, двое. Яе голас — парывіста-ўз-
вейны, звонкі, і ў накладку — яго,
сціхана-скрадлівы, грубаваты...

Ды што гэта? З вуліцы чуваць звод
бітага шкла і чыесці надрыўна-гучныя
выкрыкі. Цікаўнасць уступіла мяне
з ложка — выхаліўся на балкон. Як
жа я здзіўіўся, калі ўбачыў, што ў су-
седчым акне не засталася ніводнай
цэлай шыбіні, а камяні бадай ня-
спынна, адзіт за адным лятучы знізу
ўверх у кватэру, і там нешта дзвын-
кае — ці не посуд, не прыбраны з
урачыстага стала?

— Во табе, тататка, во! — раз'ю-
шаны падлетак аж нават падскокваў
пры кожным кідку, замашным, ярас-
ным. — Не дам спакою, не схавашся!

Я стаяў на балконе і бачыў яго,
увішна-спрытнага, ваяўнічага хлапчу-
ка. Ніякшын сын асачыў свайго баць-
ку — па-простама, застукаў у Сайко-
вай... Нешта ж, трэба думаць, сталася!

Хлапчук не пакідаў абранай ім «па-
зіцыі», пакуль ставала за пазухай ка-
мянёў-кіданчыкаў. Як толькі запазуха
апусцела, ён, на хаду выпіраючы ру-
кавом слёзы, мігнуўся ў бліжэйшы
падворак. Нікога з дарослых на вулі-
цы не аказалася, і яго не затрымалі.

У кватэры Сайковай нейкі час пана-
вала зацятая цішыня. Па тратуары за-
шоргалі абдасы — ішлі тры пахыллыя
жанчыны. Няспешна абмінулі натру-
шчанае шкло, спыніліся і, цікаўна зір-
каючы ўгару, сталі голасна размаў-
ляць...

Тут і Сайкова, усё роўна як баючы-
ся, каб не хлабыснула ёй камянюкай у
лоб, асцярожна вызірнула з разбітага
акна. Застаць мяне на балконе не раз-
лічвала, бо ў нядзелю я мала калі
стыкаўся дома, а ўбачыла — змушана
кінула:

— Добры вечар... — і ў роспачы
выгукнула: — Авоечкі, гэта ж самы
што ні ёсць разбой!.. — Паглядзела
ўніз, азірнулася, сказаўшы: — Сева,
ён змыўся ўжо...

— Вы ці не замуж выйшлі, Паўлі-
на Іванаўна? — не прамовіў, хутчэй
прахрыпеў я праз сілу. — Віншую з
законным шлюбам...

— Дзякуй, суседзе, за добрыя сло-
вы... Сабраліся вузкім колам, трошку
шумнулі, ды паразіт гэты, саплівец,
нахліўся... Зайшоў, а Сева ўзяў дый
адкрыўся яму, сказаў, што пабраўся
са мною... — Апасліва гляннула ўніз, на
вуліцу. — Не дасць ён нам тут жыць...
Прыйдзецца, мусіць, на абмен ісці.

З акна высунуўся па самыя плечы
далёка не першай маладосці ваўкава-
ты мужчына, кіўком галавы павітаўся
і стаў зырыць вачыма па баках. Кус-
цістыя бровы яго, бы няўмела накле-
ныя, бутафорскія, яршыста тапырылі-
ся над вачыма, залізанае палоска
густа-чорных, як і бровы, валасоў,
атуленая шырокімі залысінамі, дся-
гала выразна выпнутага наперад лба,
пляскастага, з тлустаў бародаўнай аку-
рат у міжброўі.

— Надумаў жа, нягоднік, такое
ўчыніць... калыхнуў плячыма засму-
чаны «маладажон». — І ў міліцыю не
заявіў — усё ж такі сын, аднакроў-
нік...

— Мамачка навучыла яго... Яна! —
Сайкова хвалялася, і яе «воўчая»
шчака ажні сцінула ўся. — Неадклад-
на пазвані ёй, скажы, каб глядзела за
хлопцам... — І да мяне: — Першая
жонка Усевалада Пятровіча, робячы
прадаўшчыцай, зніохалася з шайкай
зладзюг — шмоцце крадзенае збыва-
ла... Пасля двухгадовай адсідкі вяр-
нулася нядаўна...

— Паўліна, перастань, калі лас-
ка... — кусцістыя бровы Усевалада
Пятровіча сшыліся так, што бародаўкі
не стала відаць. — Усім не растлума-
чыш, не старайся.

— Ведай, я не пагляджу, што ён —
твой сыноч, — не маўчала Сайкова. —
Яшчэ раз такое паўторыцца — сама
заяўлю ў міліцыю!

— Не паўторыцца больш, ручаюся.
Пагавару і з ёй, і з ім... Не паўторыцца!

Яны зніклі ў аконнай зёўры.
Не ведаю, чаму і з якой прычыны я
стаў адчуваць сябе нават больш чым
няўтульна. І калі раптам азваўся мой
наддверны званок, не вядома мне
да гэтага сіла кінула мяне ў ложку —
зашыўся з галавой пад коўдру. Зва-
нок цільнякаў настойліва-доўга і ўпар-
та, але я так і не падышоў да дзвя-
рэй, хоць і ведаў, канечне, хто пра-
не сустрэчы са мною тут, у маёй ад-
напакаёвай — халасціцкай! — харо-
міне.

За сценкаю на працягу ўсяго ве-
чара, зрэшты, і ночы — таксама, было
нязвычайна ціха.

Алесь
МАСАРЭНКА

Кароткія апавя- данні

— Чаму ж не дойдзем — дойдзем!
— Даклыгаем, тут не так і далё-
ка...

— Што за людзі?! — вадзіцель у
недаўменні. — Чалавек, можа, ска-
наў, а вы... — ён рашуча ўсеўся за
баранку, націснуў клаксан — і да
сполаху надрыўны, захлэбісты гуд
доўгім погаласам загуляў па лесе, сту-
рыўшы з прыдарожных соснаў дзесят-
кі са два крыклівых варон.

Ціха вуркочучы, аўтобус закальваў-
ся на выбойнах, загушкаўся. І тут яго
адзіны пасажыр устаў з падлогі,
зручна ўладкаваўся на сваё ранейшае
месца і нечакана зацягнуў:

— Хаз Булат удалой-ой-і, бе-една
са-акля-я твая-я...

Вадзіцель рэзка спыніў аўтобус і,
як віхор, ухаліўся ў салон, падскокваў
да настроенага на вясёлы лад Гужко-
ва, згроб яго за каўнер і выштурх-
нуў вонкі. Сярод прымоўклых было,
паніклых былых пасажыраў выбух-
нуў рогат. Пахапаўшы з абочыны
свае шматлікія клункі і кашолкі, усе
дружна кінуліся наўздагон аўтобусу.

— Не-е, саколікі, не-е... — вадзі-
цель гучна вылаўся і працадзіў
скрозь зубы: — Пехам дыбайце, пе-
хам! — з сілай наступіў нагой на пе-
даць акселератара.

Аўтобус аж падкінула, з-пад яго
задніх колаў густа пырснуў жвірасты
пясок.

І Н К О Г Н І П Я

— Пошта?
— Кулагіна слухае...
— Ядвіга Васільеўна? Закутны вас...

— Гэтага мала, Ядвіга Васільеўна.
Трэба, каб радыёвузел сёння ж быў
уключаны.

— Званіла Гапоўскаму, ды што
яму мае званкі... Лепш вы з ім пага-
варыце...

— Радыёвузел?

— Так...

— У вас, таварыш, напэўна, і проз-
вішча ёсць, не кажучы пра займаемую
пасаду?

— Гапоўскі ля тэлефона. Нача-
льнік радыёвузла.

— Адкажыце мне, начальнік, на та-
кое пытанне: «Што зараз па радыё
трансліруе Масква?»

— М-м... Масква? — Паўза. — Хто
гэта?.. І па якой, уласна, справе?.. —
Голас у трубіцы нахабнавата пагучнеў.

— Закутны? З газеты... Дык вы,
значыць, не ведаеце, што нашы кас-
манаўты сустрэліся ў космасе з ка-
раблём іншапланецян і ўступілі з імі
ў кантакт?

— М-м... Нарэшце-такі!.. Ура-а-а!
— Загримела ў трубіцы і тут жа па-
дазрона, сціхана: — Алё-ё, алё-ё!..
Гэта сур'ёзна?.. Вы не маніце, таварыш
Закутны?

— «Маяк» перадае... А зрэшты,
чаму радыёвузел не працуе?

— Няма каму дзязжурыць...

— Што-што?..

— Дырэктар саўгаса завёз і здаў у
выцвярэннік радыёмайстра Карчова...
Грозіцца скараціць гэту адзінку.

— Даю вам, Гапоўскі, пяць мінут...
Для вас яны вельмі важныя. Зразу-
мелі мяне? Радыёвузел павінен рабіць.

— Я ж кажу: няма каму дзязжу-
рыць.

— Мінута прайшла ўжо...

ДЗВЕ шлюбныя пары, адна зусім юная, другая ў сталым узросце, — усе чацвёра па сваіх учынках людзі дастаткова несімпатэчныя, — аб'ядналіся на кароткі час вакол нейкай агульнай ідэі і прадсталі перад глядачамі без «адзення», якое іх упрыгожвала б. Сучасныя людзі займаюцца досыць сучасным і нават модным заняткам — бегам трушком. Аднавіць здароўе, а заадно абцяпаць сякія-такія справы... Вось і ўвесь сюжэт п'есы Э. Радзінскага «Спартыўныя сцэны 1981 года».

П'еса пабудавана так, што ўжо ў першых эпізодах усё пра герояў сказана ясна і недвухсэнсоўна. Яны самі не скупяцца на самахарактарыстыкі і выяўляюць сабе з цынізмам людзей, упэўненых у тым, што пакарання за мінулае і зробленае не будзе. Больш таго, яны не намераны нічога мяняць ва ўласным жыцці. Нікага сораму і раскаяння. Здаецца, што перад намі варыянт драмы, якая не мае патрэбы ў моманце катарсісу. Здаецца, што іграць далей? І вось тут ад рэжысёра, які ўзяў п'есу, патрабуецца дакладна адказ «дзея чаго», «у імя чаго».

Тэатральная грамадасць дастаткова дасведчана аб спектаклі маскоўскага тэатра імя Ярмавай, які першым паставіў гэтую пабукаўшую па інстанцыях п'есу, а цяпер іграе яе з велізарным поспехам. Яшчэ ў 1981 годзе Радзінскі раскажаў пра так званых дэфіцытных людзей, для якіх у нашым грамадстве не існуе ніякіх праблем. Усё могуць дасгаць. Усё могуць уладкаваць. Усё патрабуюць і ўсё атрымліваюць.

Сацыяльныя карані адлюстраваных у п'есе з'яў былі доўгі час у ценю. А без ускрыцця іх гаварыць у спектаклі аб непрыгожых учынках герояў як быццам бессэнсоўна. Але вось карані выяўлены, з'яві раскрыты ўсёй хадой нашага жыцця, і п'еса здаецца крыху застарэлай. Пры павярхоўным чытанні ўзнікаюць размовы аб пошласці тэксту, аб «брудзе», які зусім неабавязкова выварочваць на глядача.

Сапраўды, ступень самавыкрыцця герояў уражвае. Нічога высакароднага ў іх жыцці няма і хутчэй за ўсё не будзе. Адкрытасць шакіруе. Але ж тое, што нарадзіла бездухоўнасць персанажаў літаратурнага твора, прадаўжае існаваць. Гаворым мы аб гэтым угодзе, актыўна змагаемся, але адной галоснасцю не пераможаш матэрыяльную і чыноўную няроў-

рэжысура ідзе іншым шляхам — адмаўляецца ад усялякіх прасталінейных ацэнак, імкнецца расшыфраваць прычыны жорсткіх сямейных сутыкненняў.

І словы і паводзіны Міхалёвых, Каці, Сярожа — грубыя, вульгарныя. Пастаянна ўзнікае жаданне спыніць гэты стрыптыз: «Хопіць. Ну колькі можна?» Нянавісцю прасякнуты

ца і будзе шукаць сабе апраўдання ў неспрыяльных абставінах.

Менавіта гэтак здарылася з Сярожам, ролю якога выконвае А. Рубцоў. Спектакль нараджае адчуванне, што гэты юны нашчадак забяспечанай і ўплывовай сям'і мог бы стаць неблагім чалавекам. Калі б паспрабаваў прад'явіць да сябе хоць які-небудзь маральны

адносіні паміж «дэфіцытнымі людзьмі» тут як бы прыцішана. Падрабязныя тлумачэнні таго, як лёгка даваліся службовыя і любоўныя перамогі, адышлі на другі план. І гэта правільна. Думаю, што для гомельскага глядача, напрыклад, не так ужо важна смакаванне прыгод маскоўскай эліты. У яго свае праблемы і свае крытэрыі дапушчальнага і недапушчальнага. Ды і «мерседэсы», пра якія столькі гавораць персанажы, па Гомелі таксама не раз'язджаюць. Але затое ёсць, напэўна, нямала шлюбных пар, якія дзеля кар'еры адклалі нараджэнне дзіцяці, ёсць нямала маладых людзей, якія не задумваюцца над тым, што лёгка сувязі растрываюць былую любоў, а бездаказнасць ламае лёсы. Спектакль — пра гэта.

На мове сілы ў гэтым спектаклі размаўляюць жанчыны. Інга і Каця вельмі жаночыя і абаяльныя. Як далёка пайшла сучасная жанчына ад таго стэрэатыпу, калі мужчыну падпарадкоўвалі з дапамогай прасталінейнага ціску на псіхіку, самалюбства, аўтарытэт. У «Спартыўных сцэнах...» ёсць новы погляд на моцную пазіцыю ў гэтым свеце. Яна ад прэстыжных бацькоў, якія самі, сваёй працай і сумленнай, хоць і суровай барацьбой заваявалі становішча ў грамадстве. Дзеці і ўнукі гэтых вядомых людзей дэманструюць сваё духоўнае банкруцтва. І праз пакаленне яны карыстаюцца выгодамі. Аказваецца, што разбэшчваюць здольна не толькі асяроддзе дзялёку і махінатараў, але і светлая, наіўная ўпэўненасць, якая вызваляе ад адказнасці.

У Інгі Міхалёвай — такоес жыццё. Пад промяні чужых заслуг. А. Корхава стварае характар свежай ільвіцы з дваранскім паходжаннем. Для яе няма нічога немагчымага. І ўсё-такі менавіта яна з усёй чацвёркі ўпершыню ўсур'ез пачынае разумець, што за ўсё трэба плаціць. Мякка і прыгожая, актрыса лёгка спраўляецца з вульгарным і жорсткім тэкстам. Грубае, выкрывальнае да яе быццам бы не прыстае. Часам узнікае нават думка пра тое, што не ўсё сказана —

БЕГ ТРУШКОМ

«Спартыўныя сцэны 1981 года» Э. Радзінскага ў Гомельскім абласным драматычным тэатры

насць, вынаходнічае ўменне ўладкоўвацца і жыць, нічога не аддаючы. Прадаўжаюць існаваць і людзі накшталт Міхалёвых і Сярожа з Кацяй, утвараючы ў нашым грамадстве ўнушальную праслойку, якая тармозіць прагрэс і замінае перабудове.

Адмагнуцца ад гэтага немагчыма. Застаецца вынесці на суд глядача. З усім «чорным» побытам. Няхай камусці не хочацца слухаць пошлыя развагі герояў. Ад нашага нежадання чуць і ведаць жыццё не выпраўіцца, не зменіцца. Няхай ужо так, наводмаш. Ад процілеглага. П'еса не скажае сітуацыю і людзей, яна раскавае шчыра, без утайкі. Усё так здараецца. Але ж гэта задача мастака — паказаць сімптомы многіх сённяшніх сацыяльных хвароб.

Паколькі сацыяльны пафас гэтага драматургічнага матэрыялу пры сённяшнім выкрывальніцкім газетным буме некалькі з'яў, існуе для тэатра небяспека — захапіцца бытавым бокам праблемы. Што і адбываецца часам. Для прыкладу назаву спектакль гродзенскага тэатра, дзе сямейны аспект яўна пацягнуў сацыяльнае даследаванне. Гомельская

адносіны адно да аднаго абедзвюх пар. Чаго б прасцей — раз, і разбегліся. Але штосці звязвае і прымушае прадаўжаць жыццё, трымаючыся адно аднаго. Што ж гэта?

Калі меркаваць па адказу, які дае спектакль гомельскага рэжысёра Я. Натанава, вінавата не толькі сацыяльнае асяроддзе. Кожны з герояў нясе і асабістую адказнасць. Спісак усё на абставіны проста. Можна нават «сарваць» апладыменты глядзельнай залы за тое, як падобна паказаны сямейныя спрэчкі і прычыны ўцёкаў «на бок». Каму не знаёмы здрады, адсутнасць жадання заводзіць дзядзя, пагоня за фірменнымі шмоткамі, прэстыжнымі машынамі. У простых чалавечых страсях так лёгка забыцца аб маральных прынцыпах. Асяроддзе? Ну і дзякуй яму.

Спектакль гамяльчан цікавы і каштоўны тым, што бярэцца сцвярджаць — чалавек з высокім духоўным запасам выстоіць пры любых спакусах. Час перастаць спісваць усё на асяроддзе. Трэба зірнуць на сябе, сабе прад'явіць рахунак. Чалавек, які прывык даваць сабе паблажку, хутка зламаець-

рахунак. Ён жа цалкам пазбаўлены ўласнай волі і мэты. Напэўна, грамадзянская бездаказнасць дарослага мужчыны нараджае і сямейную няўпэўненасць. Сярожа — расліна, чый лёс поўнасьцю ва ўладзе выпадку. Добрая рука яго падтрымае, злая — зламае, затопча. Расліна без назвы. Чалавек, а не асоба. Сладзьяванне на лепшае і нават спачуванне з'явіцца ў Сярожа не тады, калі ён будзе пакутаваць ад рэўнасці ці знявагі, а калі захоча што-небудзь зрабіць самастойна — напрыклад, выкрыкне, што абавязкова паступіць у гэты пракляты інстытут. Гэта ключ да вырашэння спектакля.

Спектакль Я. Натанава трактуе п'есу Э. Радзінскага менавіта так: хопіць спісваць на наваколле, асяроддзе. Зірніце на сябе збоку, задумайцеся над сваімі ўчынкамі, якія ламаюць чужыя жыцці ды і вашы ўласныя. За ўсё трэба адказваць перад грамадствам і перад самім сабой. Цяпер жыццё без адказнасці ўжо немагчыма. Такая рэжысёрская канцэпцыя спектакля.

Гомельская трактоўка істотна мяняе бачны пры чытанні пафас п'есы. Вастрыня ўзаема-

МУЗЫКА

ЗДАКЛАДАМ на тэму «Беларуская песня: традыцыі, праблемы, перспектывы» выступіла навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР Т. Дубкова. Яна засяродзіла ўвагу прысутных на вытоках сучаснай эстраднай песні. Кожны народ і кожны час маюць свае песні — гэта абумоўлена сацыяльнымі і ўласна мастацкімі працэсамі. І ўсякія песні маюць свой час — адны адыходзяць у нябыт; іншыя ўваходзяць у гісторыю і фарміруюць тое, што з'яўляецца традыцыямі жанру. Беларуская масавая песня фарміравалася ў нетрах савецкай музычнай культуры, — падкрэслівалася ў дакладзе.

У музыцы песні дыялектычна ўзаемадзейнічаюць інтанацыйны вопыт слухача, інтанацыйна-меладыйны багаж кампазітара, нацыянальны асаблівасці народнай творчасці, інтанацыйная сістэма нацыянальнай мовы. Звыклае, вядомае, пастаяннае ўтвараюць аснову стылю, ажыццяўляюць сувязь

ПРЭМ'ЕРЫ

У Петрапаўлаўска-Камчацінскім абласным тэатры лялек адбылася прэм'ера п'есы «Пякла баба калачы» У. Ягоўдзіка і А. Пыжыка, напісанай паводле беларускіх народных казак. Рэжысёр-пастаноўшчы А. Шкілёнак, мастак Л. Краснова, музычнае афармленне А. Малкава і В. Фецісава, танцы паставілі Т. і І. Лучыхіны. Галоўныя ролі выконваюць артысты тэатра Г. Галіулава, Т. Аўраменка, А. Міронаў, С. Гарайнаў.

І ПЕСНІ МАЮЦЬ СВОЙ ЧАС

Неабходнасць творчага ўздыму, пошуку новых мастацкіх ідэй дзеля зберажэння і развіцця народных традыцый у сучаснай беларускай эстраднай песні. Пра гэта гаварылася на навукова-практычнай канферэнцыі, праведзенай Міністэрствам культуры БССР, саюзамі пісьменнікаў і кампазітараў рэспублікі.

з папярэднім, утвараюць традыцыю, але пры пэўных умовах «звыклае, вядомае, пастаяннае» робяцца штампам, догмай. Гаворачы пра сувязь часоў і стыляў, вытокаў і набыткаў, тэндэнцый жанру і супярэчнасцей, характэрных для развіцця беларускай песні, дэкладчык вылучыла тут узаемадзеянне з фальклорам. Гэтая традыцыя, аналагічная традыцыям у рускай, украінскай пес-

ні, мае ў песні беларускай неардынарныя правы на ўзроўні меладычным і ладавым («Лясная песня», «Радзіма, мая дарэга» У. Алоўнікава, «Песня пра Нёман» Н. Скалоўскага, «Спадчына», «Дударыкі» І. Лучанка, «Марыся», «З кірмашу» У. Мулявіна, «Давай, пагаворым» Э. Ханка, «Палесе», «Кацярына» У. Будніка, «Ты, зямля мая», «Мілавіца» Л. Захляўнага і інш.). Аднача-

савы пашырэнне інтанацыйных сродкаў песеннага жанру адбываецца і пад уплывам замежнай песні, джазавай музыкі, іншых плыняў.

На жаль, сярод песень, што гучаць па радыё, тэлебачанні, з канцэртнай эстрады, занадта многа такіх, што не задавальняюць нават самых непераборлівых слухачоў. Занапакоенасць лёсам сучаснай песні адчувалася ў словах Т. Дубковай, калі яна гаварыла пра ахову народнага меладызму ад псеўдакультуры, псеўдэмастатства. Мы не давалі сабе клопату ў свой час падтрымаць тое, чым цяпер трэба ганарыцца. Знаходзіліся людзі, якія на тых, хто намерваўся растлумачыць навацтва «Песняроў», чаплялі бірку: «Вы супраць фальклору». Мы ж... не мелі часу падтрымаць гэты выдатны калектыў.

Рок-стыль мае права на існаванне і на самасцвярджэнне ў межах сваёй эстэтычнай сутнасці, але, на думку прамоўцы, не як сістэма пашыранага — аж да палітычнага — сэнсу. Стваральнікаў песні Т. Дубкова заклікала смялей выходзіць на адкрытую дыскусію ў абарону сваіх поглядаў, сваёй творчай пазіцыі — гаварыць з шырокай аўдыторыяй слухачоў.

На канферэнцыі выступіў пэат У. Карызна, які шмат працуе ў жанры песні. На яго думку, сучасныя беларускія пэаты-песеннікі ў даўгу перад народам, яго суровай і велічнай біяграфіяй. Пакуль што магутныя зрухі, якія адбываюцца ў нашай краіне ў сувязі з перабудовай усіх бакоў жыцця грамадства, надта сціпла

адчувальныя ў музычнай сфера, у песні. Змест многіх песень не вызначаецца сацыяльнай завостранасцю. Прамоўца адзначыў здабыткі і прафесійныя недахопы некаторых твораў на ваенна-патрыятычную, грамадзянскую тэматыку. Ён выказаў кампазітарам пажаданне — быць больш патрабавальнымі і ўважлівымі да тэкстаў будучых песень, не схіляюцца перад безгустоўшчынай, прымітывам, шэрым рамяством «аматаршчыны», заклікаў да больш цеснага супрацоўніцтва, дзеля агульнай мэты, паміж секцыяй эстраднай музыкі Саюза кампазітараў БССР і членамі Саюза пісьменнікаў.

Пра выхавальныя функцыі песні гаварыў галоўны дырыжор Сімфанічнага аркестра Дзяржтэатрадыі БССР Б. Райскі. Нельга прапагандаваць дрэзнае! Нельга на тэлебачанні, на эстрадзе для мільянаў слухачоў і глядачоў паказваць бяздарнае, бо яго «барэца на веру» і ўспрымаецца як узорнае, вартае пераймання. Толькі сумеснымі намаганнямі выканаўцаў, кампазітараў, рэдакцый газет, радыё, тэлебачання разам з Міністэрствам культуры, канцэртнымі арганізацыямі мы зможам прадухіліць памылкі, прыняць кардынальныя рашэнні наконт далейшага развіцця беларускай эстраднай песні.

Пра асабістую адказнасць пэата, кампазітара, наогул мастака, яго жыццёвую, грамадзянскую пазіцыю, яго арганізатарскі талент; пра тое, што песеннай драматургіі сучасным кампазітарам і пэатам трэба вучыцца на ўзорах фальклору;

праўда. Есць, напэўна, у расказах Міхалёвай і бравада.

Каця (В. Вута) у гэтым спектаклі — узор знешняй дасканаласці, так званая фірменная дзяўчынка, якая лёгка гнецца, маральна і фізічна. Прафесійная тэхніка актрысы заслугоўвае ўсялякіх пахвал. Яе герані даступны найскладаным гімнастычным практыкаванні. Вута можа прамаўляць тэкст, стоячы ўніз галавой. Каця прыгожая, тонкая, спартыўная. Але яна, гэтак развітая фізічна, нерухомая духоўна. Адсутнасць гнуткасці розуму, адсутнасць інтэлекту, адсутнасць душы і здольнасці спачуваць — прычына яе гібелі як асобы. Парушана гармонія прыгажосці і душы. Цудоўная форма пазбаўлена дастойнага зместу. Перад намі пачварнае нутро.

Такая ж дысгармонія ў пары Міхалёвых. Толькі з той розніцай, што яны, у адрозненне ад Каці і Сярожы, арганічна няздольныя на якіх б там ні было ўчынкі, — увесь час энергічна ўчынкі здзяйсняюць. Муж робіць грошы і кар'еру. Жонка робіць уцехі і мужа. Таму распад іх сямейнага дуэта немагчымы. Занадта многі яны звязаны. Не любячы, не паважаючы, яны ўсё роўна пойдучь побач да канца. Яны патрэбны адно аднаму. Ты мне, я — табе. Такая «патрэбнасць» звязвае бязлітасна і пазлачыннаму моцна.

Акцёрскія работы В. Чэлепа і Л. Корхавай сапраўды дакладныя і выразныя. Прафесійнае майстэрства спалучаецца з глыбокай чалавечай аддачай. Зразумелы кожны рух, кожная думка, даходлівы паўз. Бязлітасна і цэласна акрэслены чалавечыя лёсы.

Спектакль не пакідае спадзяванняў на хуткае перавыхаванне герояў. Яно хутэй за ўсё немагчыма. Ад існасці фіналу патыхнула б хлуснёй. Не хочацца шкадаваць бегую трэшкі. Напэўна, і не павіна быць спачування да іх.

Спектакль мае поспех у глядача і дазваляе спадзявацца на тое, што мастацтва сцэны здольна вярнуць страчаныя пазіцыі ў нашым духоўным жыцці.

Тацяна АРЛОВА.

пра жанравую беднасць сённяшняй песні, пра неабходнасць павышаць яе мастацкі ўзровень гаварылі паэты П. Макаль і У. Някляеў.

Народныя вытокі сучаснай песні — праблема не толькі музыказнаўца, яна мае дачыненне да практычных пытанняў развіцця беларускай эстрады, да дзейнасці канцэртных арганізацый, мастацкіх калектываў, асобных выканаўцаў. Пра выхаваўчы і ўсваяльны функцыі эстрады, пра існуючыя аднабоковыя ўхілы ў фарміраванні рэпертуару некаторых калектываў, пра недахопы і цяжкасці ў рабоце разважаў мастацкі кіраўнік эстраднага бюро Беларускай дзяржаўнай філармоніі Я. Дзягілеў.

У абмеркаванні надзённых праблем беларускай эстрады песні ўдзельнічалі мастацтвазнаўцы, кіраўнікі канцэртных арганізацый Мінска, Брэста, Гомеля, прадстаўнікі творчых саюзаў, прэсы, радыё і тэлебачання, выкладчыкі музычных навучальных устаноў, выканаўцы Аб'яднання музычных ансамбляў у праўленні культуры Мінгарвыканкома. Вынікі канферэнцыі падсумаваў начальнік Упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР У. Рылатка. Прыняты адпаведныя рэкамендацыі па ўдасканаленні музычнай прапаганды, больш глыбокім вывучэнні праблем эстэтычнага выхавання насельніцтва, больш цесным супрацоўніцтве ўсіх зацікаўленых у гэтай справе арганізацый, устаноў і ведамстваў.

В. ЛУК'ЯНОВІЧ.

5 жніўня споўнілася 70 год крытыку і літаратуразнаўцу Антону Семянковічу. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрабас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Антон Аляксандравіч! Горача вішваем Вас, вядомага крытыка і літаратуразнаўцу, з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння.

Свой працоўны шлях Вы пачалі слесарам на заводзе ў Мінску яшчэ ў 30-я гады. Прага да ведаў прывяла Вас у аўдыторыю Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага. У час Вялікай Айчыннай вайны Вы — сувязны партызанскага атрада імя Д. Фурманова, што дзейнічаў на Міншчыне. У пасляваенныя гады настаўнічалі ў Івацэвічах, вучыліся ў аспірантуры, пасля працавалі навуковым супрацоўнікам Інстытута літара-

Антону СЕМЯНОВІЧУ — 70

туры імя Янкі Купалы АН БССР. З 1963 г. Вы — дацэнт кафедры рускай і замежнай літаратуры, а з 1971 г. загадваеце кафедрай беларускай літаратуры Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага.

Вось ужо наля сарака год пасляхова выступаеце Вы ў друку як крытык і літаратуразнаўца. Шмат сіл і увагі аддалі вывучэнню гісторыі беларускай літаратуры і асабліва драматургіі. На Вашым творчым рахунку маннаграфія «Проза Януба Коласа (дакастрычніцкі перыяд)», «Беларуская драматургія (дакастрычніцкі перыяд)», «Беларуская савецкая драматургія. 1917 — 1932», «Ад вытокаў да сталасці. Беларуская драматургія 1917 —

1945 гг.», кнігі, прысвечаныя творчасці Змітрака Бядулі, Кандрата Крапівы. Вы адзін з аўтараў «Гісторыі беларускай савецкай літаратуры» і «Гісторыі беларускай дакастрычніцкай літаратуры», сааўтар падручнікаў па гісторыі беларускай літаратуры і дапаможнікаў для педінстытутаў. Вашыя працы вызначаюцца навуковай грунтоўнасцю, пошукавым пафасам. Вы паспяхова абаранілі дысертацыю на званне доктара філалагічных навук.

Жадаем Вам, дарагі Антон Аляксандравіч, добрага здароўя, новых творчых поспехаў.

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага вішавання.

3 ПОШТЫ «ЛІМА»

Паважаны таварыш рэдактар!

Пісьмо ў рэдакцыю пішу ўпершыню ў жыцці. Шчыра кажучы, зварот «дарагая рэдакцыя» і наіўная вера ў тое, што староннія людзі разбірацца за цябе ў тваіх справах ці бедах, звычайна выклікалі ў мяне ў лепшым выпадку ўсмішку, і ніколі не ўяўляла сабе, што буду вымушана звярнуцца ў друк.

Але здарылася бяда, для мяне глыбока асабістая. У той жа час я не маю права лічыць тое, пра што хачу расказаць, асабістай справай. Вось ужо

на якой можна і ў бадмінтон пагуляць, і пачытаць або проста пасядзець. Найбольш прыемна было сядзець і глядзець. Ці ісці ўздоўж берага, куды вочы глядзяць. Не хочацца збядняць слоўнымі апісаннямі тое, што бачыцца цяпер унутраным поглядам, прыніжаць словамі пачуццё роднага.

Бетховен гаварыў, што можа палюбіць дрэва больш, чым чалавека.

Там былі такія вольныя дрэвы — старыя волаты ў маленькім скверы на цэнтральнай вуліцы, — такія вялікія і гу-

стаў міністрам шасейных дарог Беларусі; малодшы, Уладзімір Іосіфавіч, генерал-лейтэнант, некалі яшчэ хлапчуком уцёк у Чырвоную Армію (пра яго напісана кніжка з даволі ходкай назвай «Чалавек з легенды»).

Але самы першы і страшны ўрок гісторыі быў самым непрыкметным.

За лесапаркам быў роў і насып. Вельмі хацелася пагуляць у мяккім пяску, паскакаць з насыпу. Бабуля не любіла, калі мы хадзілі туды. Не злавалася, а крыўдзілася і прасіла больш там не гуляць. Ад-

мы — не лепшае ўпрыгожанне і не лепшае супастаўленне.

Як добра, што хоць аптэка засталася! Вось ужо бачны здадалі карункавы казырок над уваходам... Толькі казырок і застаўся. Сцены цагляныя, вокны шырокія, прыземленыя, дом нейкі цельпукваты.

Некалі мы ішлі па гэтай вуліцы вельмі доўга, бо ля кожнага дома сустракалі знаёмых. Цяпер пакуль нікога. Але вольна, нарэшце, знаёмы твар. Жанчына расцалавалася з мамай і расплакалася: «Як страшна жыць! Вечарам выходзіш на вуліцу — адны чужыя людзі».

Тыя, хто ўсё памятаў, ахоўваў, зберагаў — на могілках. З могілак ідзем дадому.

Вось ён, наш дуб. Чаму ж мы яго не заўважылі? Побач, як блямо на воку, велізарная, жалезная, атрутна афарбаваная дурында (не ведаю, як яшчэ назваць) з нейкімі «духаўздымнымі» лозунгамі (здаецца, «Ператворым наш горад...») на нечай «шчаслівай думцы» выконвае функцыю, так скажаць, сэнсавага цэнтра ландшафту. Гэта — «аздабленне» да 600-гадовага юбілею горада.

На месцы старой ліпы — шырокі, як стол, пень. Добра, што побач маладая вырасла, ад гэтага ж караня.

Хутэй, хутэй на Дзвіну! Вось на дарозе яшчэ адна сустрача. Ад таго, што паведзіла гэтая знаёмая, захацелася плакаць: будучь будаваць дамбу. Усе домкі на берэзе знісць. Парк, пляж знісць. Бераг забетаніруюць.

Каму ўсё гэта перашкодзіла? Чаму столькі стагоддзяў Дзвіна цякла і хораша жылося каля яе многім пакаленням людзей? Хто пасмеў вольна «выпраўляць», «скарцаць» прыроду? Мала яна поспеець за сябе...

У нашым сунічным, сасновым парку мы ўбачылі аўтамабілі, кіёскі, палаткі. На месцы клумбы — пустое месца. Падзёртыя павільены, пункты пракату і іншая падобная цывілізацыя. Пошласць ваяўніча.

Дабіла вольна што. За паркам мы ўбачылі белыя цагляныя дамы. Так. На астанках тых самых расстраляных гітлераўцамі людзей.

Калі чалавек губляе памяць, услед за ёй адходзіць і розум. Такого называюць вар'ятам, і не заўсёды яго можна ўратаваць. Тут жа страта памяці і розуму ў іншых маштабах... Як ратавацца?

Ужо сёмы год я не живу ў Беларусі. Па-ранейшаму сніцца наша Дрыса. Але пасля леташняй паездкі стаў сніцца разбураны могілнік. Ці горы пілавіння на месцы парку. Ці заваленая глінай Дзвіна. А аднойчы прыснілася, што сяджу на гразкай зямлі каля дзвінскай вады, а зверху на мяне падаюць бетонныя пліты...

Галіна СІЗКО, музыказнаўца.

г. Клін, Маскоўская вобласць.

Сняцца твая мясціны...

амаль год збіралася напісаць, але не ведала, куды. У высокую інстанцыю? У «Літаратурную газету»? У «Советскую культуру»? Падумалася, што лепш за ўсё звярнуцца ў вашу газету. Бо справа датычыць нашай Беларусі, захавання яе багацця, багацця прыроды, культуры, душ нашых, нарэшце.

Вы, канечне, ведаеце, як узрадавацца ў памяць тое, што было ў дзяцінстве, як сняцца мясціны, у якіх мы некалі раслі.

Для мяне такой мясцінай быў гарадок Дрыса Віцебскай вобласці. Кожнае лета бабуля везла нас з сястрой з Мінска «на радзіму» — так яна гаварыла. Яшчэ не маючы паняцця пра тое, што такое раман «Вайна і мір», пра тое, хто такі Напалеон, мы бегалі глядзець палі, што засталіся ад моста часоў вайны 1812 года ля зліцця Заходняй Дзвіны і Дрысы, дзе стаў Дрыскі лагер, апісаны Львом Талстым. Слова «Дзвіна» заўсёды гучала як імя роднага чалавека. «Пойдзем на Дзвіну», «пойдзем на пляж» — як абіяненне вялікай радасці. Колькі дзяцей вырасла на дрысенскім пляжы! Такого чыстага, шаўкавістага пяску вы не знойдзеце ў Еўпацыі. У лесапарку на берэзе было так хораша, спакойна, што нас, маленькіх дзяткунак, адпускілі туды гуляць адных.

Вы можаце ўявіць сабе парк, у якім суседнічаюць вялікая, клапатліва дагледжаная клумба з настуркамі, аксаміткамі, «японскімі парасонкамі» і — суніцы, чарніцы, брусніцы, маслякі і рыжыкі? Альбо ўтульную, чысценькую танцпляцоўку,

што пад імі было халаднавата ў спякоту і суха ў залеву.

Усе на свеце ліпы люблю за тое, што яны пахнуць, як тая, старая, ля скрыжавання. Здаецца, заўсёды буду адчуваць менавіта яе водар. Усё жыццё буду ўдзячна вялікаму дубу, які перагарадзіў дарогу самазвалу, што перакуліўся каля самага нашага дома. Так і хочацца паглядзець рану на яго тоўстым ствале. Гэты дуб сустракаў і праводзіў нас — ён быў заўсёды бачны здалёк, як толькі ўязджалі ў гарадок.

Адзіным двухпавярховым будынкам некалі была старая школа. А самым прыгожым — аптэка. Аднапавярховы, абшляваны цёмна-рудымі дошкамі дом са стройнымі, выцягнутымі вокнамі і карункавым жалезным казырком над уваходам. Бабуля раскавала, як у гэтым доме некалі цудоўна сыграў на скрыпцы малады і прыгожы Аркадзь Львовіч Бяссмертны, імя якога ўвайшло нават у падручнікі па гісторыі беларускай музыкі.

Колькі песень запісала ў гэтых мясцінах Лідзія Саулаўна Мухарынская ў канцы 40-х гадоў! Напэўна, усе наваколныя дарогі прайшла яна.

У краязнаўчым музеі новай школы мы аднойчы ўбачылі фотаздымкі братаў Машэравых — Пятра Міронавіча і Паўла Міронавіча, яны родам з гэтых мясцін. Побач аказаліся здымкі трох бабуліных братаў: старэйшы, Іосіф Іосіфавіч Грыгаровіч, служыў у народнай міліцыі і ў 1920 годзе быў забіты бандытамі; сярэдні, Іван Іосіфавіч — рабочы-дарожнік,

нойчы мы спыталі: чаму? І бабуля раскавала, што ў час Вялікай Айчыннай вайны на гэтым месцы быў расстрэл.

Усю вайну пражыла яна са старымі ўнукамі на Віцебшчыне. Усю акупацыю.

Мінулым летам мы пабывалі ў Верхнядзвінску — наша любімая, славетная Дрыса даўно ўжо (здаецца, з 60-х гадоў) называецца больш, як некаму падалося, мілагучна. Заехалі на некалькі гадзін наведваць магілы і зазірнуць у пусты старэнькі дом каля дуба.

Ехалі рэйсавым аўтобусам па «дарозе дзядзькі Яна», якая падалася маленькай, вузкай і да слёз роднай. Хацелася цалаваць шылды з назвамі населеных пунктаў «Боркавічы», «Зелькі», «Прудзінікі», «Цясты»...

Пад'язджаючы да Верхнядзвінска, раптам убачылі цагляныя двух-трохпавярховыя дамы. Паспрабавалі сусценыць сябе тым, што «бабуля любіла ўсё новае, маладое і, напэўна, парадавалася б»... Не паспелі азірнуцца, як апынуліся ў цэнтры. Падумалі, што аўтобус ішоў надта хутка, шкада, не паздараўкаліся з дубам.

Каля базарнай плошчы ўбачылі абабіты, абдзёрты касцёл. Некалі ён быў цэлы, але мы, дзеці, адносіліся да яго як да чагосьці даволі звычайнага, не заўважаючы, які ён быў строга-прыгожы...

Вось зараз падыдзем да сквера... Але што гэта? Частку сквера побач з брачкай магілай выкарчавалі, і вылезла раптам на ўсегаўлыны агляд будыніна былой гарадской тур-

Сярод дасягненняў, якімі можа ганарыцца наша рэспубліка, — поспехі ў індустрыяльным будаўніцтве, арганізацыі прамысловых вузлоў, добраўрадкаванні гарадоў. У той жа час з ростам грамадскай свядомасці ўсё большы сацыяльны рэзананс набываюць праблемы аховы і скарывання гістарычна-культурнай спадчыны, захавання і аднаўлення гістарычнага аблічча нашых гарадоў, мястэчак, вёсак. З просьбай адказаць на некаторыя пытанні, звязаныя з гэтымі праблемамі, наш карэспандэнт звярнуўся да намесніка старшыні Дзяржбуду БССР Леанарда Віктаравіча МАСКАЛЕВІЧА.

— Як вы ацэньваеце сучасны стан нашай гістарычна-архітэктурнай спадчыны?

— Нягледзячы на велізарныя разбурэнні ваенных часоў, на страты ў выніку прымітыўна-вульгарызатарскага стаўлення да гісторыі ў 30-я гады і ў пасляваенны перыяд, у гарадах, мястэчках і вёсках захавалася забудова, якая мае важнае гісторыка-архітэктурнае значэнне. Збераглося некалькі тысяч помнікаў гісторыі і культуры, сярод якіх 1212 — помнікі архітэктуры і горадабудаўніцтва. Большасць з іх, на жаль, у недавальняючым стане. Дастаткова сказаць, што адрэстаўравана пакуль толькі 50 помнікаў архітэктуры.

Па дадзеных Міністэрства культуры, для поўнай рэстаўрацыі ўсіх помнікаў патрабуецца прыкладна 500 мільёнаў рублёў. У 1987 годзе на гэту мэту выдаткавана 7 мільёнаў рублёў, а ў наступным прадугледжваецца выдзеліць 6 мільёнаў рублёў.

Разам з тым трэба мець на ўвазе, што статус «помнік архітэктуры» (саюзнага, рэспубліканскага ці мясцовага значэння) мае толькі малая частка ўсіх гістарычна-каштоўных аб'ектаў. У асноўным гэта так званая радавая, фонавая забудова, якая хоць юрыдычна і не ўключана ў разрад помнікаў, але фактычна ўтварае тое гістарычнае асяроддзе, на фоне якога толькі і могуць паўнацэнна існаваць помнікі архітэктуры. Невыпадкова ва ўсім свеце і ў нашай краіне вызначылася прагрэсіўная тэндэнцыя рэканструкцыі, рэгенерацыі (аднаўлення) не толькі асобных помнікаў, а і таго гістарычнага асяроддзя, у якім яны існавалі.

Адной з характэрных асаблівасцей нашага горадабудаўніцтва за апошнія гады з'яўляецца ўзрастанне ўвагі да праблемы рэгенерацыі і рэканструкцыі гістарычных цэнтраў гарадоў. Пры распрацоўцы генпланаў, праектаў дэталёвай планіроўкі цэнтраў архітэктары цяпер ашчадна ставяцца да гісторыка-культурнай спадчыны, яе захавання і выкарыстання.

— Назавіце, калі ласка, канкрэтныя прыклады.

— У Мінску ў 70-я гады прадугледжвалася рэканструаваць Цэнтральную (цяпер Кастрычніцкая) плошчу са зносам усёй гістарычнай забудовы Верхняга горада, за выключэннем помнікаў дойлідства. У тыя гады многія былі перакананы, што плошча павінна быць раскрыта ў бок водна-зелянай поймы Свіслачы. Такая раскрытая кампазіцыя прысутнічала ва ўсіх конкурсных праектах рэканструкцыі плошчы.

Але «пераацэнка каштоўнасцей» у галіне архітэктуры, з'яўленне новага падыходу да гістарычнага асяроддзя прывялі да таго, што ў новым генеральным плане Мінска і праекце дэталёвай планіроўкі яго цэнтра прадугледжана гістарычнае асяроддзе Верхняга горада не толькі захаванне, але і рэгенерацыя. У той жа час аказалася магчымым і функцыянальна апраўданым надаць кампазіцыі Кастрычніцкай плошчы больш заможны характар, забяспечыўшы пры гэтым арганічную ўзаемазвязь новай і старой забудовы.

— Але, на жаль, не абшлось і без шматлікіх страт, таіх, напрыклад, як знос старой Нямі...

— У Мінску па шэрагу прычын пры ажыццяўленні рэканструкцыі горада аказалася неабходным у некаторых выпадках знесці старую забудову. Па Нямізе давалося пракласці транспартны дублёр Ленінскага праспекта. Іншага напрамку проста не было. Няцяжка пераканацца, як напружана «працуе» зараз гэты дублёр, асабліва з вынасам руху на праспект Дзяржынскага. У ходзе рэканструкцыі былі знесены некаторыя будынкі на вуліцах Астроўскага, Віцебскай, Камсамольскай. Але пры гэтым быў захаваны на Нямізе помнік архітэктуры XVIII стагоддзя Петрапаўлаўская царква...

Праводзіцца работа па рэканструкцыі ў раёне вуліцы Астроўскага невялікай часткі былога Ракаўскага прадмесця, ізаляванага шматпавярховай забудовай. Намячаюцца мерапрыемствы па захаванні ў зоне цэнтра раскопак старажытнага замчыска.

— У чытачоў можа ўзнікнуць пытанне, чаму над праектам Траецкага прадмесця працавалі два праектныя інстытуты і Рэстаўрацыйны майстэрні, а Верхні горад — аб'ект больш сіладаны і ў горадабудаўнічым сэнсе больш важны — «робіць» адзін Мінскпраект. Сёй-той выказвае меркаванні, што па прычыне зацікаўленасці Мінскпраекта менавіта ў новабудуўлях ён не плануе рэгенерацыі бу-

Слуцку, Нясвіжы і Мсціславе праекты рэгенерацыі ўжо распрацаваны. Па Мінску, як адначасова, выкананы праект і ажыццяўляецца ў натуре рэгенерацыя Верхняга горада. Па Брэсце і Віцебску распрацаваны і зацверджаны мерапрыемствы па рэалізацыі праектаў рэгенерацыі.

Неабходна падкрэсліць, што ў падобных маштабах праектнай работы па рэгенерацыі гістарычных цэнтраў не ажыццяўляюцца ні ў адной з рэспублік краіны. У распрацоўцы праектаў удзельнічаюць інстытуты ў галіне горадабудаўніцтва ў рэспубліцы — БелНДІГгора-

генеральных планах і праектах дэталёвай планіроўкі ў абавязковым парадку ўказваецца размяшчэнне помнікаў гісторыі і культуры і межы зон іх аховы. Праектна-планіровачная дакументацыя для гістарычных гарадоў у абавязковым парадку ўзгадняецца з Міністэрствам культуры ў залежнасці ад значнасці помнікаў, што знаходзяцца на іх тэрыторыі. Для будаўніцтва ў гарадах, якія маюць гістарычную забудову, распрацавана спецыяльная серыя тыповых праектаў жылых дамоў.

— Што вы можаце сказаць аб вопыце іншых рэспублік краіны?

— Аб'ём работ аб'яднання «Белрэстаўрацыя» ў 1987 годзе склаўся 4 мільёны рублёў, у 1988 годзе прадугледжваецца 6 мільёнаў рублёў. Гэтых сродкаў яўна недастаткова. Аб'яднанне адчувае сур'езныя цяжкасці з матэрыяльна-тэхнічнымі рэсурсамі, кадрамі спецыялістаў, абмежаваны віды работ, якія гэтымі спецыялістамі могуць выконвацца. Для параўнання заўважу, што ў суседняй Літве справы абстаецца значна лепш. Тэхнічная ўзброенасць трэста «Літрэстаўрацыя» ў пяць разоў вышэйшая за нашу, а яго спецыялісты выконваюць звыш ста відаў работ.

Работы па рэгенерацыі гістарычнай забудовы ў Літве забяспечваюцца неабходнымі па аб'ёме і асартыменце матэрыяламі на аснове папярэдне распрацаваных і зацверджаных ва ўстаноўленым парадку чаржыжоў. Пры паспяховым выкананні рамонтна-рэстаўрацыйных работ выдаткоўваюцца дадатковыя ліміты. Трэсту «Літрэстаўрацыя» прадастаўляецца жыллё для адсялення жыхароў на час правядзення капітальнага рамонтна. У работах па рэгенерацыі гістарычных цэнтраў у Літве ўдзельнічаюць прадпрыемствы, само насельніцтва.

— І апошняе пытанне. Як развіваецца матэрыяльная база рэстаўрацыі ў нас?

— У цяперашні час у нас завяршаецца будаўніцтва вытворчай базы Мінскай рэстаўрацыйнай майстэрні ў Калядзічах. У Гродне і Віцебску падобныя базы павінны быць пабудаваны ў 1988 годзе, у Магілёве — у 1989 годзе. Аднак увод гэтых магутнасцей яшчэ не вырашыць праблемы.

У выніку недастатковай даведчанасці апошнім часам стала модным усе недахопы ў работах па захаванні і выкарыстанні помнікаў гісторыі прыпісваць архітэктурна-будаўнічым органам. Думаецца, што ўважлівы і цярпелівы аналіз становішча спраў паказвае: праблема можа быць вырашана толькі аб'яднаннем нашых агульных намаганняў. На гэты павінна быць накіравана ўвага мясцовых Саветаў, міністэрстваў, ведамстваў. Па прыкладзе нашых суседзяў-літоўцаў мэтазгодна актыўней прыцягнуць да рэгенерацыі жылой забудовы ў гарадах будаўнічы падраздзяленні Мінжылкамунгаса.

Дзяржбуд БССР мае намер у бліжэйшы час арганізаваць рэспубліканскую выстаўку выкананых праектаў рэгенерацыі цэнтраў гарадоў. Такая выстаўка дазволіць не толькі шырока раскрыць карціну работ, якія вядуцца, але і засяродзіць увагу на нявырашаных пытаннях.

Беларусь, якая дасягнула вялікіх поспехаў у развіцці эканомікі і культуры, мае ўсе магчымасці, каб і ў галіне рэгенерацыі гістарычнай забудовы заняць дастойнае месца сярод іншых рэспублік.

— Дзякуй, Леанард Віктаравіч, за гутарку.

Гутарку вёў
Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

Гістарычны Цэнтр, якім яму быць?

— Асабіста я падзяляю тую думку, якой, дарчы, прытрымліваюцца і многія архітэктары, што «выпрамленне» Нямігі было не адзіна магчымым, а толькі самым простым вырашэннем транспартнай праблемы. Але ж гэта справы мінулых дзён, і пачынаючы іх на сумленні тагачасных праекціроўшчыкаў. Мабыць, не вельмі удалы і прыклад Петрапаўлаўскай царквы. Заціснутая паміж Домам мадэлей і новым жылым комплексам, яна не толькі страціла значэнне архітэктурнай дамінанты, але і апынулася ў бетонным «сарнафагу». Тут узнікае яшчэ адно пытанне — характар выкарыстання адрэстаўраванай забудовы. І Петрапаўлаўская царква, і шэраг будынкаў Верхняга горада выкарыстоўваюцца пад гаспадарчыя патрэбы, у той жа час у горада дэфіцыт культурных «пляцовак».

— Гэту праблему мы спрабем вырашыць у Траецкім прадмесці. Аўтары праекта — Л. Левін, Ю. Грыгор'еў, Ю. Градаў, І. Дзятлаў, Б. Карташэвіч (Мінскпраект), С. Багласаў, Т. Жаровіна, В. Бакаеў (Рэстаўрацыйны майстэрні), А. Беразоўскі, Я. Верычаў, В. Хромаў, А. Венк (Белжылпраект). У адпаведнасці з праектам прадугледжана размяшчэнне ў адноўленых будынках прадпрыемстваў народных промыслаў з салонамі-магазінамі, майстэрнямі па рамонтне старадаўніх вырабаў, сувенірнымі крамамі. Ёсць тут і карчма, і шынок, і кнігарня. Установы культуры прадастаўляюць выставачнай залай, музеем Максіма Багдановіча.

Складзены таксама праект рэгенерацыі Верхняга горада. Аўтары праекта — Л. Левін, Ю. Градаў, І. Дзятлаў, В. Паўлаў, С. Тылевіч (Мінскпраект). Гістарычная забудова выходзіць на паўночна-заходні бок Кастрычніцкай плошчы, утвараючы разам з плошчай Свабоды адзіны функцыянальна-планіровачны комплекс у сістэме агульнагарадскога цэнтра. У праекце рэгенерацыі пастаўлена задача ўзнавіць цэласную культурна-гістарычную зону, выкарыстоўваючы як помнікі архітэктуры, так і радавую гістарычную забудову.

У Верхнім горадзе аб'яднаннем «Белрэстаўрацыя» ўжо адноўлены помнікі архітэктуры XVII—XIX стагоддзяў: касцёл мужчынскага манастыра, дом мастака Ваньковіча. На чарзе — кафедральны езуіцкі касцёл, гандлёвыя рады і іншыя будынкі.

дынкаў Святадухаўскай царквы, ратушы, вежы з гадзіннікам.

— Я не магу згадзіцца з такім меркаваннем. Справа не ў прафесійных амбіцыях, мы проста не маем сродкаў. Да двухтысячнага года плануецца забяспечыць кожную сям'ю асобнай кватэрай. Гэта праграма вымагае вялікіх капіталаўкладанняў.

— Але ж яшчэ ў 1982 годзе Дзяржбуд БССР разам з Міністэрствам культуры, Мінжылкамунгасам БССР, таварыствам аховы помнікаў гісторыі і культуры зацвердзілі праграму рэгенерацыі гістарычнай забудовы.

— Праграма сапраўды зацверджана, але дагэтуль не вырашаны канчатковыя пытанні фінансавання. Праграма можа застацца голай дэкларацыяй, пакуль яе «не падтрымаюць» Дзяржплан і Мінфін; адзін — фінансавымі лімітамі, другі — выдатковымі сродкамі. Дарчы, у нашай сістэме няма нават такога артыкула выдаткаў, як «рэгенерацыя», ёсць «будаўніцтва», «капітальны рамонт»...

— Сродкі знайшліся б з добраахвотных ахвяраванняў грамадзян.

— На гэту справу патрэбны не проста грошы, а матэрыяльныя рэсурсы. Падкрэсліць, што рэалізацыя праектаў рэгенерацыі залежыць не толькі ад выдаткаваных сродкаў на рэстаўрацыю помнікаў архітэктуры, але і ад актыўнай зацікаўленасці, ініцыятывы мясцовых савецкіх і партыйных органаў, грамадскасці. З улікам таго, што гістарычныя будынкі могуць быць выкарыстаны для розных мэт, уладам на месцах прадастаўляецца магчымасць прыцягнуць для іх рэстаўрацыі сродкі забудоўшчыкаў розных ведамстваў. Менавіта так робяць у Прыбалтыцы, Закаўказзі.

— У якім стане зараз праграма рэгенерацыі гістарычнай забудовы?

— Праграма ахоплівае 35 гарадоў рэспублікі. Гэта Брэст, Кобрын, Пінск, Камянец, Пружаны, Ружаны ў Брэсцкай вобласці, Віцебск, Полацк, Глыбокае, Лепель, Паставы — у Віцебскай, Гомель, Мазыр, Чэрыкаў — у Гомельскай, Гродна, Ліда, Мір, Слонім, Навагрудак, Ваўкавыск, Галышаны, Дзятлава, Іўе, Любча, Пшчучын — у Гродзенскай, Мінск, Нясвіж, Заслаўе, Клецк, Лагойск — у Мінскай, Магілёў, Бабруйск, Быхаў, Слаўгарад, Шклоў — у Магілёўскай.

Па Брэсце, Віцебску, Пінску, Полацку, Гродне, Магілёве,

дабудаўніцтва, які стаў галоўнай праектнай арганізацыяй у гэтай галіне. На субпадрыхтных пачатках у распрацоўцы праектаў удзельнічалі аб'яднанне «Белрэстаўрацыя» і Белжылпраект.

— На жаль, сёння ў галіне захавання і выкарыстання старой забудовы шмат недахопаў.

— У шэрагу выпадкаў трэба гаварыць і пра сур'езныя горадабудаўнічыя памылкі. Так, напрыклад, у Полацку 9-павярховы жылы дом, размешчаны на плошчы Леніна, парушыў гістарычнае асяроддзе, перакрыў візуальную сувязь гэтага асяроддзя з галоўнай магістралью горада. У Гродне ў гістарычным цэнтры з малапавярховай забудовай узведзены высотны будынак аблвыканкома, які парушыў існуючыя маштабы. Несуразмерным гістарычнай забудове аказаўся і новы будынак універсітэта, узведзены па вуліцы Савецкай.

У 1980 годзе па матэрыялах абследаванняў, праведзеных БелНДІГгорадабудаўніцтва, Дзяржбуду БССР удалося прадухіліць буйнейшую горадабудаўнічую памылку ў забудове цэнтра Пінска. Тут у гістарычным асяроддзі цэнтра збіраліся размясціць комплекс 9-павярховых жылых дамоў, для якога ўжо была выканана тэхнічная дакументацыя. Работы спынілі. Адначасова было прынята рашэнне скараціраваць раней распрацаваны праект дэталёвай планіроўкі цэнтра горада, праект рэгенерацыі гістарычнага ядра.

У асобных выпадках у выніку суб'ектыўных валавых рашэнняў некаторых кіраўнікоў на месцах дапускаліся парушэнні заканадаўства аб ахове помнікаў. Гэтым дзеяннем дадзена прычыповая ацэнка ЦК КП Беларусі, урадам рэспублікі. Прынятай Саветам Міністраў БССР пастановай аб фактах парушэнняў заканадаўства па ахове помнікаў гісторыі і навататы былі строга пакараны, звернута ўвага на неабходнасць карэнным чынам перабудаваць работу па захаванні, аднаўленні і выкарыстанні ў сучасных умовах помнікаў гісторыі і культуры.

Распрацаваны і зацверджаны Саветам Міністраў БССР правілы забудовы гарадоў, у якіх ёсць спецыяльны раздзел аб патрабаваннях па ахове помнікаў гісторыі і культуры. Ва ўсіх

«ЛІМ» ВЫСТУПІУ. ЯКІ ВЫНІК?

Праблемам музейнай экспазіцыі, гісторыка-папулярызатарскай працы музеяў неаднойчы адводзілася месца на старонках газеты. Прыгадаем артыкул М. Новікавай «Служба памяці» («ЛіМ» 15.VIII.86); дзе крытычна ацэньваліся некаторыя раздзелы экспазіцыі Дзяржаўнага музея БССР. Гісторыя вучыць нас толькі тады, слухна заўважае аўтар, калі мы ўлоўваем яе логіку. А якая можа быць логіка гісторыі, калі пра цэлыя эпохі расказ ідзе скорарэкордай, калі больш-менш дакладна асвятляюцца толькі перыяды эканамічнага развіцця, а культурны працэс прадстаўлены з вялікімі

Прайшоў час. Але ўдасканаленне экспазіцыі абмежавалася заменай некаторых пажайцельных этыкетак. Пра гэта сведчыў ліст у рэдакцыю ад 6 сакавіка 1986 года, падпісаны ўжо групай гродзенцаў. Яны зноў гаварылі з трывогай пра раздзел, раскрытыкаваны Г. Сагановічам. «Першае, што кідаецца ў вочы, — чытаем ліст, — гэта экспазіцыя, прысвечаная перыяду Вялікага княства Літоўскага. Вось адпаведная этыкетка: «Вялікі літоўскі князь Вітаўт» (ёсць стылістычная і сэнсавая розніца «літоўскі князь» і «князь Літоўскі»), «Рамяство літоўскага перыяду», «Архітэктура літоўскага перыяду» і г. д. Нідзе не

ПРЫХОДЗІШ У МУЗЕЙ...

праблемамі, калі з прычыны застарэлай «князевыя» замоўчваюцца імёны выдатных гістарычных асоб... Такія справы ў Мінску, у галоўным музеі рэспублікі, які павінен быць узорам для іншых. А якія яны на перыферыі? Аб гэтым — рэдакцыйная пошта, прысвечаная Гродзенскаму дзяржаўнаму гісторыка-археалагічнаму музею.

Першы ліст прыйшоў у рэдакцыю яшчэ летам 1985 года. Яго аўтар супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР археолаг Г. Сагановіч пісаў пра тое, што экспазіцыя раздзела «Гродзеншчына ў XIII — XVIII стст.» даўно маральна састарэла. У ёй адсутнічаюць нават ўпамінанні пра многіх выдатных асоб і важных гістарычных падзеі. Ніяк, напрыклад, не адлюстраваны ўдзел Беларусі і, у прыватнасці, Гродзеншчыны ў барацьбе з мангола-татараў і крыжакімі. Але найбольшае абурэнне Г. Сагановіча выклікала тое, што, на яго думку, музей прапагандуе па сутнасці антынавуковыя гістарычныя канцэпцыі.

«Хочацца верыць, — заключае свой ліст Г. Сагановіч, — што праз нейкі час у экспазіцыі феадальнага перыяду Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея, гэтай буйной культурна-выхаваўчай установы, усё стане на сваё месца і кожны, хто сюды прыйдзе, зможа адкрыць для сябе праўдзівыя старонкі мінулага нашага народа».

Ліст быў дасланы на рэагаванне ў Міністэрства культуры БССР. Афіцыйны адказ быў надрукаваны ў «ЛіМе» («Экспазіцыя будзе абноўлена», 17.I.86). У ім, у прыватнасці, адзначалася, што ў экспазіцыі спраўды ёсць недыхопы, што яна маральна і фізічна састарэла. «Аўтар справядліва ўказвае на недакладнасці ў анатацыях і несуразмернасць агульнарасійскага і мясцовага матэрыялу».

...Дырэкцыя музея ўказана ліквідаваць недакладнасці, унесці магчымыя дапаўненні ў экспазіцыю, у рабоце над удасканаленнем экспазіцыі аператыўна ўлічваць прапановы і заўвагі».

тлумачыцца, што палітычную, тэрытарыяльную, ваенную аснову Вялікага княства Літоўскага складалі беларускія землі, што дзяржаўнай мовай княства, асновай культурнага будаўніцтва была беларуская мова. Нідзе не ўпамнута, што гістарычнай Літвой называліся ўсё заходне-беларускія землі амаль да самага Мінска».

Словам, справа з месца не зрушана. І як пацвярджае гэтага той факт, што на пачатку года мы зноў атрымалі ліст ад знаёмага ўжо нам Г. Сагановіча. Сэнс яго: абяцанага абнаўлення экспазіцыі не адбылося. Пра тое ж і ліст у рэдакцыю рабочага з Гродна І. Бяляўскага. «У нашым горадзе ў апошні час паволаму стаў працаваць Рэспубліканскі музей атэізму і гісторыі рэлігіі, — піша чытач. — У музеі навукова распрацаваная і паймаўска аформленая экспазіцыя. У залах праводзяцца канцэрты старадаўняй музыкі, арганізуюцца гісторыка-мастацкія выстаўкі. А побач з музеем атэізму, літаральна ў двух кроках, — гісторыка-археалагічны музей, пра існаванне якога ў Гродне многія забыліся. Ён больш падобны на выстаўку сельскагаспадарчых дасягненняў. Якой была экспазіцыя 15 гадоў назад, калі мы яшчэ школьнікамі прыяжджалі з вёсак на экскурсію, такой і засталася дагэтуль».

Столькі цікавых адкрыццяў зроблена ў галіне гісторыі і археалогіі Гродзеншчыны і ўвогуле Беларусі, перагледжаны застарэлыя канцэпцыі, у краіне ва ўсіх галінах культуры ідзе перабудова, а ў музеі усё па-старому. Можа, маё пытанне не па адрасу, але я хачу запытаць — няўжо так будзе заўсёды?»

Мы гэтак пытанне пераадрасоўваем Упраўленню музеяў і аховы помнікаў Міністэрства культуры БССР. Гродзенскаму абласному ўпраўленню культуры, музейнай адміністрацыі.

Адзел культуры
і выяўленчага
мастацтва «ЛіМа».

З ДАЛЁКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ

І.
РАЗБУДЗІЛІ мяне, няйкакш, птушкі — надта ж галасіста і радасна віталі яны прыход новага дня.

І першая мая думка была, нават не думка — хутчэй адчуванне, што я не дома, не ў сябе на дачы пад Мінскам, не ў маці ў роднай вёсцы на Палессі, не ля начлежнага вогнішча ў грыбах ці на рыбалцы, а... Дзе я?

Спахаліва расплюшчыў вочы. І адразу ж усё, як кажуць, стала на сваё месца — так, я далёка ад Беларусі, у незнаёмым месцы, у незнаёмым людзей, у незнаёмай краіне. Я — у Нідэрландах ці, як яшчэ іх называюць, Галандыі...

чалі, Ван Росем і яго жонка Ры. Тым не менш, мы пачалі гаварыць на гэтай мове, як хто ўмеў, і, як я хутчэй здагадаўся, чым зразумеў, што час позні — першая гадзіна ночы! — і таму нам не варта затрымлівацца ў аэрапорце, а трэба ехаць. «Куды?» — задаў я пытанне. «Туды, дзе мы жывём», — адказаў Ван Росем. «Гэта далёка?» — пытаў я. «Не, кіламетраў дваццаць-дваццаць пяць». — «На чым мы паедзем?» — «На машыне». — «На таксі?» — «Не, у мяне свая машына». Да яе мы і накіраваліся, папярэдне, вядома, развітаўшыся з тымі, з кім я і прыляцеў у Нідэрланды. Рэчаў у мяне няшмат, не люблю я ў дарозе цягацца з імі, і таму,

толькі лёг у пасцель і выключыў святло...

...Птушкі ўсё гэтак жа галасіста і радасна крычалі, свісталі, спявалі, і я, падняўшыся з пасцелі, адшмаргнуў штору, што зацягвала акно. Яно было адчынена, чаму мяне, мабыць, і разбудзіў птушыны зграй. Было яшчэ зусім рана, стаяла мокрая, туманная раніца, і на даволі прасторным, парослым кветкамі і роўна, быццам пад машынку, пастрэжанай травой двары, шпарка бегалі, мусіць, шукаючы слажывы, жалобна-чорныя, з адлівам шпакі, мітуслівыя, як і ўсюды, шчабетуны-верабі. Каркала, усеўшыся на сук разложыстага клёна, што рос пасрод двара, варона. Больш класіся ў пас-

Варыс Саванка У краіне польдэраў і цюльпаннаў

Першая сустрэча з краінай, можна лічыць, ужо адбылася — учора ўвечары, калі мы, група актывістаў Савецкага камітэта абароны міру, прыляцелі на самалёце Аэрафлота ў гэтую краіну, і, прарваўшыся праз густую заслонку мар, селі на аэрадроме ў Амстэрдаме і там, у аэрапорце, нас сустрэлі актывісты Міжцаркоўнага савета міру (ІКВ), па запрашэнні якога мы і тут, у Нідэрландах. Сустрэча была кароткая, усяго некалькі хвілін. Да таго ж, размовы вяліся па-англійску, а я, на жаль, не ведаю англійскай мовы. Выручыў трохи сёе-тое перакладаўшы мне, Сіман, галандзец, які некалі вучыўся ў адным з інстытутаў у Маскве. З яго перакладу я зразумеў, — жыць наша дэлегацыя будзе не разам, не ў гасцініцы, а на прыватных кватэрах, па адным у розных гарадах і вёсках. Вядома, першая думка была — лепей бы я не ехаў сюды, у гэтую краіну, сядзеў бы дома, у Мінску, і не рабіў бы клопату ні сабе, ні людзям. Аднак было позна штоосьці напавіць ці зрабіць інакш. У спісе, які нам зачыталі, значылася, што я павінен буду жыць у Ван Росема. Хто такі Ван Росем? З выгледу — вельмі прыемны, элегантна апрануты чалавек, яшчэ не стары, з бела-зубай усмешкай. Ён, Ван Росем, пазнаёміў мяне і са сваёю жонкаю, Ры, таксама ўдаслаўшы і, як падалося мне, дабрадушнай — яны абодва былі ў аэрапорце, сустракалі нашу дэлегацыю, у складзе якой былі вядомы ўкраінскі паэт, галоўны рэдактар часопіса «Огонёк» В. Кароціч, палітычны аглядальнік «Літаратурнай газеты» Ф. Бурлацкі, сакратар Савецкага камітэта абароны міру Р. Локишын, загадчыца аддзела Інстытута эканомікі АН СССР М. Максімава, намеснік міністра вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР З. Малевіч і іншыя, усяго 12 чалавек. Выявілася, Росемы ведаюць нямецкую мову, і я аж уздыхнуў — не зусім, але трохі разумюю і я гэтую мову, ва ўсякім выпадку, вывучаў яе і ў школе, і ва ўніверсітэце. Нямецкая мова, праўда, як неўзабаве я пераканаўся, у вымаўленні галандцаў не зусім такая, якую я чуў ад сваіх настаўнікаў у школе і ва ўніверсітэце. Ды і ў маім вымаўленні яна была не такая, як, мабыць, чулі яе, калі выву-

куды б ні ехаў, бяру з сабою самае неабходнае — мінімум. Іх мы закінулі ў Ван Росемаў «Фольксваген» у багажнік, і, усеўшыся на сядзенні, паехалі. Як я заўважыў, пачаў сеяцца дождж, дарога была мокрая і блішчэла. З акна відаць было толькі тое, што выходзілі з цемры фары — павароты, відарукі, розныя дарожныя знакі. Мо праз паўгадзіны язды мы спыніліся ля цаглянага чатырохпавярховага дома. «Што, прыехалі?» — спытаў я. «Так», — адказаў нешматслоўны Ван Росем.

Узяўшы з багажніка свой чамадан і партфель, я ўслед за Ван Росемам і яго жонкай пачаў узбірацца па лесвіцы на другі паверх, дзе і быў уваход у кватэру — не малую, як неўзабаве высветлілася, на шэсць пакояў. Акрамя Ван Росема і яго жонкі, у ёй больш ніхто не жыў. Ван Росем сказаў, што раней у яго была вялікая сям'я — два сыны і дзве дачкі. Дзеці выраслі, пажаніліся, павыходзілі замуж і разліцеліся хто куды — пакінулі бацькоўскі кут, жыўць самастойна. Ван Росем паказаў мне, дзе кухня, дзе ўмывальнік, душ, дзе ўсе іншыя бытавыя выгоды. Кватэра ў два паверхі, і адзін з пакояў, што быў на першым паверсе, Росемы выдзелілі мне, маўляў, размяшчаючыся будзьце, як дома. Пакой быў застаўлены кнігамі, з шырокім ложкам, сталом і нават умывальнікам. Памыўшыся і пераапрабуючыся, я раскаваў свае рэчы, і, па даўняму беларускаму звычаю, панёс гаспадару і гаспадыні гасцінцы — хлеб, сала, розныя сувеніры. Гаспадар і гаспадыня вельмі ж узрадаваліся ўсяму, што я ім падарыў — я быў першы савецкі чалавек, які пераступіў парог іхняга дома і ўсяго таго, што прывёз, яны ніколі не бачылі. Пачаставалі мяне чаем. Гаспадыня Ры спытала, што я люблю есці. Я прынаўся: ем усё, што пададуць. Ры мой адказ не вельмі задаволіў — яна сказала, што ў Нідэрландах зусім, мабыць, не такая яда, як у Савецкім Саюзе, і ці падыхдзе яна мне. «Гэта нават цікава пажыць так, як жывуць галандцы», — сказаў я. — «Я ж тут упершыню...» «Добра», — згадзілася, не стала лярэчыць Ры.

Яшчэ пасядзелі хвілін колькі і пайшлі «шляфен» — спаць. Заснуў я надзіва хутка, ледзь

цель мне не хацелася, і я з цікавасцю пачаў разглядаць кнігі, што стаялі на незашклёных стэлажах у пакоі. Кнігі былі, вядома, на галандскай мове, аднак і яны казалі мне сёе-тое пра гаспадара і яго сям'ю. Папершае, многія з іх былі зачытанымі — значыцца, у хаце кнігі трымалі не дзеля прыгажосці, прэстыжу. Па-другое, сярод кніг, побач з дэтэктывамі — раманами Агаты Крысці, Жоржа Сіменона, Яна Флемінга — побач з бестселерамі, якія выдаваліся ў спецыяльным афармленні, відаць, серыі, — стаялі творы класікаў і папулярных і ў нашай краіне нямецкіх, англійскіх, французскіх, амерыканскіх пісьменнікаў. Былі тут творы і Л. Талстога, Ф. Дастаеўскага, І. Тургенева, А. Чэхава... Асабліва многа было так званай даведчнай літаратуры. Невялікія, кампактныя, багата ілюстраваныя, а, галоўнае, надта ж патрэбныя ў самых розных выпадках выданні. Я нават пазайздросціў, што ў нас такіх кніг мала, ды і выдаюцца яны безгустоўна, абы-як — у мяккіх вокладках, няэручнага фармату, на шэрай паперы, без калюровых ілюстрацый. Раз такую кнігу пачытаеш — і выкідай — не кніга, а ануча...

Памыўшыся, пагаліўшыся, я сеў за стол, каб пазнаёміцца з тымі дакументамі, што ўручылі мне ў самалёце і ў аэрапорце. Дакументаў было няшмат. У адным з іх расказвалася, што гэта за такая арганізацыя — Міжцаркоўны савет міру (ІКВ). Калі верыць дакументам — гэта самая буйная, вядучая арганізацыя ў антываенным руху Нідэрландаў, ён карыстаецца падтрымкай дзеяч асноўных царкваў, мае каля 400 нязавых прывічых фарміраванняў. Цяпер у Міжцаркоўным савета міру праходзіць перабудова яго дзейнасці. Вылучаны ў 1977 годзе лозунг «Ліквідаваць ядзерную зброю ў свеце, пачынаючы з Нідэрландаў», пад якім праходзілі магутныя дэманстрацыі ў Амстэрдаме і Гаазе, заменены лозунгам «Разрадка непадзельна», які прадугледжвае барацьбу за палітычную разраду ў адносінах між Усходам і Захадам з адначасовым працягам барацьбы за раззбраенне. Пад гэтым лозунгам прайшло галоўнае мерапрыемства Міжцаркоўнага савета міру з 20 па 28 верасня 1986 г. — Тыдзень міру. Міжцаркоўны савет міру накіраваў урадам многіх краін Зварот з заклікам спыніць ядзерныя выпрабаванні і забараніць хімічную зброю. Курс жа на падтрыманне кантантаў з сацыялістычнымі краінамі як па афіцыйнай лініі, так і «знізу» (у тым ліку і з так званымі «незалежнымі» дысідэнтцымі і царкоўнымі групамі) застаецца.

(Працяг на стар. 14—15).

У КРАІНЕ ПОЛЬДЭРАЎ І ЦЮЛЬПАНАЎ

(Працяг.
Пачатак на стар. 13).

Раней арганізацый кіраваў Я. ван Пютэн. Пасля яго адстаўкі з паста старшыні (ён застаўся ў праўленні) арганізацыйныя практычны кіруе генеральны сакратар М. Я. Фабера. Ідуць пошукі кандыдатуры новага старшыні, у праўленні ёсць думка абмежаваць ролю сакратарыята Міжцаркоўнага савета міру і самога М. Я. Фабера. Л. Хогбрынк, член выканаўчага савета арганізацыі, які ўзначальвае міжнародны камітэт, прыхільны таго, каб Міжцаркоўны савет міру засяродзіў сваю дзейнасць на барацьбе за разабранне і не асабліва раскідваўся на кантакты з рознага роду «дэсідэнтамі».

У другім дакуменце паведамлялася прыкладная праграма нашага знаходжання ў Нідэрландах. Адна група, у асноўным кіраўніцтва, будзе сустрэцца з прадстаўнікамі розных палітычных партый і арганізацый. Камітэтам за еўрапейскую бяспеку і супрацоўніцтва, сродкамі масавай інфармацыі, другая частка дэлегацыі — з анты-вістамі Міжцаркоўнага савета міру на месцах. Потым, праз тры суткі, уся дэлегацыя збяраецца ў горадзе Дрэйбергене і там правядзе семінар на тэму «Хельсінскі працэс». Будучы сустрэчы з прадстаўнікамі грамадскасці, журналістамі, кіраўніцтвам Міжцаркоўнага савета міру. Будучы, вядома, і розныя асаблівасці пазедзі, экскурсіі па краіне... Перад ад'ездам у Маскву адбудзецца прэс-канферэнцыя...

«Што ж, праграма як праграма, — падумалася мне. — Дай бог, які кажуць, ён выканаць. Адзінае, чаго б хацелася, — мець вольны час, пазедзі па краіне, паглядзець не толькі на прыроду, але і як жывуць, працуюць тут людзі».

У дзверы пастукалі, папярэдзілі, што пара сьнедаць. Гэта зрабіў Ван Росем. Ён і напамінуў, — на дзевяць гадзін у нас запланавана сустрэча ў Хейсэлта...

Калі я падняўся на другі паверх, Ван Росем і яго жонка Ры ўжо сядзелі ў сталавай за сталом. На сталае, засланым белым абрусам, ляжаў хлеб, — не такі, як у нас, а шэры, быццам з вотрубей, і белы, нахшталт нашай сайкі. Хлеб быў у фабрычнай упакоўцы, парэзаны на тонкія лусты. Ляжала ў абгортыцы вельмі тонка парэзаная ветчына, ляжаў і цэлы брус сыру, сталі масла і ў падстаўках яйкі. Былі на сталае і кофе, чай.

Перад тым, як брацца за яду, Ван Росем і Ры памаліліся богу. Потым спыталі ў мяне, ці я таксама веруючы, ці хаджу ў царкву. Давялося прызнацца, што я атеіст.

— І камуніст? — спытаў Ван Росем.

— І камуніст, — адказаў я. Ван Росем і Ры пераглянуліся, больш пытаньняў не задавалі.

Як, з чаго пачынаць сьнеданне, я не ведаў, а таму чакаў, што і ў якім парадку будуць есці гаспадар і гаспадыня. Аказалася, што сьнедаюць тут так. Кладуць сабе ў талерку дзевяць лусты хлеба, мажучь яго маслам, накрываюць сырам ці ветчыною і, наразаючы нажом, відэльцам закідаюць сабе ў рот. Калі перасядае, запіваюць вадою, што заўсёды стаіць на сталае ў шклянцы, ці чаем, кофе. Ядуць, вядома, і яйка. Нічога іншага — варанага, печанага, смажанага на сьнеданне не падаюць. Дарэчы, як потым я даведаўся, гэтак жа бутэрбродам і абедуюць. Суп жа — рэдкі перацёрты — ядуць толькі адзін раз у суткі, без хлеба, дзесьці гадзін у сем вечара. Другія ж блюды — катлеты, біфшэкс, шашлык ці нешта іншае з мясам і гарнірам гатуецца хіба толькі ў свята. Што ж, што крэй, то свой звычай. Ван Росем і Ры адрэзалі па лустачцы пакаштаваць і таго хлеба, што я прывёз з Мін-

ска — нашага раўбіцкага. Хлеб ім спадабаўся. Ван Росем нават пашкадаваў, што таго няма, не выпякаюць у іх.

— Трэба наладжваць цяснейшыя кантакты між нашымі дзяржавамі, гандляваць, — сказаў я. — Тады тое, што ў нас, можна будзе купіць і ў вас, а тое, што ёсць у вас, купіць у нас.

— Я, я, — згадзіўся адразу ж Ван Росем. — Яволь.

Я спытаў, ці мае ён, Ван Росем, час паехаць са мною да таго Хейсэлта, пра якога ён гаварыў.

Так, час ён мае.

— А на працу вам сёння хіба не трэба?

Выявілася, Ван Росем — пенсіянер: на пенсію пайшоў зусім нядаўна, усяго які год. Мог бы, вядома, яшчэ працаваць, але ў краіне вялікая армія беспрацоўных. І каб хоць трохі ўладкаваць некаторых, усіх, хто мае на тое права, выпраўляюць на пенсію. Прыклад падала сама каралева Юліяна — яна пайшла таксама на пенсію, а кіраўніцтва каралеўства перадала даччы Беатрысе.

— І якая ў вас пенсія? — спытаў я ў Ван Росема.

— Пенсія ў мяне добрая. Я атрымліваю нават іх дзве — ад дзяржавы, і ад таго прадпрыемства, на якім я аж трыццаць два гады працаваў.

— Прабачце, а кім вы працавалі?

— Бухгалтарам-эканамістам. Між іншым, — паглядзеў на мяне з нейкай асаблівай увагай Ван Росем, — у нас пасля сустрэчы ў Хейсэлта будзе вольны час і я магу паказаць вам гэтак прадпрыемства.

— Буду ўдзячны, — адказаў я. — Гэта далёка? І што гэта за прадпрыемства?

— Не, гэта недалёка — паўгадзіны язды. А прадпрыемства — фабрыка, што выпускае мэблю для кантор, а таксама ложкі, крэслы, сталы. Але не з дрэва, а з жалеза. Прадпрыемства гандлюе амаль з усімі краінамі Еўропы і Амерыкі. У нас і заўтра будзе трохі вольнага часу, з самай раніцы, то вы скажыце, што яшчэ хацелі б, будучы ў нас у гасцях, паглядзець?

Пытанне было нечаканае. Але прыемнае. Намычалася ж індывідуальная праграма. А гэта... Заўсёды цікава. Ліхаманкава я пачаў перабіраць у памяці, што б мне паглядзець. Па-першае, музеі. Іх у Нідэрландах шмат. У Амстэрдаме — Нацыянальны музей, музей-кватэра Рэмбранта, музей Ван Гога. Пад самым Амстэрдамам у невялікім гарадку Зандаме — музей Пятра Першага — тут Пётр Першы знаёміўся з галандскім суднабудаваннем; захаваўся драўляны домік (ён цяпер абкладзены цэглай), дзе рускі цар спыняўся, жыў. Не менш цікавыя музеі — Муніцыпальны, касцюма, дрэсы, пошты — у Гаазе. У Ратэрдаме — музей этналогіі, гістарычны, марскі; у Лейдэне — Нацыянальны музей этнаграфіі, Нацыянальны музей геалогіі і мінералогіі... Есць, вядома, і ўніверсітэты, бібліятэкі, помнікі ды і шмат чаго іншага, на што хацелася б хоць кінуць вокам.

Але агляд гарадоў, музеяў і помнікаў я адклаў на пасля. Цяпер жа... Куды накіравацца, паехаць, што папрасіць паглядзець?.. Ды і... У якой меры я магу нарыставаць гасціннасцю маіх гаспадароў? Яны мяне бясплатна кормяць, даюць жыллё; на пазедзі, ды яшчэ далёкія, трэба ж і час, і машына, бензін...

Некалькі чалавек — мужчыны і жанчыны — ужо сядзелі ў самым вялікім пакоі, які, дарэчы, таксама быў увесць ад падлогі да столі застаўлены кнігамі. Зайшоўшы туды, я павітаўся з жонкай Ван Росема, дзе мне паказалі, — на

Даўно, калі быў яшчэ я студэнтам і чытаў «Нашу Ніву», захапіла мяне галандская сістэма вядзення сельскай гаспадаркі, якую так актыўна прапагандавала газета, Гэтая сістэма быццам вельмі ж адпавядала нашым сельскагаспадарчым і прыродным умовам, ды і быццам натуре самога беларуса.

— Я хацеў бы паглядзець хоць адну з вашых вёсак, — сказаў я ўрэшце.

— О, гэта можна, — заўсміхалася Ры.

І паведаміла — у ле жыць у вёсцы цётка, і Ры даўно не была ў гасцях. У Ван Росема таксама жылі сваімі ў сельскай мясцовасці — займаліся садоўствам. У сваякоў Ры дом быў стары, яшчэ даваенны, пабудаваны ў 1929 годзе, у сваякоў Ван Росема — новы, сучасны.

— Што менавіта хочацца вам у вёсцы паглядзець? — спытаў Ван Росем.

— Ды усё, што пакажаце... Палі, сады, фермы... Ну, вядома, і як жывуць людзі.

— Гут!

Сустрэча ў Хейсэлта... Папершае, хто такі гэты Хейсэлт?.. Па-другое, хто ў яго будзе адзін ён, ці яшчэ хто-небудзь?.. Ды і... Ад таго, як яна пройдзе, будучы ў нечым залежачы і наступныя сустрэчы, бо яна — перша я... А што гэта такое — ведае кожны, хто бываў за мяжою, выходзіў на публіку, выступаў...

Ван Росем прывёз мяне ў сваім «Фольксваген» на вуліцу, якая ўся патанала ў абсадах баярышніку, што якраз цвіў — квола-ружовая квецень, здаецца, аж пенілася на дрэвах, праз яе не было відаць нават лісця. На дзвярах духпалярховага дома, ля якога мы спыніліся, вісеў плакат — некалькі чалавек, дружна падналігішы, сківалі ў сімвалічную прорву атамную бомбу. Як толькі мы вылезлі з машыны, нам насустрач выйшаў даволі малады энергічны чалавек, з чорнаю, як дзягцярыны квач, барадою. Заўсміхаўся, падаючы руку, каб павітацца. Я зразумеў, што гэта і ёсць той самы Хейсэлт, пра якога гаварыў мне Ван Росем.

— Гутэн таг!

— Гутэн таг!

Хейсэлт, шырока адчыніўшы дзверы, запрасіў нас заходзіць у дом. Спярша я, потым і Ван Росем, зайшлі — гэта, як я і здагадаўся, была кватэра. Калідор быў застаўлены стэлажамі. На некаторых з іх на паліцах сталі прабіркы, колбы, нейкія іншыя пасудзіцы з невядомымі мне марскімі раслінамі і малюскамі, але большасць паліц былі застаўлены кнігамі.

Сустрэла нас вельмі ж ветлівай усмешкай зусім маладая дзяўчына — стройная, апанутая, як і большасць галандак, быццам нехайна, але з густам.

— Вы гаспадыня дома? — пакланіўся я.

— Не, я выпускніца славянскага аддзялення Амстэрдамскага ўніверсітэта, — сказала яна даволі чыста па-руску. — Завуць мяне Каця, Кацярына Лейвэр, я праваслаўная, буду дапамагаць вам на сустрэчы. Справа ў тым, што цяпер у нашых школах абавязкова вучаюцца тры мовы — галандская, англійская і нямецкая. Раней такога не было, таму старыя людзі не ўсе ведаюць нямецкую і англійскую мовы. А сёння на гэтай сустрэчы будуць людзі ў асноўным старыя. Маладыя ўдзень на працы.

Некалькі чалавек — мужчыны і жанчыны — ужо сядзелі ў самым вялікім пакоі, які, дарэчы, таксама быў увесць ад падлогі да столі застаўлены кнігамі. Зайшоўшы туды, я павітаўся з жонкай Ван Росема, дзе мне паказалі, — на

крэсла за столі. Села побач са мною і Каця. Адразу ж пачалася і гутарка — непрымушаная, спакойная, тым больш, што гаспадар падаў каму чай, каму кофе. Пытанні былі самыя розныя — як мне спалася на новым месцы і ці ёсць наогул яна ў мяне, ці камуніст я. Калі сказаў, што камуніст, некалькі чалавек адразу ж заварушыліся — значыцца, за мяжю ў чужую краіну з нашай не камуністаў не выпускаюць. Давялося супакоіць неадварама — у той дэлегацыі, якая да іх прыляцела, было некалькі чалавек беспартыйных. «Чаму ў вас людзей, якія вераць у бога, садзяць у турмы?» Гэта спытаў сухарлявы, але даволі бадзёры дзядок. «Няпраўда, — адказаў я. — У нас царква аддзелена ад дзяржавы, і ўсе, хто хоча хадзіць у царкву ці на цэкл, — ходзяць. За гэта ніхто нікога не карае. Справа іншая, калі веруючы парушае законы. Тады яго судзяць і калі будзе даказана яго віна — вядома, караюць, могуць пасадзіць і ў турму. Але перад законам у нашай краіне ўсе роўныя — камуністы і беспартыйныя, веруючыя і неверуючыя, хто б на якой пасадзе ні быў, якое б месца ў грамадстве ні займаў. Парушыў закон — адказвай...» «А вы зноў жонку сюды не ўзялі ці яе не ўспілі?» — дамагалася пакыла жанчына. «Мяне запрасілі без жонкі. А каб з жонкаю, я з жонкаю і прыхаў я. Калі ласна, запрасяць мя, прыедзем». — «А ў вас прада, што мужчыны і жанчыны нарыстаюцца роўнымі правамі?» — «Праўда». — «У вас прынята пастава аб барацьбе з п'янствам. Гэта толькі пастава, ці прантычна што-небудзь робіцца?» Давялося раскажаць, што ў нас скарочана вытворчасць алкагольных напіткаў, менш іх паступае і на продаж, створана таварыства цвярозасці, пазнаёміў, які дзейнічаюць меры пакарання тых, хто злоўжывае выпіўкай.

«Чаму ў вас ненавідзяць дэсідэнтаў?» — «Цікава, ці любілі б вы тых, хто аплеўвае не толькі лад, які вам падабаецца, але і радзіму, зямлю, па сутнасці, робіцца зраджаным? Да таго ж, як правіла, нідзе не працую, жыве на паданіках, што перападаюць з розных замежных паліцтваў і агенцтваў друку, сродкаў масавай інфармацыі...» «Перабудова, галоснасць, дэмакратызацыя... Што гэта такое? Словы, ці што-небудзь робіцца, каб гэта ўкараніць у жыццё? Расказаў, які праходзіць гэты працэс у нашай краіне, які даў ужо вынікі. «А ці ёсць супраціўленне гэтаму працэсу?» — «Вядома, ёсць. Асабліва з боку тых, хто злоўжываў службовым становішчам, браў хабар, з боку бюракратаў, перастрахоўчыкаў, людзей, што не прывыклі думаць, а дзейнічалі па ўказцы зверху. Ды і не ўсе яшчэ да нацца паверылі, што гэта незваротны працэс, сёй-той баіцца, што ён будзе спынены...».

Гутарка — і гэта адчувалася — падабалася, прыходзілі новыя і новыя людзі. Пытанні паўтараліся, іх задавалі тыя, хто не чуў, што такія ці падобныя пытанні ўжо былі. А можа, сёй-той хацеў супаставіць мае адказы, параўнаць з ранейшымі — ці так, ці тое самае я буду гаварыць. Вядома, найбольш, што людзей цікавіла, ці будзе новая вайна, што мы, савецкія людзі, барацьбіты за мір, робім, каб не было вайны. Якраз перад самым нашым прыездом у Нідэрланды ў Берліне адбылася нарада Палітычнага кансультаўнага камітэта дзяржаў — удзельніц Варшаўскага дагавору, якая прыняла вельмі важны дакумент «Аб ваеннай дактрыне дзяржаў — удзельніц Варшаўскага дагавору». Тыя, хто прыйшоў на сустрэчу, былі знаёмы з гэтым дакументам. Яны яго ўхвалялі, нават цытавалі, асабліва месцы, дзе гаварылася, што дзяржавы — удзельніцы Варшаўскага дагавору ніколі, ні пры якіх абставінах не пачнуць ваенныя дзеянні супраць якой бы там ні было дзяржавы ці саюзу дзяржаў, калі самі не стануць аб'ектам узброенага нападу; яны ніколі не прымяняць першымі ядзернай зброі; яны не маюць тэрытарыяльных прэтэнзій ні да якой дзяржавы ў Еўропе, ні па-за Еўропай; яны не адносяцца ні да адной дзяржавы, ні да аднаго народа як да свайго ворага...

Падабалася ўдзельнікам сустрэчы, што пазіцыя нашай краіны і ўсіх сацыялістычных дзяржаў цвёрдая і нязменная адносна таго, каб яны мага хутчэй забараніць атамныя выпрабаванні, што было б перша-

чарговай мерай у справе распрацоўкі, вытворчасці і ўдасканалення ядзернай зброі, яе пазатпагнага скарачэння і поўнай ліквідацыі, недапушчэння яе размяшчэння ў касмічнай прасторы... Але, зноў жа, у некаторых людзей былі і сумненні — гэта толькі словы ці за імі будуць якія-небудзь рэальныя справы? Я нагадаў пра савецкі мараторый на забарону выпрабаванняў атамнай зброі, які наша краіна прадоўжвала некалькі разоў і да якога так і не далучыліся Злучаныя Штаты Амерыкі, ды і іншыя дзяржавы, што маюць атамную зброю. Давяцца, казаў я, думаць разам і рабіць, што ў нашых сілах. На першым часе добра было б, каб галандскія абаронцы міру прымушлі хоць бы свой урад заняць больш прыгодную для свайго народа пазіцыю, не ісці ў фарватары палітыкі краін НАТО, не падтрымліваць так званых абарончых ініцыятыў ЗША, змяніць тую пазіцыю ў размяшчэнні атамных ракет, якую ён займае цяпер, бо яна адна з самых рэакцыйных і небяспечных. Амерыканцы бяцца трымаць сваю атамную зброю ў сябе, бо ў выпадку чаго яны самі могуць загінуць першым ад сваёй зброі. Таму і шукаюць склады для яе ў Еўропе...».

Тыя, хто прыйшоў на сустрэчу, згаджаліся са мною, расказвалі, што яны робяць — праводзяць дэманстрацыі, шлюць розныя петыцыі, уцягваюць у свой рух новых і новых людзей. «І мы даможамся свайго!» — гаварылі яны з цвёрдаю перакананасцю ў сваёй перамозе. — Не можа быць, каб цвярозы чалавечы розум не ўзяў верх над вар'яцтвам». Гутарка пераходзіла ў яшчэ больш спакойную плынь, яе ўдзельнікі адчувалі аднасьць думак і задач, асабліва ў забароне і знішчэнні атамнай зброі. Сёй-той паглядваў на гадзіннік — сустрэча зацягвалася, аднак нікому не хацелася разыходзіцца... «Што яшчэ вас цікавіць?» — пытаў я. «Цікавіць многае, але вы, відаць, ужо стаміліся, — сказаў мой гаспадар Ван Росем. — Сёння ў мяне дома ў сем гадзін вечара адбудзецца яшчэ адна сустрэча. І я запрашаю ўсіх на гэтую сустрэчу. Там можна будзе пачуць адказы на іншыя пытанні. Цяпер жа дазвольце нашу сустрэчу на гэтым закончыць». Я падзякаваў усім за шчырыя пытанні, за ўвагу, мне таксама пачалі, падыходзячы, пеціскаць руку, дзякаваць...

Гаспадар кватэры, Хейсэлт, усё гэтак жа міла ўсміхаючыся, прывёз нас да машыны, развітаўся. Ван Росем запрасіў паехаць з намі і Каця, бо яна прызналася, што ніколі не была ні на адным прадпрыемстве, хоць праз які месяц і збіралася пайсці працаваць у газету, дзе, вядома ж, давядзецца пісаць і пра рабочы клас, завоў. якіх яна зусім не ведала.

— У нас няма таго, што ў вас, — сказала Каця. — У нас не накіроўваюць пасля заканчэння вучобы выпускнікоў на працу, трэба самому ўладкоўвацца.

— Адкуль вы ведаеце, як у нас? — спытаў я. — Вы хіба былі ў Савецкім Саюзе?

— Жыла паўгода ў Маскве, стажыравалася ў педінстытуце імя Пушкіна.

Каця на сустрэчу прыхала на машыне. Праўда, не на сваёй — сваёй у яе не было, а на машыне сябра, з якім яна, як прызналася, жыла і з якім збіралася заўтра ўранні паехаць на тыдзень-другі ў Іспанію.

— У нас многія так жывуць, як я. Пакуль выходзіць замуж — трэба прывыкнуць да чалавек, з якім збіраешся ладзіць сям'ю.

— І як шлобы пасля гэтага? — спытаў я.

— Усё адно прыкладна палова разводаў, — крыва ўсміхнулася Каця.

Было вырашана — мы пад'едзем да дому, дзе жыве Ван Росем, Каця пакіне там машыну, перасядзе да нас і ўжо адтуль паедзем на прадпрыемства, дзе да выхаду на пенсію працаваў Ван Росем.

Так і зрабілі. Праз якое паўгадзіны Каця сядзела ўжо ў машыне, якую вёў Ван Росем, і мы з ёю гаварылі пра ўсё, што нас цікавіла. Пачалі гаворку з таго, на чым яе і перапынілі.

— Ці спадабалася вам у нас у Маскве?

— Спадабалася. Хоць напачатку было і нязвыкла. Чэргі ў магазінах, чэргі на аўтобусных і тралейбусных прыпынках, чэргі ў сталовых... Але ў вас вельмі шчырыя людзі, заўсёды памогучы. У нас тут не такія.

— Я пакуль гэтага не адчуў, — прызнаўся я.

— То лічыце, вам пашанцавала. Наша гасціннасць — не ваша. У нас усяму ёсць мяжа. Вось я вучылася, памагалі мне бацька і маці — яны разведзеныя, маці жыве ў Гааге, бацька ў Вене, у Аўстрыі. Я скончыла ўніверсітэт — і ўсё, усякая дапамога мне спыняецца, больш ні бацька, ні маці не прышле ні гульдана. Я павінна сама сабе зарабляць на хлеб і жыць паводле свайго заробку. А гэта нялёгка, бо ў мяне яшчэ і працы няма. Ёсць быццам толькі дамоўленасць — мяне абяцаюць узяць на праправаўчы тэрмін у адну з правінцыйных газет. Ці змагу я там прыжыцца — не ведаю.

Калісьці я сам закончыў аддзяленне журналістыкі, хоць і не багата, але працаваў у раённай газеце. Таму пачаў даваць сякія-такія парадзі, што і як трэба рабіць, каб замацавацца ў штатне рэдакцыі, стаць патрэбным, а то і незаменимым супрацоўнікам, займаць аўтарытэт, расці як аўтар.

— У нас усё куды складаней, — уздыхнула Каця. — І чаму аднаго пакідаюць на працы, а другога скарачаюць — разабрацца нялёгка. Вось мы былі ў гасцях у Хейсэлта. Ён — вучоны, біёлаг. Прычым, сапраўдны вучоны. Але ён — беспрацоўны, яго скарацілі.

— Г' за што ён жыве?

— Па-першае, у яго працуе жонка, а ў нас, калі адзін чалавек мае працу, то ўжо з галаду сям'я не памрэ. Па-другое, яму плаціць пакуль што восемдзесят працэнтаў былой яе зарплаты таа арганізацыя, дзе ён працаваў. Але справа нават не ў грашах — гэта даволі непрыемнае, цяжка адчуванне, калі ты не працуеш. Адчуванне адрыванасці, непатрэбнасці прыгнятае. Ты малады, хочаш нешта добрае зрабіць, ёсць сіла, жаданне, энергія, веды, а ты... лішні. Ды і падзець не ведаеш сябе дзе. Я вольна некалькі тыдняў, як закончыла вучобу, і то гэта ўжо адчула. А ўявіць сябе на месцы тых, хто без працы і год, і два, і тры... Страшна! Дзяржава быццам дае дапамогу — тысяча чатырыста гульданаў, гэта рыса беднасці... Але... Хіба ж усё вымяраецца грашыма? Ды і ў нас так — яшчэ калі ты малады, цябе могуць кудысьці ўзяць. А пасля сарака... І не думай нават... Сорак год — і ты ўжо не работнік, ты нікому не трэба. Ці будзь там, дзе раней працаваў, цяпі ўсё, што над табой і хто твораць ці... На вуліцу. І навечна ўжо, да самай смерці...

Усё ж жорсткія законы капіталізму. Мы гаворым пра іх, але на сабе не адчуваем. І калі сутыкаемся... Мароз па скуры дзярэ.

— А як у вас зарабляюць тыя, хто працуе? — пацікавіўся я.

— Па-рознаму. Як налічаюць, дык быццам многа. Але вялікія вылікі — трыццаць тры працэнта. Ды прыкладна дваццаць пяць працэнтаў плата за кватэру...

— А медыцына, навучанне — бясплатныя?

— Не, медыцына ў нас платная. Візіт да ўрача — дваццаць пяць гульданаў, выклік дадому — яшчэ даражэй. Праўда, існуюць розныя страхуўкі. Але тады... Вылічэнні з зарплаты яшчэ большыя. Што ж да вучобы... То тут па-рознаму, нават некаторым студэнтам плацяць стыпендыю. Гэта залежыць ад даходаў, якія атрымліваюць бацькі. Наогул жа, жыццёвы ўзровень у нас высокі, нам заздросцяць жыхары многіх краін. У нас няма тых кантрастаў, як, скажам, у Злучаных Штатах Амерыкі, дзе побач з неверагоднаю раскошаю існуе жахлівая беднасць. Але і ў нас не ўсё вырашана, не так ідэальна, як некаторым здаецца, асабліва тым, хто бывае наездамі, турыстам.

Тым часам мы выехалі з гарада — чыстага, нават на ўскраінах, зялёнага, з шырокімі, роўнымі вуліцамі, тратуарамі, светафорамі, вельмі сучаснымі дамамі, што ішлі, быццам бясконца, квартал за кварталам. І я з цікавасцю пачаў разглядаць ужо не так абжытую, можна сказаць, вясковую Галандыю — цагляныя, накрытыя чарапіцаю, непадобныя адзін на адзін двухпавярховыя, што акуратна стаялі ў баку ад дарогі, абсаджаныя кустамі бэзу, баярышніку, іншаю зелянінаю; каналы, якімі парэзана было поле; дрэвы, што раслі паўзбоч; кароў, авечак, коней — яны вольна, без пастухоў папасаліся ў сваю ахвотку на лугах.

— Гэта і ёсць вашы вядомыя на ўсё свет польдэры? — спытаў я ў Каці.

— Так. Тут, дзе мы едзем, калісьці было балота, азёры. Яны асушаны, землі падняты. Вякамі ідзе ў нас гэтае змаганне чалавека з прыродай...

— Скажыце, калі ласка, а што ўяўляе з сябе галандская мова?

— Ёсць анекдот ці то жарт, як сышліся ў адным шынку тры маракі — немец, француз і англічанін. Выпілі, а пагаварыць па душах не могуць. Вось каб паразумецца, яны і выдулі такую мову, дзе адно слова нямецкае, другое англійскае, а трэцяе французскае. Вядома, гэта жарт, але доля праўды ў ім ёсць. Да таго ж, мова наша мае шмат дыялектаў.

— Я чуў, чытаў, што ў вас жывуць фламандцы і фрызы...

— Так, але фламандцы па-сіўныя да сваёй мовы. А вольны фрызы не паддаюцца асіміляцыі. Хоць іх у Нідэрландах жыве менш чым паўмільёна, аднак яны дамагліся, што іх дзеці ў школах вучацца на роднай мове. Адкрыты ў фрызскія аддзяленні ў вышэйшых навучальных установах, ва ўніверсітэтах, дзе прадметы выкладаюцца на іх роднай мове. Выдаюцца газеты, часопісы... Фрызы надта ж шануюць свае звычкі, культуру. Яны маюць некалькі цікавых пісьменнікаў. Вядома, усе яны добра ведаюць і галандскую мову, але каб гаварыць на ёй... Не, карыстаюцца толькі пры пільнай патрэбе. А так дома, у сям'і ды і адзін з адным гавораць толькі па-свойму.

— І як вы, галандцы, адносіцеся да фрызаў?

— Як хто, — пацінула плячыма Каця. — Адны з павагай, іншыя з пагардай. Наогул, у нас, як і ў вас, жыве шмат людзей самых розных нацыянальнасцей — туркі, яўрэі, сурьнянцы, кітайцы, інданезійцы, немцы, англічане, іспанцы... Да таго ж, шмат прыязджае турыстаў. І, скажам, веданне не адной, а некалькіх моў — проста жыццёвая неабходнасць. Што ж да фрызаў... Яны жывуць у Фрысландыі і на некаторых астравых. Толькі нямногія з іх мяняюць месца свайго жыхарства. Большасць жа, закончыўшы вучобу, вяртаюцца да сябе на радзіму, у бацькоўскі край, які яны любяць, як мабыць, ніхто.

(Працяг будзе).

ПЕРАКЛАДЫ

Для чытача, выхаванага на еўрапейскай паэтычнай традыцыі, кітайскія вершы жанру «ШЫ», створаныя паэтам Танскага часу (VII—X стст.), здаюцца занадта простымі. І ўсё ж для разумення «прастаты» гэтай паэтычнай класікі Кітая абавязкова патрэбны далікатнасць успрымання і сумоўе, душэўная чуласць, раскрытасць перад светам. Паэты старажытнага Кітая пісалі пра зямныя рэчы, зямныя пачуцці. Але ўсё зямное ахінута таямніцамі, а звычайнае выяўлена з такой пшчотнай уважлівасцю і такім глыбокім асэнсаваннем, што міжволі трапляеш у сферы высокай духоўнасці.

Пераклады выкананы Ігарам Бабковым, філосафам па адукацыі, кітайскую мову вывучаў пры дапамозе У-Сюэ-Шана — перакладчыка на кітайскую мову твораў Чынгіза Айтматава. Філолаг У-Сюэ-Шан у час стажыроўкі пры БДУ імя У. І. Леніна вёў гурток кітайскай мовы для студэнтаў.

ЛІ БАЙ (ЛІ БО)

УНІЗ ДА ЦІАН ЛІН'

Раніцой развітаўся з Бай Дзі
у час каларовых-хмар,
Тысяча лі да Ціан Лін
за адзін дзень праплыў.
На абодвух берагах
крыкі малпаў,
нібы плач аб памерлым,
Лёгкая лодка ўжо праплыла
дзесяць тысяч горных хрыбтоў.

ЦІХАЙ НОЧЧУ ЗГАДАЛАСЯ

Перад ложкам — месяцавых
промняў святло.
Ці, можа, пакрыў падлогу
іней?
Прасветленым тварам
на ясны месяц гляджу
і голаў схілаю,
сумуючы па радзіме.

ГЛЯДЖУ НА ВАДАСПАД ЛУ ШАН

Сонца асвятліла Ціан Лу:
нарадзіўшы срэбраны дым

Здалёнку бачу — вісіць
вадаспад
побач блее плёс
Паток ляціць безразважна ўніз
пацерак шмат у ім

Ціан Лін, Бай Дзі — гарады
па дачэпні Хуан Хэ.
Ціан Лу — назва гары.

Ці можа Срэбная Рака!
сышла з дзевяці нябёс?!

ДУ ФУ

БЛУКАЮЧЫ УНАЧЫ, ЗАПІСАУ ДУМКИ

Гнуткая трава, лёгкі ветрык,
бераг
Высокая мачта, адзінота,
лодка ў начы
Зорка схілілася да роўнага
шырокага поля
Месяц налышацца
у вялікім патокі
Імя? Ці, пішучы словы,
яго набудзеш?
Павінен пасаду пакінуць
на схіле гадоў
Туды-сюды кідаюся, да каго
я падобны?
Нібыта чайна
паміж зямлёю і небам...

ЦІН ЧАН СЮ

ВЯСНОВАЯ СКАРГА

Ах, салавей, салавей!
Прагнаць бы цябе.
Не ў час заспяваў,
перарваў сон,

Срэбраная Рака — так па-кітайску гучыць Млечны Шлях.

Так і не дайшла
да роднага Ляо Ці...

ЛЮО ПІН ВАН

ПЕСНЯ ГУСЯ

Гусь, гусь, гусь!
Выгнуў шыю, цягнуўся
да нябёсаў, плэ.
Белы пух плыве па зялёнай
вадзе.
Чырвоныя лапы парушаюць
чыстую гладзь.

ГАО ШЫ

РАЗВІТАННЕ З ТАН ТА'

На тысячу лі жоўтыя хмары,
белы дзень пацімнеў.
Вецер з захаду... дзіння гуе!
снег ідзе і ідзе.
Ты не сумуй, што ў дальняй
дарозе
не будзе побач сіброў;
У Паднябеснай якія людзі
не пазнаюць твой спеў?!

МЭН ХАО ЖАН

ВЯСЕННІ РАНАК

Не адчуваю ранак у вясенні сон
Птушкі запелі,
усюды звяняць галасы
А ноччу — вецер і дождж.
Што ж рабіць мне, калі
Кветкі апалі, не зведаўшы
чыстай расы?!

ХЭ ЧЖЫ ЧЖАН

ВЯРНУШЫСЯ НА РАДЗІМУ, ВЫПАДКОВА ЗАПІСАУ

Маленькім пакінуў бацькаў дом
старым вярнуўся сюды
Родныя гукі ўсё тыя ж ванок
скроні ў сівізне
З хлопчыкам бачым адзін
аднаго
смяемся не пазнаём

Адкуль жа госць прыехаў
да нас? —
хлопчык пытаецца ў мяне...

'Тан Та — вядомы музыкант
Танскага часу.

Пераклад з кітайскай мовы
Ігара БАБКОВА.

РЭПЛІКА

«СПЕЦЫЯЛЬНА ДЛЯ НАШАЙ ГАЗЕТЫ...»

Даследзіны па гісторыі айчынай літаратуры найчасцей змяшчаюцца ў спецыяльных выданнях. Не дзіва, што гэтыя матэрыялы становяцца вядомымі толькі абмежаванай частцы чытачоў, якія самі займаюцца гэтымі праблемамі. Для таго, каб большасць беларусаў былі абазнанымі ў роднай літаратуры, падручніка, вядома, бракуе. Таму нормай павінна стаць друкаванне такіх артыкулаў на старонках не толькі рэспубліканскіх газет, але і абласных, раённых.

Нядаўна, гартаючы падшыўку газеты «Будаўнік камунізму» Любанскага раёна, напатакаў артыкул «Лірнік вясковы» за 23 жніўня 1986 года. Артыкул на цэлую газетную старонку зацікавіў, бо такое ў раёнах сустракаецца даволі рэдка. Прысвечаны ён асабе вядомага беларуска-польскага паэта Уладзіслава Сыракомлі. Прозвішча аўтара Мікола Мікуліч. Аднак, прачытаўшы артыкул, я дужа здзівіўся. Гэты матэрыял можа падпісаць так: «Выняты з кнігі К. А. Цвіркі «Слова пра Сыракомлю».

М. Мікуліч у сваім артыкуле бессаромна спісвае цэлыя абзацы з кнігі К. Цвіркі. Мо ёсць спасылкі на крыніцу? Не, няма. І не магло іх быць, бо аўтар артыкула пайшоў занадта ўжо простым шляхам.

Вось, напрыклад, чытаем у Мікуліча: «Паходзіў (У. Сыра-

комля. — М. Т.) з дробнай беларускай шляхты. Бацька, Аляксандр Кандратовіч, быў з вельмі «тыповага», нічым не адметнага шляхецкага роду, прадстаўнікі якога здаўна з'яўляліся, па сведчанню самога паэта, «слугамі і прыяцелямі дому нявіжскіх Радзівілаў...» Маці, Вікторыя Златкоўская, была са Слуцкага павета, з сям'і, якой з вялікай цяжкасцю даводзілася даказваць сваё шляхецкае паходжанне».

Чытаем у кнізе К. Цвіркі: «Паходзіў Уладзіслаў Сыракомля з дробнай беларускай шляхты. Маці, Вікторыя Златкоўская, была са Слуцкага павета, з сям'і, якой з вялікай цяжкасцю прыходзілася даказваць сваё шляхецкае паходжанне. Бацька, Аляксандр Кандратовіч, гербу Сыракомля, зноў такі быў з вельмі «тыповага», нічым не адметнага шляхецкага роду, прадстаўнікі якога здаўна з'яўляліся, па сведчанню самога паэта, «слугамі і прыяцелямі дому нявіжскіх Радзівілаў...»

Як бачым, М. Мікуліч памяняў толькі месцамі звесткі пра паходжанне бацькі і маці. Менавіта так робяць гультаватыя вучні ў школе, перастаўляючы сказы, што спісваюць з падручніка.

Саюз тэатральных дзеячаў БССР глыбока смутнае з прычыны смерці памочніка рэжысёра ДАБТА, заслужанага артыста рэспублікі ЕУРАЕВА Рувіма Янаўлевіча і выназвае спачуванне родным і блізкім нябожчына.

ВЫСТАЎКІ

Доўгія жыццёвыя вёрсты пройдзены Надзея Галоўчанка. Няма з зроблена за гэты час. Выстаўка, якая прысвечана 80-годдзю мастацкі і адкрыта ў Палацы мастацтваў, уабрала ў сябе толькі самыя лепшыя творы, але і іх набралася не адзін дзесятак. Партрэты, пейзажы, нацюрморты...

Н. Галоўчанка ў асноўным працуе ў тэхніцы анкарэлі. «Герой Сацыялістычнай Працы Булахаў», «Брыгадзір-паркетчык А. Каросцін», «Урач Калітоўскі» — гэтыя і іншыя работы выкананы яшчэ ў п'яцідзясятых гадах і па іх відаць, як удасканалвалася майстэрства Н. Галоўчанкі, выпускніцы Маскоўскага дзяржаўнага мастацкага інстытута імя Сурыкава, як пашырала яна свой творчы дыяпазон, імкнучыся праўдзіва адлюстроўваць сваіх сучаснікаў, паназваючы іх шматграннае жыццё.

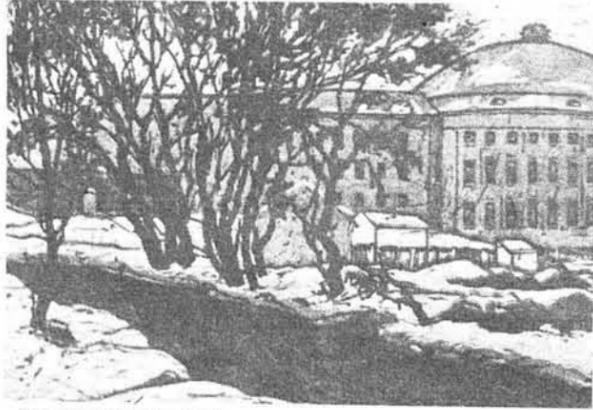
Даўно піша Н. Галоўчанка і партрэты беларускіх пісьменнікаў, а тансама ўдзельніцаў Вялікай Айчыннай вайны. Лірычныя пейзажы напоўнены нейкім светлым роздумам, пшчотнай пазычнасцю.

Шмат на выстаўцы малюнкаў, выкананых алоўкам і вугалем, ёсць работы ў галіне гравюры і літаграфіі.

Творы Н. Галоўчанкі ўспрымаеш, як асобныя старонкі нашага паўсядзённага жыцця, багатага на падзеі, змястоўнага і непаўторнага. Многія з іх, якія пісаліся шмат гадоў назад, сталі ўжо свайго роду гісторыяй беларускага мастацтва. Калі сёння знаёмішся з імі, часам можна заўважыць і пэўную эскізнасць, незавершанасць. Разам з тым, нельга не адчуць галоўнага — тое, што створана мастацкай, сведчанне душы неабмяжывае да жыцця, напоўненай жаданнем прыносіць працяг сваёй задавальненне людзям.

Партрэт Янкі Маўра.

Дзіцячы парк, цырк.

Маці салдата.

Уражанне такое, быццам знаходзішся дзе-небудзь на ўлонні прыроды. Радуе вока чароўнымі фарбамі ўзлесак, што паспеў пазалаціць сваю лістоту, вабіць у івечны шаўнавісты луг. Здаецца, прахаладай дыхае возера, а гэта — сама ноч, вечно заганявая, напоўненая таямніцамі.

Паразважаць, знаёмічыся з творами Васіля Васільева, сапраўды ёсць аб чым. Яго персанальна выстаўка ў Палацы мастацтваў, прымераная да 60-годдзя мастацка-скульптурнага работ, выкананых у апошнія гады. Тым не менш, нават і па гэтых творах добра відаць, што асноўнае для В. Васільева — апыванне прыроды, раскрыццё думак, пачуццяў і перажыванняў чалавека ў яго дачыненні да навакольнага асяроддзя.

Смела можна сцвярджаць,

што ў В. Васільева ёсць свая Беларусь. І тая, што ўвайшла змалку ў душу маляўнічымі краявідамі побач з вёскай Тушавая Горацкага раёна, дзе нарадзіўся. І Беларусь, пазнаная праз шматлікія паездкі па роднаму краю.

«Пачатак лета ў Крывічах», «Навальніца прайшла», «На ўзлеску», «Зноў прыйшла вясна», «Месячнае святло», «Ля возера» — быццам чытаеш кнігу прыроды Беларусі, адкрываючы ў ёй, дзякуючы майстэрству аўтара, жаданыя для сябе старонкі. Прадстаўлены ў экспазіцыі і работы, што адлюстроўваюць пэўныя моманты з жыцця нашых сучаснікаў — «Прадаўшчыца керамікі», «Маці салдата», «Школьная каманда трэніруецца» і іншыя.

На ўзлеску.

На творчую біяграфію заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Сяргея Раманава свайой адбітак паклалі падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Дзесяткі работ — графіка, жывапіс — прадстаўлены ў экспазіцыі яго персанальнай выстаўкі, якая працуе ў гэтыя дні ў Палацы мастацтваў, і пераважна большасць з іх адлюстроўвае незабыўныя эпізоды барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Сярод твораў гэтых з асаблівым хваляваннем знаёмішся з малюнкамі, выкананымі паміж баямі. Шмат у экспазіцыі жыва-

пісных твораў С. Раманава. У тым ліку і такія, якія добра вядомы аматарам мастацтва. Скажам, гэтае палатно — «Беларускі вакзал. Масква 1941-га», што дакладна перадае тагачасны падзеі. Сумьты, у пахмурным небе аэрастаты супрацьпавятра на і абароны. Спяшаюцца байцы ў маскіраваных халатах з супрацьтанкавымі ружжамі на плячах. Сярод іх юнак, яго позірк быццам сустракаецца з нашым. Ідуць салдаты той вялікай Перамогі, якая далёка яшчэ наперадзе і ў якую аднолькава вераць і гэтыя самыя байцы,

многія з якіх аддадуць за сваё жыццё, і жанкі, старыя, што моўчкі праводзяць позіркам апалчэнцаў.

А карціна «У адзіным страі» — адна з апошніх работ С. Раманава. Адлюстраваны момант блізка аўтара па ваенных абставінах. Калі партызанскія атрады з-пад Клічавы ішлі на Мінск, яны зліліся з рэгулярнымі часцямі. Узнёслы настрой у людзей, упэўненасць, што хутка вораг будзе разгромлены.

«Абстрэл эшалона паміж Быхавам і Ташчыцай», «Вяртанне з баявой аперацыі»,

«Вясна ў партызанскай зоне», «Пасля начнога паходу» — гэтыя і іншыя работы С. Раманава тансама своеасаблівае выбранне з перажытага аўтарам, часцінка таго, што захавала яго ваенная памяць.

Да ўсяго неабходна дадаць, што С. Раманаў паслява афармляе кнігі беларускіх пісьменнікаў. Тут таксама яго прывабліваюць у першую чаргу творы, у якіх гучыць ваенна-патрыятычная тэма, адлюстраваны характары моцных, мужных людзей.

А. ЯНОВІЧ.

У адзіным страі.

Беларускі вакзал. Масква 1941-га.

з 10 па 16 жніўня

10 жніўня, 20.20

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗЮ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА.

Вы ўбачыце выступленне ансамбля песні і танца «Беларусачка» Маладзечанскага вытворчага аб'яднання «Электрамуль».

11 жніўня, 18.15

ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ». Галоўны рэдактар А. Шабалін пазнаёміць з асноўнымі матэрыяламі жніўнянскага нумара часопіса.

11 жніўня, 21.40

МУЗЫЧНЫЯ СПЕКТАКЛІ ТЭАТРАУ КРАІНЫ.

М. Самойлаў. «Тады ў Севільі, ці Яшчэ раз пра Дон Жуана». Спектакль Новасібirsкага тэатра музычнай камедыі. Рэжысёр — Э. Ціткова.

12 жніўня, 18.15

СУЗОР'Е. Дыялог з фалькларыстам, доктарам філалагічных навук К. П. Кабашнікавым.

13 жніўня, 20.30

МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ. У. Дарохін. «Веру!» Фантазія для барытона, фартэпіяна і сімфанічнага аркестра. Вершы Н. Гілевіча.

14 жніўня, 19.50

«БУГ». ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС. Рэпартаж аб днях беларускай літаратуры на Палессі.

15 жніўня, 11.15

С. ЛАБАЗЕРАУ. «ПА СУСЕДСТВУ МЫ ЖЫВЕМ». Спектакль народнага тэатра Пінскага гарадскога Дома культуры.

15 жніўня, 12.45

СЛОВА — ПАЭЗІЯ. Вершы Л. Паўлікавай.

15 жніўня, 14.35

РОЗДУМ. Афармленне кнігі «Слова аб палку Ігаравым» заслужанымі дзеячамі мастацтваў БССР Аленай Лось і Георгіем Паплаўскім.

15 жніўня, 18.35

ТЭАТРАЛЬНЫЯ СУСТРЭЧЫ. Выступае артыстка Гомельскага абласнога драматычнага тэатра І. Чальцова.

15 жніўня, 19.55

«САЛІСТ ОПЕРЫ...» Народны артыст СССР А. Саўчанка.

15 жніўня, 23.00

СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦІАЦІ. Вечар джазавай імпрывізацыі з удзелам інструментальнага трыо пад кіраўніцтвам А. Бурштэйна.

16 жніўня, 11.25

«ДЫЯЛОГ». Размова пісьменніцы В. Іпатавай з рэдактарам часопіса «Работніца і сялянка» М. Карпенкай.

16 жніўня, 13.05

К. ВІТЛІНГЕР. «ЛЕПШ ЗАСТАНЬСЯ МЕРТВЫМ». Спектакль Гродзенскага абласнога рускага драматычнага тэатра.

16 жніўня, 20.25

«КРОКІ НАСУСТРАЧ». Тэленавела ў верхах.

16 жніўня, 21.40

ПРЭМ'ЕРА МАСТАЦКАГА ФІЛЬМА БЕЛАРУСКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ «КАМЕДЫЯНТ».

Фільм пастанулены па аднайменнай п'есе А. Асташонка і прысвечаны В. І. Дуніну-Марцінкевічу.

Уступнае слова кандыдата філалагічных навук Я. Янушкевіча.

Да нашых чытачоў

Дарагія таварышы, пачалася падпіска на газету «Літаратура і мастацтва».

Як і ў мінулым годзе, падпіска на «ЛіМ» прымаецца без усякіх абмежаванняў грамадскімі распаўсюджвальнікамі друку па месцы працы, вучобы і жыхарства, у агенцтвах «Саюздруку», на паштамтах і аддзяленнях сувязі.

Кошт падпіскі:

На год — 5 руб. 20 кап.

На 6 месяцаў — 2 руб. 60 кап.

На 3 месяцы — 1 руб. 30 кап.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 21502 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталітаграфіі — 33-44-04, 33-24-62, наркартарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Анатолий БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.